

**TURUN
YLIOPISTO**
Oikeustieteellinen
tiedekunta

Oikeushenkilön rangaistusvastuu yksityisellä turvallisuusalalla

Turvallisuusalan elinkeinoluvan haltijan vastuu voimakeinojen käytön liioitteluun liittyvistä rikoksista

Rikosoikeus, vastuu ja vastuuseen asettaminen
Tutkielma

Laatija:
Essi Pitkäkangas

3.6.2023

Turun yliopiston laatu järjestelmän mukaisesti tämän julkaisun alkuperäisyys on tarkastettu Turnitin OriginalityCheck -järjestelmällä.

Tutkielma

Oppiaine: Rikosoikeus, vastuu ja vastuuseen asettaminen

Tekijä: Essi Pitkäkangas

Otsikko: Oikeushenkilön rangaistusvastuu yksityisellä turvallisuusalalla - Turvallisuusalan elinkeinoluvan haltijan vastuu voimakeinojen käytön liioittelun liittyvistä rikoksista

Ohjaaja: Tatu Hyttinen

Sivumäärä: XI + 76 sivua

Päivämäärä: 3.6.2023

Oikeushenkilön rangaistusvastuu perustuu ajatukselle jokaisen yhteiskunnan osapuolen velvollisuudesta toimia lain asettamien velvollisuuksien ja normien mukaisesti. Oikeushenkilön rangaistusvastuuta on siitä säädettyä ja sitä laajennettaessa perusteltu rikosten ennalta ehkäisemiseen liittyvillä argumenteilla. Oikeushenkilön rangaistusvastuuta voidaan sen tämänhetkessä muodossa soveltaa n. 140 eri rikostyyppiin. Rikoslain 21 luvun henkeen ja terveyteen kohdistuvat rikokset eivät kuitenkaan sisälly niihin rikoksiin, joihin oikeushenkilön rikosoikeudellista vastuuta voidaan soveltaa.

Yksityisellä turvallisuusalalla tapahtuneet järjestyksenvalvojan tai vartijan toimivallan ylittämiseen liittyneet väärinkäytökset ovat olleet laajan yhteiskunnallisen keskustelun kohteena. Turvallisuuspalveluita tarjoavat yhtiöt eivät nykysääntelyssä ole rikosoikeudellisessa vastuussa työntekijöidensä voimakeinojen käyttöön liittyvistä ylilyönneistä ja rikollisesta toiminnasta. Koska yksityisen turvallisuusalan virallisvalvonta on tällä hetkellä lupavalvontaan painottunut, on perusteltua selvittää keinoja, miten toiminnanharjoittajia voitaisiin lainsäädännöllisin keinoin kannustaa rikosten ehkäisyyn. Oikeushenkilön rangaistusvastuun tausta ja tarkoitus näyttäisivät soveltuvan voimakeinojen käyttöön liittyviin rikoksiin hyvin, joten tutkielmani tarkoituksena on analysoida, miten rikoslain 9 luvun säännökset soveltuvat voimakeinojen käyttöön liittyviin rikoksiin. Tässä tutkielmassa tutkin, minkälaisia muutoksia lainsäädäntöön tulisi tehdä, jotta yksityisten turvallisuuspalveluitten harjoittajaan voitaisiin kohdistaa rikosoikeudellisia seuraamuksia sen työntekijöiden tekemistä rikoksista.

Tutkielmani on pääasiassa lainopillinen, kriminaalipoliittista de lege ferenda -asetelmaa hyödyntävä tutkimus. Tutkielman metodi on rikoslainoppi. Tutkielman keskeiset kotimaiset lähteet ovat rikoslain ja oikeushenkilön rangaistusvastuuta koskevien esitöiden ohella Heli Korkka-Knutsin oikeushenkilön rangaistusvastuuta koskevat artikkelit, Heikki Jaatisen Oikeushenkilön rangaistusvastuu (2000) ja Heli Korkan, Dan Heleniuksen ja Dan Fränden teos Yleinen rikosoikeus (2020). Hyödynnän työssäni lainopin tukena myös oikeusvertailevaa tutkimusotetta hakiessani sääntelysuositukseeni Yhdysvaltojen oikeudesta vaikutteita. Keskeiset ulkomaiset lähteeni ovat Brickeyn, Bucyn, Lauferin ja Mooren kirjoitukset.

Tutkimukseni keskeinen johtopäätös on, että nykysääntelyn muutostarpeet ovat yllättävän pieniä. Jotta rikoslain 9 lukua voitaisiin soveltaa myös voimakeinojen käytön yhteydessä tehtyihin rikoksiin, tulisi rikoslain 21 luvun loppuun sisällyttää sitä vastaava säännös. Oikeuskirjallisuudessa ja lain valmisteluasiakirjoissa aiemmin esitetyt perustelut sille, miksi tätä sääntelyä ei tulisi soveltaa henkeen ja terveyteen kohdistuviin rikoksiin, liittyvät vanhentuneeseen käsitykseen siitä, ettei niillä ole nähty yhteyttä oikeushenkilöiden toimintaan. Rikoslain oikeushenkilön ja rikosentekijän suhdetta käsittelevä ”puolesta tai hyväksi” vaatimus ei ole kategorinen este oikeushenkilön rangaistusvastuun soveltumiselle voimankäyttörikoksiin. Lainkohtaa olisi kuitenkin syytä täsmentää, koska laintulkinnassa hyväksi toimimisen yleiskielillisestä merkityksestä on etäännytty.

Avainsanat: oikeushenkilön rangaistusvastuu, yksityinen turvallisuusala, voimakeinojen käytön liioittelu, rikosoikeus, rikoslainoppi, de lege ferenda -tutkimus, organisaatiohuolimattomuus, toimintakulttuuri, rikosedellytys, moite-edellytys, puolesta tai hyväksi.

Sisällys

Oikeushenkilön rangaistusvastuu yksityisellä turvallisuusalalla	I
Lähteet.....	IV
Lyhenteet.....	XI
1 Johdanto	1
1.1 Johdatus aiheeseen	1
1.2 Tutkimuskysymykset ja tutkimusaiheen rajaukset.....	6
1.3 Tutkimusmenetelmät ja tutkielman rakenne	8
2 Oikeushenkilön rangaistusvastuu suhteessa voimakeinojen käytössä tehtyihin rikoksiin	13
2.1 Oikeushenkilön rangaistusvastuun tausta ja tarkoitus	13
2.2 Rikosedellytys	17
2.2.1 Rikosvastuun edellytysten täytyminen.....	17
2.2.2 Rikostyypit, joihin yhteisövastuu soveltuu	19
2.2.3 Oikeushenkilön toiminnassa tehty rikos	22
2.3 Moite-edellytys	28
2.3.1 Samastaminen.....	28
2.3.2 Organisaatiohuolimattomuus	31
3 Oikeushenkilön rangaistusvastuun sääntelymallit Yhdysvalloissa	41
3.1 Oikeushenkilön rangaistusvastuun tausta.....	41
3.2 Respondeat superior	46
3.3 Model Penal Code	49
3.4 Self-identity -mallit	53
3.4.1 Corporate ethos	53
3.4.2 Corporate character.....	57
3.4.3 Oikeushenkilön konstruktiiivinen syyllisyys	60
4 Oikeushenkilön rangaistusvastuun tunnusmerkistön laajentaminen ja sen ongelmat	65
5 Johtopäätökset	70

Lähteet

Kirjallisuus

- Bishop, Joel, *New Commentaries on the Criminal Law upon a New System of Legal Exposition*. 8th edition. T.H. Flood and Co 1892.
- Brickey, Kathleen F., *Corporate Criminal Accountability: A Brief History and an Observation*. *Washington University Law Quarterly* 60 (2) 1982, s. 393–424.
- Bucy, Pamela H., *Corporate Ethos: A Standard for Imposing Corporate Criminal Liability*. *Minnesota Law Review* 75 (4) 1991, s. 1095–1184.
- Clark, Glenn A., *Corporate Homicide: A New Assault on Corporate Decision-making*. *Notre Dame Lawyer* 54 (5) 1979, s. 911-924.
- Corporate Crime: Regulating Corporate Behavior through Criminal Sanctions*. *Harvard Law Review* 92 (6) 1979, s. 1227–1375 (Harvard Law Review 1979).
- Edgerton, Henry W., *Corporate Criminal Responsibility*. *Yale Law Journal*, vol. 36, no. 6, April 1927, s. 827-844.
- Elkins, James R., *Corporations and the Criminal Law: An Uneasy Alliance*. *Kentucky Law Journal* 65 (1) 1976, s. 73-129.
- Farnsworth, E. Allan, *An Introduction to the Legal System of the United States*. 4th edition. Oxford University Press 2010.
- Fisse, Brent, *Reconstructing Corporate Criminal Law: Deterrence, Retribution, Fault, and Sanctions*. *Southern California Law Review* 56 (6) 1983, s. 1141-1246.
- French, Peter A., *Collective and Corporate Responsibility*. Columbia University Press 1984.
- Gronewold, Ulfert – Gold, Anna – Salterio, Steven E., *Reporting Self-Made Errors: The Impact of Organizational Error-Management Climate and Error Type*. *Journal of Business Ethics* 2013, vol. 117, s. 189–208.
- Harlow, James W., *Corporate Criminal Liability for Homicide: A Statutory Framework*. *Duke Law Journal* 61 (1) 2011, s. 123-166.
- Hautamäki, Tarja, *Yksityisen turvallisuusalan valvonta*. Vaasan yliopisto 2016.
- Hefendehl, Roland, *Corporate Criminal Liability: Model Penal Code Section 2.07 and the Development in Western Legal Systems*. *Buffalo Criminal Law Review*, 4(1) 2000, s. 283-300.

- Hirvonen, Ari, Mitkä metodit? Opas oikeustieteen metodologiaan. Yleisen oikeustieteen julkaisu 17. Helsinki 2011.
- Hovi, Heta, Oikeushenkilön rangaistusvastuu ympäristörikoksissa – vertailussa Suomen ja Yhdysvaltain rangaistusmallit. Tutkielma. Turun yliopisto 2020.
- Jaatinen, Heikki, Oikeushenkilön rangaistusvastuu ja huolimaton toimintakulttuuri, s. 153–188 teoksessa Alvesalo, Anne (toim.), Kirjoituksia talousrikollisuudesta I.
- Jaatinen, Heikki, Oikeushenkilön rangaistusvastuu. Lakimiesliiton kustannus 2000.
- Kallio, Heikki – Rikander, Henri, Voimakeinojen käyttö – rikosoikeuden systematiikka ja tekijän tahallisuus. Defensor Legis 2/2021 s. 338–352.
- Khanna, V.S., Corporate Criminal Liability: What Purpose Does It Serve. Harvard Law Review 109 (7) 1996, s. 1477–1534.
- Kolehmainen, Antti, Tutkimusongelma ja metodi lainopillisessa työssä, s. 106–134 teoksessa Miettinen, Tarmo (toim.), Oikeustieteellinen opinnäyte – Artikkeleita oikeustieteellisten opinnäytteiden vaatimuksista, metodista ja arvostelusta. Edita Publishing Oy 2016.
- Korkka, Heli, Oikeushenkilön toiminnassa tehty rikos ja sen estämisen laiminlyönti – organisaatiohuolimattomuus oikeushenkilön rangaistusvastuun perusteena. Lakimies 3–4/2019, s. 313–336.
- Korkka-Knuts, Heli, Behaviourally informed approach to corporate criminal law: Ethicality as efficiency. Bergen Journal of Criminal Law and Criminal Justice 10(1) 2022, s. 27–56.
- Korkka-Knuts, Heli, Yrityskulttuuri ja yhtiön rikosoikeudellinen vastuu. Lakimies 7–8/2021 s. 1165–1186.
- Korkka-Knuts, Heli – Helenius, Dan – Frände, Dan, Yleinen Rikosoikeus. 3., uudistettu painos. Edita Publishing Oy 2020.
- Koskela, Krister, Oikeushenkilön rangaistusvastuu ilman tunnistettua tekijää. Anonyymi syyllisyys oikeudellisena ilmiönä ja ongelmana. Tutkielma. Turun yliopisto 2022.
- Lappi-Seppälä, Tapio, Rikosoikeuden yleisiä oppeja koskeva uudistus II, Lakimies 1/2004 s. 3–36.
- Lappi-Seppälä, Tapio – Hakamies, Kaarlo – Helenius, Dan – Melander, Sakari – Nuotio, Kimmo – Ojala, Timo – Rautio, Ilkka, Rikosoikeus. Oikeuden perusteokset. Alma Talent Oy, päivittyvä hakuteos.

- Laufer, William S, Corporate Bodies and Guilty Minds. *Emory Law Journal* 43 1994, s. 647-730.
- Lederman, Eli, Models for Imposing Corporate Criminal Liability: from Adaptation and Imitation toward Aggregation and the Search for Self-Identity. *Buffalo Criminal Law Review* 4 (1) 2000, s. 641–708
- Leskinen, Minni, De lege ferenda -tutkimuksesta metodina ja tieteenä. *Lakimies* 7–8/2022, s. 1158–1185.
- Lähteenmäki, Liisa – Alvesalo-Kuusi, Anne, Mitä yhteisösakkotuomiot voivat kertoa työturvallisuuskulttuurista? *Työelämän tutkimus* 14 (2) 2016.
- Luskin, Robert, Caring about Corporate 'Due Care': Why Criminal Respondeat Superior Liability Outreaches Its Justification. *American Criminal Law Review* 57 (2) 2020, s. 303-330.
- Luukka, Panu, *Yrityskulttuuri on kuningas*. Alma Talent Oy 2019.
- Lähteenmäki, Liisa – Koistinen, Hanna – Alvesalo-Kuusi, Anne – Tapani, Jussi – Janhonen, Minna, Yhteisösakot ja niiden mittaaminen työturvallisuusrikoksissa. *Lakimies* 7–8/2016, s. 1054–1079.
- Malander, Johanna, *Prekariaattitekijät yksityisellä turvallisuusalalla*. Tampereen yliopisto 2018.
- Markkula, Aleksiiina, Voiko oikeushenkilö olla rikosentekijä? Yhteisövastuun painottaminen yksilövastuun sijasta. Tutkielma. Helsingin yliopisto 2022.
- Matikkala, Jussi, *Rikosoikeudellinen seuraamusjärjestelmä. 2., uudistettu painos*. Edita Publishing Oy 2021.
- Minkkinen, Panu, Oikeus- ja yhteiskuntatieteellinen tutkimus – suuntaus, tarkastelutapa, menetelmä? *Lakimies* 7–8/2017, s. 908–923.
- Moore, Jennifer, Corporate Culpability under the Federal Sentencing Guidelines. *Arizona Law Review* 34 (4) 1992, s. 743-798.
- Mäkinen, Esa, *Puolijulkisen tilan kontrolli kauppakeskuksessa*. Tutkielma. Helsingin yliopisto 2007.
- Nissinen, Matti, *Rikosvastuun kohdentamisesta yhteisössä*. Sisäasiainministeriö, poliisiosasto 1997.
- Nuutila, Ari-Matti, *Rikosoikeudellinen huolimattomuus*. Lakimiesliiton kustannus 1996.
- Paasonen, Jyri – Ellonen, Vesa, *Kyselytutkimus yksityisen turvallisuusalan viranomaisvalvonnasta*. Edilex 2019/29.

- Paukku, Eelis – Turunen, Joel – Kuitunen, Vili, Voimakeinot ja vammantuottamus – empiirinen oikeustutkimus voimakeinojen käytössä edellytetystä huolellisuudesta ja tahallisuudesta. *Edilex* 2021/15.
- Pirjatanniemi, Elina, KKO 2008:33 – Oikeushenkilön rangaistusvastuu puntarissa. *Lakimies* 4/2008, s. 655–666.
- Ragozino, Anthony, Replacing the Collective Knowledge Doctrine with a Better Theory for Establishing Corporate Mens Rea: The Duty Stratification Approach. *Southwestern University Law Review* 24 (2) 1995, s. 423–472.
- Ratsula, Niina, Compliance - Eettinen ja vastuullinen liiketoiminta. Alma Talent Oy 2016.
- Saarikkomäki, Elsa – Paasonen, Jyri – Haarla, Sanna, Trust in Private Security: Current Research in Finland, s. 177–195 teoksessa Hirschmann, N., John, T., Reichl, F., Garand, J.A. (toim.) *Plural Policing in the Global North*. Springer, Cham 2022.
- Saarnilehto, Ari – Annola, Vesa, Sopimusoikeuden perusteet. 8., uudistettu painos. Alma Talent Oy 2018.
- Scholten, Wieke – Ellemers, Naomi, Bad Apples or Corrupting Barrels? Preventing Traders' Misconduct. *Journal of Financial Regulation and Compliance* 24/2016, s. 366–382
- Shover, Neal – Hochstetler, Andy, Cultural Explanation and Organizational Crime. *Crime, Law & Social Change* 37/2002, s. 1-18.
- Siltala, Raimo, Oikeustieteen tieteenteoria. *Suomalainen Lakimiesyhdistys* 2003.
- Siltala, Raimo, Oikeustieteen lait. *Lakimies* 1/2010 s. 90–93
- Simpson, Sally, Corporate Crime, Law, and Social Control. Cambridge University Press 2002.
- Skupski, George R., The Senior Management Mens Rea: Another Stab at a Workable Integration of Organizational Culpability into Corporate Criminal Liability." *Case Western Reserve Law Review* 62 (1) 2011, s. 263-328.
- Smits, Jan, What is Legal Doctrine? On the Aims and Methods of Legal-Dogmatic Research s. 207-228 teoksessa Van Gestel, Rob – Micklitz, Hans – Rubin, Edward (ed.) *Rethinking Legal Scholarship: A Transatlantic Dialogue*. Cambridge University Press 2017.
- Ståhlberg, Pauli – Karhu, Juha, Suomen vahingonkorvausoikeus. 7., uudistettu painos. Alma Talent Oy 2020.

- Sutherland, Edwin, *White-Collar Crime*. Yale University Press 1983, s. 245.
- Tapani, Jussi – Tolvanen, Matti – Hyttinen, Tatu, *Rikosoikeuden yleinen osa: vastuuoppi*. 3. painos. Alma Talent Oy 2019.
- Thomas, W. Robert, *Corporate Criminal Law Is Too Broad - Worse, It's Too Narrow*. *Arizona State Law Journal* 53(1) 2021, s. 199-272.
- Tolvanen, Matti, *Rikosoikeus ja rikollisuuden tutkimus*, s. 272–293 teoksessa Miettinen, Tarmo (toim.), *Oikeustieteellinen opinnäyte – Artikkeleita oikeustieteellisten opinnäytteiden vaatimuksista, metodista ja arvostelusta*. Edita Publishing Oy 2016.
- Tolvanen, Matti, *Trust, Business Ethics and Crime Prevention - Corporate Criminal Liability in Finland*. *Jurisprudencija* 16 (1) 2009, s. 335–358.

Virallislähteet

- HE 95/1993 vp. Hallituksen esitys Eduskunnalle oikeushenkilön rangaistusvastuuta koskevaksi lainsäädännöksi.
- HE 44/2002 vp. Hallituksen esitys Eduskunnalle rikosoikeuden yleisiä oppeja koskevan lainsäädännön uudistamiseksi.
- HE 53/2002 vp. Hallituksen esitys Eduskunnalle eräiden rikoslain talousrikossäännösten ja eräiden niihin liittyvien lakien muuttamiseksi.
- HE 188/2002 vp. Hallituksen esitys Eduskunnalle terrorismia koskeviksi rikoslain ja pakkokeinolain säännöksiksi.
- HE 22/2014 vp. Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi yksityisistä turvallisuuspalveluista sekä eräiksi siihen liittyviksi laeiksi.
- KM 1973:70. Työrikostoimikunnan mietintö.
- KM 1976:72. Rikosoikeuskomitean mietintö.
- OM 2020:22. Oikeusministeriön julkaisuja, *Selvityksiä ja ohjeita* 2020:22: Oikeushenkilön rangaistusvastuu – nykytila ja kehittämistarpeet.

Internetlähteet

- Corporate culture as a basis for the criminal liability of corporations. Allens Arthur Robinson 2008. <https://media.business-humanrights.org/media/documents/f72634fd87adfd3d31a22f5f4b93150267b8a764.pdf>. (Luettu 17.5.2023)

- Isossa Omenassa tapahtuneen kuolemantapauksen tapahtumien kulku on selkeytynyt. Poliisi 11.1.2023. <https://poliisi.fi/-/isossa-omenassa-tapahtuneen-kuolemantapauksen-tapahtumien-kulku-on-selkeytynyt> (Luettu 27.2.2023).
- "Kamera on pyydetty kääntämään toiseen suuntaan", kuvaa järjestyksenvalvoja Avarnin väkivaltaa ihannoivaa työkulttuuria. Yle 29.12.2022 <https://yle.fi/a/74-20010575> (Luettu 17.5.2023)
- "Nappasivat suoraan niskalenkilä" – Järjestyksenvalvojen mielivaltaan törmänneet kertovat kokemuksistaan. Helsingin Sanomat 31.12.2022. <https://www.hs.fi/kaupunki/art-2000009295323.html> (Luettu 27.2.2023).
- Näkökulma: "Läpällä" vartijaksi toteuttamaan omaa väkivaltafantasiaa? Iltalehti 9.1.2023. <https://www.iltalehti.fi/kotimaa/a/afabb961-6b0b-424b-9e2e-ffd7e7e8c236> (Luettu 17.5.2023).
- Pahoinpitelyvyyhden keskiössä olevan yrityksen entiset järjestyksenvalvojat kertovat väkivallasta. Helsingin Sanomat 28.12.2022. <https://www.hs.fi/kaupunki/art-2000009294212.html> (Luettu 17.5.2022).
- Sisäministeri Mikkonen on pyytänyt Poliisihallituksesta selvitystä turvallisuusalan valvonnasta: "Alalla vakavia ongelmia". Yle 9.1.2023 <https://yle.fi/a/74-20011894> (Luettu 27.2.2023).
- Suomen Vartioliikkeitten Liitto suhtautuu vakavasti esillä oleviin väärinkäytöksiin. Suomen Vartioliikkeiden Liitto ry 5.1.2023. <https://svll.fi/suomen-vartioliikkeitten-liitto-suhtautuu-vakavasti-esilla-oleviin-vaarinkaytoksiin/> (Luettu 28.2.2023).
- Turvallisuusalan ongelmassa ei enää ole kyse yksittäistapauksista, sanoo sisäministeri Mikkonen Ylelle. Yle 10.1.2023 <https://yle.fi/a/74-20012190> (Luettu 9.5.2023).
- Turvallisuusalan työntekijöihin liittyvän rikoskokonaisuuden tutkinta etenee. Poliisi 2.1.2023. <https://poliisi.fi/-/turvallisuusalan-tyontekijoihin-liittyvan-rikoskokonaisuuden-tukinta-etenee> (Luettu 27.2.2023).
- Työryhmä arvioimaan yksityisen turvallisuusalan ohjausta, valvontaa ja koulutusta. Sisäministeriö 2023. <https://intermin.fi/-/tyoryhma-arvioimaan-yksityisen-turvallisuusalan-ohjausta-valvontaa-ja-koulutusta> (Luettu 9.5.2023).
- Vierashuoneessa OTT, poliisioikeuden dosentti Henri Rikander ja OTT, professori Matti Tolvanen: Turvallisuuspalvelutoimintaa harjoittavan yhtiön vastuu sen

toiminnan yhteydessä tapahtuvista rikoksista. Edilex 11.1.2023.

<https://www.edilex.fi/uutiset/81314> (Luettu 27.2.2023).

Väkivaltaa, nöyryytystä ja alistamista – järjestyksenvälvojen valvonta on retuperällä.

Iltalehti 3.1.2023. <https://www.iltalehti.fi/paakirjoitus/a/73dab365-c2cc-4262-884b-ea6170de1e12> (Luettu 17.5.2023).

Oikeustapaukset

KKO 2008:33

KKO 2014:20

KKO 2020:13

KKO 2021:6

Yhdysvallat:

The State v. Morris and Essex Railroad Company, 23 N.J.L. 360 (1852).

New York Central and Hudson River Railroad Company v. United States, 212 U.S. 481 (1909).

People v. Rochester Railway and Light Co., 114 N.Y.S. 755 (1909).

Lehigh Valley R. Co. v. United States, 243 U.S. 444 (1917).

Continental Baking Company v. United States, 281 F. 2d 137 (6th Cir. 1960)

Standard Oil Co. v. United States, 307 F. 2d 120 (5th Cir. 1962)

United States v. Sun-Diamond Growers of Cal., 526 U.S. 398 (1999)

Lyhenteet

LYTP	Laki yksityisistä turvallisuuspalveluista (1085/2015)
MPC	American Law Institute's Model Penal Code (1962)
RL	Rikoslaki (39/1889)

1 Johdanto

1.1 Johdatus aiheeseen

Yksityisestä turvallisuusalasta on käyty Suomessa viime aikoina paljon julkista keskustelua¹ turvallisuuspalvelutoiminnassa työskenteleviin vartijoihin ja järjestyksenvalvojiin kohdistuneiden rikosepäilyiden myötä. Julkista keskustelua on käyty erityisesti kahden tunnetun turvallisuuspalveluita tarjoavan yhtiön järjestyksenvalvojen ja vartijoiden toimintaan liittyvistä rikosepäilyistä.²

Yhteiskunnallista keskustelua on edellä mainittujen rikosepäilyiden yhteydessä käyty etenkin vartijoiden ja järjestyksenvalvojen väkivaltaisuudesta ja voimakeinojen käytöstä.³ Sallitusta voimakeinojen käytöstä säädetään muun muassa rikoslain (39/1889, RL) ja yksityisistä turvallisuuspalveluista annetun lain (1085/2015) 17 §:ssä ja 48 §:ssä. Kun voimakeinojen käytön lain sallimat rajat on ylitetty, voimankäyttötilanteet tulevat arvioitavaksi rikoslain rikostunnusmerkistöjen kautta.⁴ Yleisimpiä voimankäytön liioitteluun liittyviä tunnusmerkistöjä ovat pahoinpitely (RL 21:5), vammantuottamus (RL 21:10) ja kuolemantuottamus (RL 21:8). Yhdistävänä tekijänä rikosvyyhdissä poliisin tiedotusvälineille kertoman mukaan onkin ollut järjestyksenvalvojan toimivallan räikeä ylittäminen.⁵

Julkisuudessa olleiden väärinkäytösten myötä huolenaiheena on ollut yksityisellä turvallisuusalan yrityksissä vallitseva toimintakulttuuri.⁶ Toisen rikosepäilyiden kohteena olevan turvallisuusalan yhtiön järjestyksenvalvojat ovat tiedotusvälineille nimettöminä

---

¹ Esim. HS 29.12.2022.

² Itä-Uudenmaan poliisilaitoksella on tutkittavana rikoskokonaisuus, jossa merkittävässä markkina-asemassa olevan turvallisuuspalveluita palvelevan yhtiön järjestyksenvalvoja epäillään yhteensä ainakin 24 eri rikoksesta toukokuun ja joulukuun 2022 välisenä aikana. Tutkittavat rikokset ovat Itä-Uudenmaan poliisilaitoksen mukaan olleet eri asteisia pahoinpitelyrikoksia, laittomia uhkauksia, kunnianloukkauksia, salassapitorikoksia sekä huumausaineen käyttörikoksia ks. Poliisi 2.1.2023.

Lisäksi Länsi-Uudenmaan poliisilaitoksella on tutkittavana toisen suuren turvallisuuspalveluita tarjoavan yhtiön vartijoiden suorittama kiinniottotilanne 7.1.2023, jossa voimankäytön kohteena ollut henkilö menehtyi. Länsi-Uudenmaan poliisilaitos tutkii tapausta kuolemantuottamuksena. ks. Poliisi 11.1.2023.

³ IL 3.1.2023; IL 9.1.2023; Yle 29.12.2022.

⁴ Kallio – Rikander DL 2021, s. 338.

⁵ IL 3.1.2023; Yle 29.12.2022.

⁶ IL 3.1.2023.

kertoneet, että kentällä toimivat esihenkilöt ovat yleensä tietoisia väkivaltaisesta toiminnasta jättäen kuitenkin siihen puuttumatta.⁷ Yhteiskunnallista keskustelua on käyty myös yksityisen turvallisuusalan ja yksittäisten turvallisuuspalveluita tarjoavien yritysten valvonnan riittävydestä.⁸ Suomen Vartioliikkeiden liitto onkin rikosvyyhdin myötä suosittanut kaikille sen jäsenyrityksille voimankäytön valvontaan liittyvien prosessien ja sisäisten valvontamenettelyiden arvioimista.⁹ Rikosepäilyiden julkitulon aikainen sisäministeri Krista Mikkonen puolestaan on tiedotusvälineissä todennut, ettei kyse ilmi tulleissa väärinkäytöksissä ole enää yksittäistapauksista, vaan alalla on vakavia ongelmia, joihin on puututtava.¹⁰ Väärinkäytösten myötä sisäministeriö on perustanut työryhmän, jonka tehtävänä on muun muassa arvioida yksityisen turvallisuusalan ohjausta, valvontaa, koulutusta sekä tarvetta mahdollisille lakimuutoksille.¹¹

Henri Rikanderin ja Matti Tolvasen mukaan yksityisellä turvallisuusalalla ilmenneiden väärinkäytösten osalta ongelmallista sääntelyssä on, että alan virallisvalvonta painottuu lupavalvontaan, eikä se kohdennu tarpeeksi toiminnanharjoittajien epäterveeseen toimintakulttuuriin ja eettisiin toimiin. Tolvasen ja Rikanderin mukaan alan valvonnalta puuttuu ennalta estävät elementit. Turvallisuuspalveluita tarjoavat yhtiöt eivät suomalaisessa oikeusjärjestelmässä ole rikosoikeudellisessa vastuussa työntekijöidensä voimakeinojen käyttöön liittyvistä ylilyönneistä ja rikollisesta toiminnasta, eikä voimassa oleva lainsäädäntö ei siten kannusta turvallisuuspalveluissa tapahtuvien rikosten ennaltaehkäisyyn.¹²

Oikeushenkilön rangaistusvastuusta säädettäessä taustalla oli ajatus oikeushenkilön velvollisuudesta järjestää toimintansa lain asettamien edellytysten mukaisesti.¹³

Oikeushenkilön rangaistusvastuusta säätämällä tavoiteltiin muun ohella ohjailuvaikutusta suhteessa oikeushenkilöön.¹⁴ Vaikka tutkimushypoteesina on, ettei oikeushenkilön

---

⁷ HS 28.12.2022; Yle 29.12.2022.

⁸ Yle 9.1.2023.

⁹ Suomen Vartioliikkeiden Liitto ry 2023.

¹⁰ Yle 10.1.2023

¹¹ Sisäministeriö 2023.

¹² Edilex vierashuone 11.1.2023.

¹³ HE 95/1993 vp, s. 16

¹⁴ HE 95/1993 vp, s. 4.

rangaistusvastuu tämänhetkisessä rikosoikeudellisessa järjestelmässämme ulotu voimakeinojen käyttöön liittyviin rikoksiin, vaikuttavat oikeushenkilön rangaistusvastuun perustelut soveltuvan myös turvallisuusalan väärinkäytöksiin hyvin. Siksi tämän tutkielman tarkoituksena on tutkia rikosoikeuden näkökulmasta, miten oikeushenkilön rangaistusvastuu soveltuisi voimakeinojen käyttöön liittyviin rikoksiin.

Oikeushenkilön rangaistusvastuusta säädetään rikoslain 9 luvussa. Oikeushenkilö on rikosoikeudellisessa vastuussa sellaisista sen toiminnassa tehdyistä rikoslaissa rangaistaviksi säädettyistä teoista, joissa yhteisösakosta on rangaistusmuotona erikseen säädetty (1 §). Siitä, mihin rikoksiin oikeushenkilön rangaistusvastuu soveltuu, on siten rikoslaissa erilliset säännökset sellaisten lukujen lopussa, joissa on tunnusmerkistöjä, joihin oikeushenkilön rangaistusvastuuta voidaan soveltaa.¹⁵ Jotta rikoslain 9 luvun vastuusääntely soveltuu, oikeushenkilön on oltava oikeuskelpoinen ja oikeudellisesti toimintakykyinen.¹⁶ Yhteisösakkoon voidaan siis tuomita rangaistusvastuun perustana olevan teon hetkellä laillisesti perustettu ja toimintakykyinen, muu kuin julkisen vallan käyttöön liittyvä oikeushenkilö.¹⁷

Oikeushenkilön rangaistusvastuu sen toiminnassa tehdystä rikoksesta voi muodostua voimassa olevassa oikeudessamme joko siten, että oikeushenkilön johto on osallistunut rikokseen, sallinut sen taikka siten, että oikeushenkilössä ei ole noudatettu vaadittavaa huolellisuus-, valvonta tai niihin verrattavaa velvollisuutta, mikä on edesauttanut rikoksen tekemistä (RL 9:2). Lisäksi vastuun muodostuminen edellyttää, että rikoksentekijä on toiminut oikeushenkilön puolesta tai sen hyväksi ja kuulunut oikeushenkilön johtoon tai toiminut virkasuhteen, työsuhteen taikka oikeushenkilön edustajalta saamansa toimeksiannon perusteella (RL 9:3).

Yhteisön rikosvastuu perustuu aina sellaiseen rikokseen, jonka luonnollinen henkilö on tehnyt oikeushenkilön toiminnassa. Oikeushenkilöä ei siis pidetä oikeushenkilön rangaistusvastuuta koskevissa säännöksissä itse rikoksentekijänä.¹⁸ Rangaistavuus edellyttää joko sitä, että

---

¹⁵ Korkka-Knuts – Helenius – Frände 2020, s.370.

¹⁶ HE 95/1993 vp, s. 26.

¹⁷ Korkka-Knuts – Helenius – Frände 2020, s. 369.

¹⁸ HE 95/1993 vp, s. 1, 14, 16.

oikeushenkilön johto on osallistunut rikoksen tekemiseen tai sallinut sen (*samastaminen*¹⁹) taikka oikeushenkilön toiminnassa ei ole noudatettu vaadittavaa huolellisuutta ja varovaisuutta rikoksen ehkäisemiseksi (*organisaatiohuolimattomuus*²⁰) (2.1 §).

Oikeushenkilön tuomitseminen yhteisösakkoon ei suoraan edellytä sitä, että rikosentekijänä toiminut luonnollinen henkilö asetetaan rikosvastuuseen (2.2 §).

Oikeuskirjallisuudessa Matikkala ja Korkka-Knuts ovat jäsentäneet oikeushenkilön rangaistusvastuuta *rikosedellytyksen* ja *moite-edellytyksen* käsitteiden avulla. Käytän näitä käsitteitä tässä tutkielmassa myöhemmin oikeushenkilön rangaistusvastuun jäsentämisen tukena. Rikosedellytys täyttyy, kun 1) luonnollinen henkilö on tehnyt teon, joka on jonkin rikoslain rikostunnusmerkistön mukaisesti luettavissa tekijälleen syyksi ja 2) rikos on tehty oikeushenkilön toiminnassa, eli se on tehty oikeushenkilön puolesta tai hyväksi ja tekijä kuuluu oikeushenkilön johtoon, on virka- tai työsuhteessa oikeushenkilöön tai on toiminut oikeushenkilön edustajalta saamansa toimeksiannon perusteella.²¹ Rikosedellytykseen voidaan katsoa kuuluvan myös vaatimus siitä, että rikos kuuluu niihin rikoksiin, joihin oikeushenkilön rangaistusvastuu rikoslain erillisen säännösten mukaan soveltuu.²²

Moite-edellytys puolestaan liittyy oikeushenkilön velvollisuuteen järjestää toimintansa lainmukaisesti.²³ Oikeushenkilön rankaiseminen edellyttää, että rikoksen tapahtuminen osoittaa oikeushenkilön on menetelleen toiminnassaan moitittavasti. Moite-edellytys täyttyy joko 1) samastamisen kautta siten, että oikeushenkilön johdon voidaan katsoa osallistuneen rikokseen joko aktiivisen toimimisen tai rikoksen sallimisen kautta tai 2) oikeushenkilön huolimattomuuden kautta.²⁴ Oikeushenkilön voidaan katsoa menetelleen huolimattomasti,

---

¹⁹ Jaatinen 2000, s. 25.

²⁰ Oikeushenkilön rangaistusvastuuta koskevassa hallituksen esityksessä ja oikeuskirjallisuudessa organisaatiohuolimattomuudesta on käytetty myös isännänvastuun käsitettä. (esim. HE 93/1995 vp., s.17; Jaatinen 2000, s. 25–26.) Oikeushenkilön rikosoikeudellinen vastuu eroaa kuitenkin vahingonkorvausoikeudellisesta suoraan työsuhteen perusteella syntyvästä isännänvastuun käsitteestä (Ks. vahingonkorvausoikeudellisesta isännänvastuusta esim. Ståhlberg – Karhu 2020, s. 235–268), sillä rangaistusvastuun syntyminen edellyttää myös riittävän huolellisuuden ja varovaisuuden noudattamisen laiminlyömistä (Korkka 2019, s. 317). Tässä tutkielmassa kotimaisen oikeuden osalta olen valinnut Heli Korkan käyttämän organisaatiohuolimattomuuden käsitteen.

²¹ Korkka-Knuts – Helenius – Frände 2020, s. 371; Korkka 2019, s. 315–316.

²² Matikkala 2021, s.344–345.

²³ HE 95/1993 vp, s.16.

²⁴ Korkka 2019, s. 316.

kun sen toiminnassa ei ole noudatettu ”vaadittavaa huolellisuutta ja varovaisuutta rikoksen ehkäisemiseksi” (RL 9:2.1).

Sekä moite-edellytyksessä, että rikosedellytyksessä asetetaan vaatimus oikeushenkilön johdon osallisuudesta joko rikoksen tekijänä, sallijana tai laiminlyöntien kautta sen mahdollistajana. Oikeushenkilön ymmärretään siten molemmissa toimivan sitä edustavien henkilöitten tekojen ja laiminlyöntien kautta. Koska oikeushenkilö voidaan ymmärtää sen nimissä toimivien luonnollisten henkilöitten kautta, myös siihen kohdistuva moite voidaan perustella sen nimissä toimivien teoilla. Rikosedellytyksen ja moite-edellytyksen arvioinnissa siten analysoidaan osittain päällekkäisiä seikkoja, koska molemmat liittyvät oikeushenkilön rooliin rikoksessa. Rikosedellytys määrittää, milloin teko on osa oikeushenkilön toimintaa tai seurausta siitä eli oikeushenkilön suhdetta tekoon. Moite-edellytys sen sijaan määrittää, onko oikeushenkilö rangaistavalla tavalla myötävaikuttanut rikokseen eli onko oikeushenkilön toiminta moitittavaa.

Tässä tutkielmassa tutkin, miltä osin rikoslain oikeushenkilön rangaistusvastuuta koskeva sääntely soveltuu yksityisellä turvallisuusalalla tehtyihin voimankäyttötilanteisiin liittyviin väkivaltarikoksiin. Esitän myös tutkielmassa hypoteettisia esimerkkejä, minkälaisissa tilanteissa oikeushenkilön rangaistusvastuuta voisi nykysääntelyn valossa olla perusteltua soveltaa voimakeinojen käytön liioitteluna tehtyihin rikoksiin, mikäli kaikki vastuun edellytykset täytyisivät. Oikeustieteellistä keskustelua on käyty myös yrityskulttuurin merkityksestä yhtiön rangaistusvastuun kannalta.²⁵ Mikäli turvallisuuspalveluita tarjoavassa yrityksessä on voimankäyttömyönteinen toimintakulttuuri ja voimankäytön valvonta on puutteellista, yhtiön rikosoikeudellinen vastuu työtehtävien yhteydessä tapahtuneista voimankäytön liioitteluun liittyvistä rikoksista voisi organisaatiohuolimattomuuden perusteella olla perusteltua.

Oikeushenkilön rangaistusvastuulla on vahvat perinteet etenkin common law-maissa.²⁶ Toimintakulttuurin näkökulmasta oikeushenkilön rangaistusvastuuta koskevaa oikeustieteellistä keskustelua on käyty etenkin Yhdysvalloissa. Tässä tutkielmassa perehdyn myös siihen, soveltuuko oikeushenkilön rangaistusvastuu voimankäyttöön liittyviin rikoksiin Yhdysvalloissa, ja analysoin erilaisia oikeuskirjallisuudessa esitettyjä vastuumalleja, joiden

---

²⁵ Esim. Jaatinen 2000, s. 48–49; Korkka-Knuts 2021, s. 1165–1186.

²⁶ HE 95/1993 vp. s. 12–13.

pohjalta sääntelyä voitaisiin kehittää. Lisäksi vertaan oikeushenkilön rangaistusvastuuta koskevia oppeja kotimaiseen sääntelyyn.

Lopuksi esitän päätelmäni siitä, millaisilla sääntelyratkaisulla rikosoikeudellista kontrollia voitaisiin kohdistaa oikeushenkilöihin, joiden toiminnassa voimankäyttörikoksia tapahtuu.

1.2 Tutkimuskysymykset ja tutkimusaiheen rajaukset

Tutkimukseni tavoitteena on tutkia, millä tavoin oikeushenkilön rangaistusvastuuta koskevaa sääntelyä tulisi kehittää, jotta sillä pystyttäisiin tehokkaasti puuttumaan yksityisiä turvallisuuspalveluita tarjoavien yhtiöiden toimintaan voimankäytön liioitteluun liittyviä rikoksia ennalta estävästi. Suomalaisessa oikeustieteessä ei ole tehty aikaisemmin tutkimusta oikeushenkilön rangaistusvastuun soveltamisesta yksityiselle turvallisuusalalle taikka henkeen ja terveyteen kohdistuvien rikosten osalta ylipäätään. Koska yksityisen turvallisuusalan väärinkäytöksistä on kuitenkin käyty laajaa yhteiskunnallista keskustelua, oikeushenkilön rangaistusvastuun soveltuvuutta yhtenä ratkaisuna alan ongelmiin on perusteltua tutkia. Yksityisen turvallisuusalan ongelmiin perustuvalla rikosoikeudellisella tutkimuksella on siis yhteiskunnallisen keskustelun perusteella ilmeinen tarve.

Lähestyn tutkimusaihetta seuraavin taustoittavin tutkimuskysymyksin:

1. Miten rikoslain voimassa olevat oikeushenkilön rangaistusvastuuta koskevat säännökset ja sen perustelut soveltuvat voimankäyttörikoksiin?
2. Minkälaisia oikeushenkilön rangaistusvastuuta koskevia rangaistusmalleja Yhdysvalloissa on esitetty, ja miten ne suhtautuvat yksityisellä turvallisuusalalla voimakeinojen käytössä tehtyihin rikoksiin?

Varsinainen päätutkimuskysymykseni on:

3. Minkälaisia muutoksia lainsäädäntöön tulisi tehdä, jotta yksityisten turvallisuuspalveluitten harjoittajaan voitaisiin kohdistaa rikosoikeudellisia seuraamuksia sen työntekijöiden tekemistä rikoksista?

Ensimmäisen tutkimuskysymyksen osalta käsittelyni painottuu sääntelyn tavoitteisiin sekä organisaatiohuolimattomuuteen, sillä yrityksen johdon suora osallisuus voimankäyttöön liittyviin rikoksiin ei liene tässä organisaatiomallissa tai rikostyyppissä tavallista. Käsittelen

kuitenkin myös lyhyesti ja tutkielman tarkoitusta tukevin osin myös samastamisvastuuta. Vaikka yhteisösakkoon voidaan tuomita myös anonyymien syyllisyyden²⁷ perusteella, eli tilanteessa, jossa rikoksentehtijää ei saada selville (2.2 §), olen rajannut oikeushenkilön rangaistusvastuun anonyymiin syyllisyyteen liittyvän problematiikan kokonaan ulkopuolelle. Voimakeinojen käyttöön liittyvissä rikoksissa tekijän yksilöimiseen liittyvät ongelmat lienevät poikkeuksellisia²⁸ voimakeinojen käytön fyysisen luonteen vuoksi.

Oikeusvertailun osalta olen rajannut käsittelyni Suomen ohella maantieteellisesti Yhdysvaltoihin, josta löytyy kunnianhimoisimmat mallit oikeushenkilön rikosoikeudellisen vastuun hahmottamiseksi.

Tutkimukseni lähtökohtana ovat tilanteet, joissa turvallisuusalan elinkeinoluovan haltijana toimivassa yrityksessä työskentelevä vartija tai järjestyksenalvoja syyllistyy työtehtäviensä yhteydessä rikoslain 21 luvun henkeen ja terveyteen kohdistuvaan rikokseen. Rajaan siis tutkielman ulkopuolelle poliisin voimakeinojen käyttöön liittyvän tematiikan, sillä oikeushenkilön rangaistusvastuuta ei lain mukaan sovelleta julkisen vallan käytössä tehtyyn rikokseen.

Rajaan käsittelyni ulkopuolelle yksityisen turvallisuusalan elinkeinonharjoittajan rangaistusvastuun muissa, kuin voimankäyttöön liittyvissä tilanteissa. Tarkastelen voimakeinojen käytön liioittelua vammantuottamuksen, kuolemantuottamuksen ja pahoinpitelyn tunnusmerkistöjen kautta. Rajaan tarkoituksenmukaisuussyistä tämän tutkielman tarkastelun ulkopuolelle muut voimakeinojen käytön yhteydessä mahdollisesti täyttyvät tunnusmerkistöt.

En käsittele tässä tutkielmassa, millaisin perustein yksittäisen vartija tai järjestyksenalvoja syyllistyy voimankäytössä rikokseen, vaan tutkimus keskittyy ainoastaan oikeushenkilön mahdolliseen vastuuseen vastaavissa rikoksissa. En käsittele yksittäisen vartijan tai järjestyksenalvojan osalta myöskään oikeuttamis- tai anteeksiantoperusteita. Rajaan

---

²⁷ Anonyymistä syyllisyydestä ks. kirjallisuudesta Jaatinen 2000, s. 26 ja oikeuskäytännöstä KKO 2021:6.

²⁸ Lisäksi vartijan tai järjestyksenalvojan tulisi yksityisistä turvallisuuspalveluista annetun lain mukaan laatia voimakeinojen käyttöön johtaneista tilanteista tapahtumailmoitus, jota säilytetään kahden vuoden ajan (8 § ja 33 §). Mikäli vartija/järjestyksenalvoja täyttää tapahtumailmoituksen osalta lakisääteisen velvoitteensa, on tekijän yksilöiminen varsin yksinkertaista.

tutkielman käsittelyn ulkopuolelle myös rangaistuksen eli yhteisösakon mittaamiseen liittyvän tematiikan.

Tutkimuksen näkökulma on lainopillinen, joten en käsittele tässä tutkielmassa kriminaalipoliittiselta kannalta, tulisiko oikeushenkilön rangaistusvastuu laajentaa voimakeinojen käyttöön liittyviin rikoksiin. Tutkin siis ainoastaan, miten oikeushenkilön rangaistusvastuu soveltuisi voimakeinojen käyttöön liittyviin rikoksiin, ja minkälaisin sääntelyratkaisuin se voitaisiin ulottaa yksityisen turvallisuusalan voimakeinojen käytön väärinkäytöksiin. Tässä tutkielmassa ei ole myöskään empiirisesti tutkittu, mikä merkitys yksityisellä turvallisuusalalla vallitsevalla toimintakulttuurilla tai yksityisen turvallisuusalan elinkeinonharjoittajan voimakeinojen käyttöön liittyvillä asenteilla, ohjeistuksilla ja valvonnalla on voimakeinojen käytön liioitteluna tehtyjen rikoksen yleisyyteen.

Lisäksi tutkielman lähtökohta on ollut puhtaasti rikosoikeudellinen, enkä siksi ole tarkemmin selvittänyt muita keinoja yksityisen turvallisuusalan ongelmiin puuttumiseen esimerkiksi hallinnollisin keinoin taikka virallisvalvontaa tai lakisääteistä koulutusta lisäämällä.

1.3 Tutkimusmenetelmät ja tutkielman rakenne

Lähestyn ensimmäistä tutkimuskysymystäni oikeusdogmatiikan eli lainopin keinoin. Lainoppi on oikeustieteessä ymmärretty tutkimusmetodiksi, jonka tutkimuskohteena on voimassa oleva oikeus ja jonka tehtävänä on tulkita ja systematisoida oikeusnormien sisältöä.²⁹ Lainopin tutkimusintressi on tulkinnallinen, mikä soveltuu hyvin myös tähän tutkimukseen.³⁰ Raimo Siltala on määritellyt lainopin metodin olevan oikeussääntöjen tulkintaa, eritasoisten oikeuslähteiden keskinäisten suhteiden määrittämistä sekä oikeusperiaatteiden ja vastaavien oikeudellisten ratkaisustandardien punnintaa.³¹

Tässä tutkielmassa tulkitsen rikoslain oikeushenkilön rangaistusvastuuta koskevaa 9 lukua. Hyödynnän rikoslain tulkinnassa oikeushenkilön rangaistusvastuun säätämistä koskevia esitöitä sekä asiaan liittyvää oikeuskirjallisuutta. Käsitelen rikosedellytyksen hahmottamisen yhteydessä myös voimakeinojen käyttöön liittyvää rikoslain 4 luvun 6 §:ää, ja rikoslain 9

---

²⁹ Hirvonen 2011, s. 23.

³⁰ Siltala 2010, s. 92.

³¹ Siltala 2003, s.328.

luvun säännösten suhdetta siihen. Koska oikeushenkilön rangaistusvastuuta koskeva sääntely ei tällä hetkellä ulotu yksityisen turvallisuusalan voimakeinojen käytössä tehtyihin rikoksiin, suoraan tutkimuskohteeseen liittyvää kotimaista oikeuskäytäntöä ei tutkimuksen yhteydessä ollut löydettävissä. Mainitsen tutkielmassa kuitenkin eräitä voimassa olevaa oikeustilaa kuvaavia oikeushenkilön rangaistusvastuuta tai voimakeinojen käyttöä yleisellä tasolla käsitteleviä keskeisiä ennakkopäätöksiä. Systematisoin ja punnitsen edellä mainittuja keskeisiä oikeuslähteitä hyödyntäen rikosoikeuden yleisiä oppeja ja oikeusperiaatteita. Kotimaisen oikeuskirjallisuuden osalta merkittävimpiä lähteitani ovat Jaatisen, Korkka-Knutsin ja Matikkalan teokset.

Smits on katsonut lainopin heijastavan oikeusjärjestelmän normatiivista monimutkaisuutta, ja vastaavan yksityiskohtaisesti, miten toistensa kanssa ristiriitaisiin näkökohtiin tulisi suhtautua.³² Oikeustieteellistä tutkimusta ei Smitsin mukaan voida tehdä esimerkiksi empiirisellä tutkimusmetodilla ilman, että sääntelykokonaisuutta on tarkasteltu ensiksi lainopillisesta näkökulmasta.³³ Pidän tätä kantaa erityisen keskeisenä oman tutkielmani kannalta: lainsäädännön kehittämistyötä ei voida tehdä ilman voimassa olevan sääntelyn lainopillista tutkimusta. Vaikka *de lege ferenda* -näkökulmani ei ole puhtaan ja perinteisen lainopillinen, tekemäni johtopäätökset perustuvat olennaisesti lainopillisen analysoinnin tuloksiin eli rikoslain 9 luvun, 4 luvun 6 §:n, ja 21 luvun 5 §:n, 8 §:n sekä 10 §:n ja yksityisistä turvallisuuspalveluista annetun lain asettamien velvoitteiden keskinäisten suhteitten tarkasteluun ja systematisointiin niin kotimaisten kuin yhdysvaltalaisienkin oikeuslähteiden kannalta.

Oikeushenkilön rangaistusvastuun lainopillinen tutkimus on siten välttämätöntä tutkielman ydinkysymysten mukaisten sääntelysuositusten perustelemiseksi. Lainopillisella tarkastelulla osoitan, että oikeushenkilön rangaistusvastuu ei tämänhetkisessä muodossaan sovellu sellaisenaan turvallisuuspalveluita harjoittavien yhtiöiden toiminnassa tehtyihin henkeen ja terveyteen kohdistuviin rikoksiin. Perinteisen lainopin ohella hyödynnän tutkimuksessani kriminaalipoliittisesti orientoitunutta tutkimusotetta, jonka tavoitteena on kehittää

---

³² Smits 2015, s. 227.

³³ Smits 2015, s. 227.

vaihtoehtoisia malleja normikonfliktien ehkäisemiseen ja ratkaisemiseen.³⁴

Kriminaalipoliittisesti suuntautunutta lainoppia hyödynnän, kun tutkin, puoltavatko esimerkiksi oikeushenkilön rangaistusvastuun oikeudellinen luonne, tai sen säätämisen tavoitteet tai nykysääntely itsessään yhteisövastuun ulottamista myös voimakeinojen liioitteluun liittyviin rikoksiin.

Lisäksi vertaan tutkimuskohteeseen liittyvää oikeushenkilön rangaistusvastuuta koskevaa kotimaista oikeustilaa *common law* -maiden oikeuteen. Hyödynnän oikeusvertailevaa tutkimusotetta lainopin tukena huomioiden vallitsevan vertailevan oikeustieteen pluralismin eli oikeusvertailun teorian ja metodologian sallivan moninaisuuden, joka tunnistaa oikeuskulttuurien erilaisuuden.³⁵ Pidän kuitenkin oikeusvertailevan tutkimusotteen käytön lainoppia rikastavalla tasolla, enkä mene tässä tutkielmassa syvemmälle oikeusjärjestelmien eroavaisuuksiin.³⁶ Vaikka tämä tutkimus itsessään ei ole syväluotaavalla tavalla oikeusvertaileva, vertailevan tutkimusotteen tarkoituksena on tässä työssä etsiä erityisesti yhdysvaltalaisesta oikeuskirjallisuudesta argumentatiivista tukea oikeushenkilön rangaistusvastuun tunnusmerkistön laajentamiselle koskemaan myös voimankäyttör rikoksia. Oikeusvertailevaan tutkimusotteeseen tukeutuen pyrin etsimään mahdollisia malleja oikeushenkilön rangaistusvastuun kehittämiseen³⁷ turvallisuuspalveluiden harjoittajien ohjaamiseksi.

Toisen ja kolmannen tutkimuskysymykseni käsittelyyn hyödynnän kriminaalipoliittisena pidettyä *de lege ferenda* -tutkimusta.³⁸ De lege ferenda -tutkimus arvioi ja esittää erilaisia oikeudellisesti perusteltuja lainsäädännöllisiä ratkaisumalleja tulevan sääntelyn perustaksi.³⁹ De lege ferenda - tutkimuksen lähestymistapa onkin siksi eräänlainen sekoitus oikeuden tulkintatieteellistä ja oikeuden yhteiskuntatieteellistä tarkastelua.⁴⁰ De lege ferenda –

---

³⁴ Tolvanen 2016, s. 283.

³⁵ Husa 2010, s. 708.

³⁶ Husa 2010, s. 713.

³⁷ Husa 2010, s.715.

³⁸ Korkka-Knuts – Helenius – Frände 2020, s. 12–13.

³⁹ Kolehmainen 2016, s. 108

⁴⁰ Siltala 2003 s. 744.

kannanottojen on oikeuskirjallisuudessa usein katsottu syntyvän ikään kuin lainopillisen tutkimuksen sivutuotteena.⁴¹

Leskinen on katsonut, että de lege ferenda – tutkimus tulisi ymmärtää aiempaa käsitystä laajemmin ja tunnustaa sekä hyväksyä sääntelyn kehittämiseen liittyvän havainnon taustalla lainopista poiketen myös moraaliset ja arvoperusteiset aspektit.⁴² Myös tämän tutkielman taustalla vaikuttaa yksityisellä turvallisuusalalla tapahtuvia väärinkäytöksiä koskeva yleinen yhteiskunnallinen keskustelu ja yksityisen turvallisuusalan epäterveeseen toimintakulttuuriin kohdistuva kritiikki. Sen vuoksi tämän tutkielman de lege ferenda - kannanottoon vaikuttavat myös yleispreventiiviset, moraaliset ja yhteiskunnalliset aspektit.

Tutkielmani tavoitteena on ollut kartoittaa nykysääntelyn ulottuvuutta, paikantaa mahdollisimmat ongelmakohdat, ja antaa lainsäätäjälle ehdotuksia, miten yhteiskunnallisessa keskustelussa ilmenneihin yksityisen turvallisuusalan ongelmiin voitaisiin puuttua rikosoikeuden keinoin. Tutkielmani lähtee liikkeelle ikään kuin lainsoveltajan näkökulmasta, joka voimassa olevaa oikeutta tarkastellessaan havaitsee, ettei rikoslain 9 luvun oikeushenkilön rangaistusvastuuta koskevaa sääntelyä voida soveltaa voimakeinojen käytön yhteydessä tehtyihin rikoksiin ja sitä kautta löytää nykysääntelyn ongelmakohdat.

Ongelmakohtien havaitsemisen kautta tutkimuksessa syntyy eri oikeussääntöjen ja niitä koskevien tavoitteiden tarkastelun luonnollisena jatkumona de lege ferenda – kannanotto, joka kuitenkin tutkielmassani perustuu pääasiassa oikeustieteelliseen argumentaatioon.

Tutkielmaani ei siten asetettujen tutkimuskysymysten rajoissa sisälly juurikaan yhteiskuntapoliittista ulottuvuutta tai tarvetta identifioitua esimerkiksi oikeus- ja yhteiskuntatieteelliseen tutkimussuuntaukseen,⁴³ sillä de lege ferenda - kannanottoni syntyy nimenomaan oikeussääntöjen tulkinnasta ja oikeuslähteiden keskinäisten suhteiden määrittämisestä, ei yhteiskuntapoliittisesta argumentaatiosta. Tutkielmani hyödyntää lisäksi lainopin tukena myös esimerkiksi organisaatioteorioita käsittelevää kirjallisuutta, mutta

---

⁴¹ Kolehmainen 2016, s.108

⁴² Leskisen mukaan lain sanamuodon mukaisessa tulkinnassa ilmenevien oikeudellisten puutteiden tai epä johdonmukaisuuksien lisäksi usein de lege ferenda – havaintoon liittyy myös faktinen elementti, joka liittyy kokemukseen oikeudesta ja arvoelementti, miksi kokemus oikeudesta on epäoikeudenmukainen. Ks. Leskinen 2022, s.1182–1184.

⁴³ Minkkinen 2017, s. 922.

organisaatiopsykologista tutkimusta en itse tutkielmassani harjoita, vaan olen ikään kuin sulauttanut argumentaation lainopin sisälle.

Tässä tutkielmassa esitän siis lainopillisen tutkimuksen avulla tekemiäni havaintojen perusteella vaihtoehtoisia sääntelymalleja oikeushenkilön rangaistusvastuulle, jotta sen soveltamisala kattaisi myös yksityisen turvallisuusalan työtehtäviin liittyvät henkeen ja terveyteen kohdistuvat rikokset. Esitän tutkimukseni pohjalta rikoslakiin oikeushenkilön rangaistusvastuuta koskevia parannusehdotuksia, joilla yksityisten turvallisuuspalveluiden harjoittajien toiminnassa tapahtuvia voimankäyttör rikoksia voidaan ehkäistä.

Johdantoluvun lisäksi tutkielmani koostuu kolmesta pääluvusta, joiden jälkeen esitän tutkimukseni johtopäätökset. Luvussa 2 käsittelen voimassa olevan rikoslain mukaista oikeushenkilön rangaistusvastuuta voimakeinojen käytössä tehtyjen rikosten näkökulmasta. Aloitan käsittelyni oikeushenkilön rangaistusvastuun säätämisen taustasta, lainsäädäntövaiheessa esitetyistä perusteluista ja tavoitteista, joiden jälkeen siirryn analysoimaan oikeushenkilön rangaistusvastuun soveltuvuutta voimakeinojen käyttöön liittyviin rikoksiin rikosedellytyksen ja moite-edellytyksen kautta.

Tutkielman kolmas luku on luonteeltaan lainoppia tukevalla tavalla oikeusvertaileva, ja käsittelen siinä oikeushenkilön rangaistusvastuun kehittymistä Yhdysvalloissa sekä erilaisia amerikkalaisessa oikeuskirjallisuudessa esitettyjä vastuumalleja. Näkökulmani keskittyy myös oikeusvertailevassa luvussa siihen, soveltuisivatko tutkimani vastuumallit yksityiselle turvallisuusosalalle.

Tämän jälkeen esitän sekä kotimaisen oikeudesta että amerikkalaisesta järjestelmästä tekemiäni havaintojen perusteella sääntelysuosituksen niistä elementeistä, mitä voimassa olevasta sääntelystä tulisi muuttaa, jotta yksityisen turvallisuusalan väärinkäyttöihin pystyttäisiin oikeushenkilön rangaistusvastuun kautta puuttua rikosoikeuden keinoin. Lisäksi nostan esiin mahdollisia jatkotutkimuskohteita, joihin tässä tutkielmassa ei tutkimusaiheen rajaukseen liittyvistä syistä voitu paneutua tarkemmin.

2 Oikeushenkilön rangaistusvastuu suhteessa voimakeinojen käytössä tehtyihin rikoksiin

2.1 Oikeushenkilön rangaistusvastuun tausta ja tarkoitus

Rikosoikeudellinen järjestelmä on perinteisesti perustunut yksilövastuun käsitteelle. Yhteiskunnallisen ja taloudellisen toiminnan monimutkaistumisen myötä kehittyneet monitasoiset ja verkostomaiset organisaatorakenteet ovat kuitenkin edellyttäneet yhteisövastuun käsitteen omaksumista myös rikosoikeudessa. Ennen kuin oikeushenkilön rangaistusvastuu tuli voimaan vuonna 1995, oikeushenkilöiden toimintaan pystyttiin rikosoikeudessa puuttua ainoastaan menettämisseuraamusten, vahingonkorvausten, uhkasakon ja toimiluvan menettämisen tuomitsemisen kautta eli ei varsinaisin rangaistuksin.⁴⁴

Suomessa oikeushenkilön rangaistusvastuuta koskeva rikosoikeudellinen järjestelmä perustuu olennaisesti vahingonkorvausoikeudesta omaksutuille elementeille, ja oikeushenkilön toiminnan on katsottu olevan sidoksissa organisaatorakenteeseen ja johdon antamiin toimintalinjoihin. Oikeuskirjallisuudessa Tolvanen ja Korkka-Knuts ovat todenneet, että suomalainen oikeushenkilön rangaistusvastuuta koskeva järjestelmä perustuu ajatukseen, ettei kukaan voi toimia lainvastaisesti ilman seurauksia. Yhteiskunta perustuu vuorovaikutteiseen luottamukseen siitä, että kaikki sen osapuolet toimivat sen asettamien normien mukaisesti, ja rangaistukset toimivat moitteena yhteiskunnallisen luottamuksen pettämisestä.⁴⁵

Oikeushenkilön rangaistusvastuulla on siten moraalinen ja ohjaava vaikutus. Toisaalta niille, joita pelkät moraalisiin perustuvat seikat eivät riitä ohjaamaan toimimaan norminmukaisesti, rangaistus toimii pelotteena normin rikkomisesta.⁴⁶

Oikeushenkilön rangaistusvastuuta edelsi jopa 22 vuoden mittainen lainsäädäntöprosessi, jossa lukuisat viranomaiset, järjestöt ja asiantuntijat antoivat kukin lausuntonsa.⁴⁷

Merkittävimmät oikeushenkilön rangaistusvastuuta vastaan puhuvat argumentit liittyivät

---

⁴⁴ KM 1976:72, s.133; Lähteenmäki –Koistinen –Alvesalo-Kuusi – Tapani – Janhonen 2016, s.1057.

⁴⁵ Tolvanen 2009, s. 345; Korkka-Knuts 2022, s. 7.

⁴⁶ Korkka-Knuts 2022, s. 7.

⁴⁷ HE 95/1993 vp, s. 9–10. Tarkemmin lainsäädäntöprosessista ks. Alvesalo-Kuusi – Lähteenmäki 2016, s. 9–25.

rikosoikeudelliseen syyllisyysperiaatteeseen⁴⁸, sillä oikeushenkilön kohdalla ei katsottu voitavan puhua tahallisuudesta tai tuottamuksesta rikosvastuun perusteena. Lisäksi pelättiin, että yhteisövastuun säätäminen johtaisi yksilöllisen rikosvastuun heikkenemiseen.⁴⁹

Lainsäätäjä kuitenkin päätyi katsomaan, että oikeushenkilön rangaistusvastuun omaksumista puoltavat perustelut ovat painavampia kuin sitä vastaan esitetyt argumentit.⁵⁰

Oikeushenkilön rangaistusvastuuta koskevan lainsäädännön esitöissä on todettu, että lainvastainen toiminta on yhä useammin seurausta monien yhteisössä toimivien henkilöiden päätöksenteon, toimenpiteiden tai laiminlyöntien kokonaisuudesta, eikä pelkkään yksilövastuuseen perustuva sääntely huomioi lainvastaisuuksien yhteisvaikutusluonnetta.⁵¹

Valmisteluvaiheessa todettiin myös, ettei pelkän luonnollisen henkilön rankaiseminen ole aina oikeudenmukaisessa suhteessa oikeushenkilön toiminnassa tehtyihin rikoksiin, eikä yksilövastuulla ole riittävää preventiivistä vaikutusta oikeushenkilön toiminnassa tapahtuvien rikosten ehkäisemisessä. Sääntelyä perusteltiin myös sillä, että yksilöön kohdistuvilla rangaistusseuraamuksilla ja yhteisötoiminnassa tapahtuneiden rikosten välillä oli usein ilmeinen epäsuhta.⁵² Sääntelyn tavoitteena oli siten kohdistaa rikosoikeudellinen moite suoraan siihen toimijaan, jonka toiminta vaikuttaa eniten yhteiskunnan kannalta epätoivotun tilan syntymiseen.⁵³

Oikeushenkilöön kohdistettavan yhteisövastuun tarkoituksena on ”osoittaa yhteiskunnallista paheksumista ja vaikuttaa riittävän tuntuvasti siihen, ettei oikeushenkilön

---

⁴⁸ Rikosoikeudellisella syyllisyysperiaatteella tarkoitetaan, että rikosoikeudellisesti voidaan moittia ainoastaan henkilöä, jolla on ollut tosiasiallinen toisintoimimismahdollisuus. Tekijällä, jolla ei ole kykyä säädellä toimintaansa, ei siten ole syyllisyyttä rikokseen eikä häntä voida rangaista teosta. (Korkka-Knuts – Helenius – Frände 2020, s. 279.)

⁴⁹ HE 95/1993 vp, s. 4; Lähteenmäki –Koistinen –Alvesalo-Kuusi – Tapani – Janhonen 2016, s.1057–1058.

⁵⁰ HE 95/1993 vp, s. 6.

⁵¹ HE 95/1993 vp, s. 3–4.

⁵² HE 95/1993 vp, s. 3–4.

⁵³ HE 95/1993 vp, s. 4.

toiminnassa tapahtuisi lainvastaisuuksia.” Oikeushenkilön rikosoikeudellisella kontrollilla ei kuitenkaan pyritty vaikuttamaan oikeushenkilön lailliseen ja hyväksyttävään toimintaan.⁵⁴ Oikeushenkilön rangaistusvastuun painavimmat perustelut liittyvätkin siten rikosten ennalta ehkäisemisen tavoitteeseen. Syyllisyysperiaatteeseen liittyvään kritiikkiin hallituksen esityksessä vastattiin rinnastamalla oikeushenkilöön kohdistettava syyllisyysmoite vahingonkorvausoikeudelliseen tuottamusvastuuseen ja toisaalta korostamalla kuitenkin myös yksilövastuun merkitystä.⁵⁵ Lisäksi lopullisessa sääntelyssä oikeushenkilön rikosoikeudellinen vastuu on anonyymia syyllisyyttä lukuun ottamatta kytketty ikään kuin kompromissina syyllisyysperiaatteesta kumpuavaan problematiikkaan, luonnollisen henkilön yksilöllisen rikosvastuun edellytysten täyttymiseen.⁵⁶

Alun perin oikeushenkilön rangaistusvastuu oli harkinnanvarainen ja se soveltui vain muutamiin rikoksiin. Sitten rangaistusvastuun harkinnanvaraisuus on poistettu, ja vastuu on laajennettu koskemaan lähtötilanteeseen verrattuna lähes kymmenkertaista määrää eri rikoslajeja.⁵⁷ Harkinnanvaraisuuden poistamisen taustalla vaikutti pyrkimys oikeuskäytännön yhtenäisyyteen ja harkinnanvaraisuuden rikosten yleisestäävyyden tehokkuutta heikentävä vaikutus.⁵⁸

Kuten johdannossa todettu, oikeushenkilön rangaistusvastuu ei sellaisenaan voimassa olevan oikeuden mukaan sovellu rikoslain 21 luvun henkeen ja terveyteen kohdistuviin rikoksiin. Yksityisellä turvallisuusalan työntekijät ovat siis ainoastaan henkilökohtaisesti rikosoikeudellisessa vastuussa omista voimankäytön liioitteluun liittyvistä rikoksistaan siitä huolimatta, että rikos on liittynyt turvallisuusalan elinkeinonharjoittajan osoittamiin työtehtäviin.

Oikeushenkilön rangaistusvastuuta koskevan lainsäädännön tausta, tavoitteet ja perustelut näyttäisivät kuitenkin soveltuvan myös turvallisuuspalveluita tarjoavan yhtiön vastuuseen

---

⁵⁴ HE 95/1993 vp, s. 21.

⁵⁵ HE 95/1993 vp, s. 5; Lähteenmäki –Koistinen –Alvesalo-Kuusi – Tapani – Janhonen 2016, s.1058.

⁵⁶ Jaatinen 2000, s. 24–26.

⁵⁷ Matikkala 2021, s. 342–344; Markkula 2022, s. 14.

⁵⁸ HE 53/2002 vp, s. 15.

niissä tilanteissa, jossa rikos on kytkettävissä laajemmin useamman organisaatiossa toimivan henkilön päätöksiin, toimintaan ja laiminlyönteihin. Rikosoikeudellinen järjestelmämme ei tällä hetkellä tunnista esitöiden perusteluista ilmenevin tavoin organisaatorakenteen tai useampien henkilöiden toiminnan yhteisvaikutuksen merkitystä yksityisellä turvallisuusalalla tehtyihin henkeen ja terveyteen kohdistuviin rikoksiin.

Vaikka yksilövastuun merkitystä ei voimakeinojen käyttöön liittyvienkään rikosten osalta tule vähätellä, yksittäisen järjestyksenvalvojan tai vartijan rankaisemisen preventiivinen vaikutus ei tällä hetkellä ulotu työnantajana toimivaan turvallisuusalan elinkeinonharjoittajaan. Oikeushenkilö ei siten ole rikosoikeudellisessa vastuussa kyseisistä rikoksista niissäkään tapauksissa, joissa sen teot, laiminlyönnit tai toimintakulttuuri ovat olleet syy-yhteydessä rikokseen. Oikeushenkilön vastuun sen toiminnan yhteydessä tehdyistä rikoksista voidaan olettaa vaikuttavan sen tarpeisiin järjestää toimintansa siinä tapahtuvia väärinkäytöksiä ehkäisten. Vastaavia argumentteja vastuun puolesta ovat esittäneet Rikander ja Tolvanen.⁵⁹ Tällöin preventiivisten argumenttien voidaan katsoa puoltavan yksityisen turvallisuusalan yritysten rikosoikeudellista vastuuta niissä tapauksissa, jossa organisaation toiminta on tavalla tai toisella edesauttanut rikoksen tapahtumista.

Oikeushenkilön rangaistusvastuun tavoitteista lisäksi ilmenee, ettei sen tarkoituksena ole myöskään rangaista asianmukaisesti toimivia oikeushenkilöitä. Siksi oikeushenkilön rangaistusvastuun ulottaminen yksityisellä turvallisuusalalla tehtyihin rikoksiin ei oikeushenkilön rangaistusvastuun tavoitteiden valossa tarkoittaisi sitä, että turvallisuusalan elinkeinonharjoittajia rangaistaisiin kaikista sen työntekijöiden rikoksista, vaan ainoastaan niistä, joihin se on toiminnallaan vaikuttanut esimerkiksi hyväksymällä liiallisen voimankäytön eksplisiittisesti tai implisiittisesti yleisenä toimintatapana.

Yksityisellä turvallisuusalalla toimivaa oikeushenkilöä ei tällä hetkellä voida moittia rikosoikeuden keinoin, vaikka voimakeinojen käyttöön liittyvät rikokset olisivat sen toiminnassa toistuvia ja yleisiä. Hallituksen esityksessä mainittu tavoite kohdistaa rikosoikeudellinen moite siihen toimijaan, joka vaikuttaa eniten epätoivotun tilan taustalla, soveltuu hyvin myös yksityisen turvallisuusalan väärinkäytöksiin, mikäli turvallisuusalan

---

⁵⁹ Edilex vierashuone 11.1.2023.

elinkeinonharjoittajan yleiset toimintatavat edesauttavat rikosten tekemistä. Siksi myös yhteisövastuun taustalla vaikuttavat oikeudenmukaisuusnäkökohdat puoltavat oikeushenkilön rangaistusvastuun laajentamista myös yksityisellä turvallisuusalalla tehtyihin rikoksiin.

2.2 Rikosedellytys

2.2.1 Rikosvastuun edellytysten täytyminen

Oikeushenkilön velvollisuuksien laiminlyöminen ei pelkästään ole rangaistavaa, vaan osa oikeushenkilön rangaistusvastuun rikosedellytystä on, että luonnollinen henkilö on tehnyt rikoksen, joka on syyksiluettavissa tekijälleen jonkin tunnusmerkistön mukaan.⁶⁰ Tällöin rangaistusvastuuta on arvioitava ensiksi rikosvastuun yleisten edellytysten kautta, eli teon on oltava tunnusmerkistön mukainen, oikeudenvastainen ja syyllisyyttä osoittava.⁶¹

Voimakeinojen käytössä on sallitussa muodossakin kyse usein teoista, jotka ilman laista erikseen johtuvaa oikeutusta täyttäsivät rikoksen tunnusmerkistön.⁶² Esimerkiksi pahoinpitelyn syyllistyy se, joka tahallisesti⁶³ ”tekee toiselle ruumiillista väkivaltaa taikka tällaista väkivaltaa tekemättä vahingoittaa toisen terveyttä, aiheuttaa toiselle kipua tai saattaa toisen tiedottomaan tai muuhun vastaavaan tilaan” (RL 21:5). Vammantuottamuksessa puolestaan on kyse huolimattomalla menettelyllä toiselle muun kuin vähäisen ruumiinvamman tai sairauden aiheuttamisesta (RL 21:10).

Rikoslaissa voimakeinojen käytöstä ja sen rajoista on säädetty vastuuvapautusperusteiden yhteydessä. RL 4:6:n mukaan erillisellä lailla säädetään oikeudesta käyttää voimakeinoja ”virkatehtävän hoitamiseksi tai muun siihen rinnastettavan syn vuoksi”. Säännöksen 2 momentissa on puolestaan asetettu rajat sallitulle voimankäytölle: ”voimakeinoja käytettäessä saa turvautua vain sellaisiin tehtävän suorittamiseksi tarpeellisiin toimenpiteisiin, joita on pidettävä kokonaisuutena arvioiden puolustettavina, kun otetaan huomioon tehtävän tärkeys ja kiireellisyys, vastarinnan vaarallisuus sekä tilanne muutenkin.” Yksityistä turvallisuusalaa koskeva oikeutus voimakeinojen käyttöön on annettu yksityisistä turvallisuuspalveluista

---

⁶⁰ HE 95/1993 vp, s. 33.

⁶¹ Esim. Matikkala 2021, s. 3.

⁶² Lappi-Seppälä – Melander 2022, luku I 3 (RL 4:6)

⁶³ RL 3:5.2: ” Jollei toisin säädetä, tässä laissa tarkoitettu teko on vain tahallisenä rangaistava.”

annetun lain 17 §:ssä ja 39 §:ssä, joissa säädetään tarkemmin niistä tilanteista, missä voimakeinoja saa käyttää.⁶⁴

Kun voimankäyttöön oikeutettu toimii RL 4:6.2:n asettamissa rajoissa, tekijä toimii lainmukaisesti, eikä tällöin voimakeinoja käyttäessään syyllisty rikokseen.⁶⁵ Norminmukainen voimakeinojen käyttö poistaa siis nykyisessä rikosoikeuden systematiikassa⁶⁶ voimakeinojen käyttöön oikeutetun tekijän teon tunnusmerkistönmukaisuuden, vaikka teko muistuttaisi muuten pahoinpitelyä tai vammantuottamusta.⁶⁷

Toisaalta silloin, kun voimakeinoja on käytetty tilanteessa, jossa voimakeinojen käytöltä puuttuu laissa erikseen annettu oikeutus tai sallitun voimankäytön rajat (RL 4:6.2:n mukaiset tarpeellisuus- ja puolustettavuuskriteerit⁶⁸) on ylitetty, vastuuvapausperustetta ei ole, ja tekoa tulee arvioida rikoslain tunnusmerkistöjen kautta.⁶⁹ RL 4:6.3 sisältää kuitenkin voimankäytön liioitteluun liittyvän anteeksiantoperusteen, jonka mukaan tekijä voidaan vapauttaa rangaistusvastuusta myös tilanteessa, jossa 2 momentin mukaiset rajat on ylitetty, jos on olemassa ”erittäin painavia perusteita katsoa, ettei tekijältä kohtuudella olisi voinut vaatia muunlaista suhtautumista, kun otetaan huomioon hänen asemansa ja koulutuksensa sekä tehtävän tärkeys ja tilanteen yllätyksellisyys”. Lisäksi voimakeinojen käyttöön oikeutetuilla on vastaava oikeus hätävarjeluun, kuin muillakin ihmisillä.⁷⁰

Jotta rikosedellytys täyttyy, voimakeinojen käytön täytyy siis ylittää rikoslaissa säädetyt sallitut rajat, ja tilanteen tulee olla sellainen, ettei edellä mainittuja anteeksiantoperusteita

---

⁶⁴ Yksityisistä turvallisuuspalveluista annetun lain 17 §:”Jos henkilö koettaa vastarintaa tekemällä välttää pääsyn estämisen, poistamisen, kiinni ottamisen tai turvallisuustarkastuksen suorittamisen taikka pakenee kiinni ottamista, vartijalla on oikeus käyttää sellaisia henkilön pääsyn estämiseksi, poistamiseksi tai kiinni ottamiseksi taikka turvallisuustarkastuksen suorittamiseksi tarpeellisia voimakeinoja, joita voidaan pitää puolustettavina, kun otetaan huomioon henkilön käyttäytyminen, tehtävän tärkeys ja kiireellisyys, vastarinnan vaarallisuus ja muut olosuhteet.” 48 § sisältää vastaavan säännöksen järjestyksenvalvoja koskien.

⁶⁵ Tapani – Tolvanen – Hyttinen 2019, s. 371–372; Ks. voimakeinojen käytöstä rikosoikeuden systematiikassa tarkemmin Kallio - Rikander 2021, s. 338–352.

⁶⁶ Ks. rikoksen kaksiportaisesta rakennemallista esim. Tapani – Tolvanen – Hyttinen 2019; Kallio - Rikander 2021 s. 341.

⁶⁷ Tapani – Tolvanen – Hyttinen 2019, s. 371–372, 377; Kallio - Rikander 2021 s. 341–342.

⁶⁸ HE 44/2002 vp, s.129–130; Lappi-Seppälä 2004, s.29.

⁶⁹ Paukku – Turunen – Kuitunen 2021, s. 5.

⁷⁰ Voimankäytön liioittelun ja hätävarjelun välisestä rajanvedosta ks. Lappi-Seppälä 2004, s.30.

voida soveltaa. Lisäksi teon on oltava syyksiluettava, eli pahoinpitelyn tunnusmerkistön täytyminen edellyttää teon tahallisuutta ja vammantuottamus sekä kuolemantuottamus tekijän tuottamusta.

Oikeuskirjallisuudessa on todettu, että yleensä käyttäessään voimakeinoja, voimakeinojen käyttäjä on tietoinen tekevänsä voimankäytön kohteelle ruumiillista väkivaltaa. Tällöin, kun vastuuvapausperuste puuttuu, pahoinpitelytahallisuutta ei usein tarvitse punnita enempää.⁷¹ Vastaavaan lopputulokseen on päätyntä myös korkein oikeus ratkaisussaan KKO 2020:13.⁷²

Vammantuottamuksen edellyttämän tuottamuksen on puolestaan katsottu täytyvän erityisesti silloin, kun ruumiillisen väkivallan käyttöön itsessään soveltuu RL 4:6:n mukainen oikeutus, mutta voimakeinojen käytön oikeasuhtaisuudessa on siinä määrin epäonnistuttu, että voimankäytöstä on tekijän huolimattomuuden vuoksi seurannut sellainen vamma, jota sinänsä oikeutetulla teolla ei ole tarkoitettu aiheuttaa ja jota ei voida pitää rikoslain valossa itsessään oikeutettuna.⁷³ Rikoslain 4 luvun 6 § muodostaa siis raamit, joiden puitteissa myös tahallisuutta ja tuottamusta tarkastellaan. Oikeushenkilön rangaistusvastuun edellyttämä rikosentekijänä toimivan luonnollisen henkilön rikosvastuu täyttyy siis yleensä niissä teoissa, jossa voimankäyttö ylittää sallitut rajat.

2.2.2 Rikostyytit, joihin yhteisövastuu soveltuu

Oikeushenkilön rangaistusvastuu rajautui aluksi 16 eri rikostyyppiin.⁷⁴ Vastuun piiriin kuuluivat oikeudenkäyttöä, viranomaisia ja yleistä järjestystä vastaan tehdyt rikokset sekä talousrikokset.⁷⁵ Sittemmin oikeushenkilön rangaistusvastuu on ulotettu nimenomaisin

---

⁷¹ Kallio - Rikander 2021 s. 346–347, 351. Näkemys on mielestäni hieman yksinkertaistettu versio voimakeinojen käyttöön liittyvistä tahallisuuskysymyksistä. Koska yksilölliseen rikosvastuuseen liittyvä tahallisuusproblematiikka ei suoranaisesti liity tutkimusaiheeseen. Kallion ja Rikanderin esittämä tahallisuusargumentaatio voidaan kuitenkin hyväksyä tämän tutkielman lähtökohdaksi.

⁷² KKO 2020:13, perustelujen kohta 34: ”A on voinut pitää vähintään varsin todennäköisenä, että etälamauttimen käyttäminen aiheuttaa B:lle ainakin rikoslain 21 luvun 5 §:n 1 momentissa tarkoitettua kipua. Kun oikeuttamisperustetta voimankäyttöön ei ole ollut, A:n menettely täyttää myös pahoinpitelyrikoksen tunnusmerkistön.”

⁷³ Tarkemmin ks. Paukku – Turunen – Kuitunen 2021, s. 10–11.

⁷⁴ Hallituksen esityksen mukaan uuden seuraamuksen käyttöön ottamisessa pyrittiin varovaisuuteen. Esitöistä kuitenkin ilmenee, että jo lakia säädettäessä on jätetty varaus yhteisöosakon käyttöalan laajentamiselle tarvittaessa myöhemmin. HE 95/1993 vp, s. 25.

⁷⁵ Jaatinen 2000, s. 72.

säännöksin noin 140 eri rikokseen.⁷⁶ Mainitut rikokset ovat esimerkiksi ympäristörikoksia, kirjanpitorikoksia ja työturvallisuusrikoksia. Rikoslain 21 lukuun ei kuitenkaan sisälly oikeushenkilön rangaistusvastuuta koskevaa säännöstä, eli voimassa oleva laki ei pääsääntöisesti mahdollista oikeushenkilön rankaisemista vammantuottamuksesta, kuolemantuottamuksesta tai pahoinpitelystä.

Rikoslain 21 luvun henkeen ja terveyteen kohdistuvat rikokset on perinteisesti suomalaisessa oikeuskirjallisuudessa katsottu sellaiseksi rikostyyppiksi, johon oikeushenkilön rangaistusvastuu ei luontevasti sovellu. Henkeen ja terveyteen kohdistuvat rikokset on ymmärretty rikoksiksi, joiden tekijänä voi olla ainoastaan luonnollinen henkilö.⁷⁷ Oikeushenkilön rangaistusvastuun taustalla on kuitenkin edellä todetusti aina luonnollisen henkilön tekemä rikos. Oikeushenkilö ei siis niissäkään rikostyypeissä, joissa oikeushenkilön rangaistusvastuusta on säädetty, toimi itse rikoksentekijänä, vaan oikeushenkilön puolesta toimivat aina ihmiset.⁷⁸ Koska rangaistusvastuussa on kyse moitteeseen osoittamisesta oikeushenkilölle luonnollisen henkilön sen toiminnassa yhteydessä tekemän rikoksen johdosta, näkemys siitä, että vain luonnollinen henkilö voi syyllistyä henkeen ja terveyteen kohdistuvaan tahalliseen rikokseen, ei vaikuta siihen, voidaanko oikeushenkilöä rangaista kyseisestä rikoksesta.

Oikeushenkilön rangaistusvastuuta koskevissa esitöissä on todettu, ettei tahallisilla henkeen ja terveyteen kohdistuvilla rikoksilla ole yleensä liitännäistä oikeushenkilöiden toimintaan.⁷⁹ Nähdäkseni esitöistä ilmenevä näkemys siitä, ettei näillä rikoksilla ole yleensä yhteyttä oikeushenkilöiden toimintaan, on vanhentunut. Yksityisen turvallisuusalan kasvun myötä myös yksityisoikeudellisille toimijoille on annettu enenevässä määrin toimivaltaa voimakeinojen käyttöön.⁸⁰ Voimankäyttö on osa turvallisuusalalla työskentelevien työtehtäviä ja liittyy siten alan harjoittajien liiketoimintaan. Sen vuoksi voimakeinojen käytön yhteydessä

---

⁷⁶ OM 2020:22, s. 9–10.

⁷⁷ OM 2020:22, s. 10; Pirjatanniemi 2008, s. 657.

⁷⁸ Jaatinen 2000, s. 22; Korkka-Knuts – Helenius – Frände 2020 s. 367.

⁷⁹ HE 95/1993 vp, s.7.

⁸⁰ Saarikkomäki – Paasonen – Haarla 2022, s. 3–4.

tehdyt henkeen ja terveyteen kohdistuvat rikokset ovat selkeästi kytköksissä yksityisen turvallisuusalan oikeushenkilöiden toimintaan.

Myöhemmin siitä lähtökohdasta, että vain luonnollista henkilöä voidaan rankaista henkeen ja terveyteen kohdistuvaan rikokseen, on kuitenkin joissain määrin jo poikettu, sillä oikeushenkilön rangaistusvastuuta sovelletaan terroristisessa tarkoituksessa tehtyihin rikokseen myös henkeen ja terveyteen kohdistuvin osin. (RL 34a:8) Lain esitöissä on katsottu, että vaikka kaikkiin terroristisessa tarkoituksessa tehtyihin rikoksiin yhteisövastuu ei kovin hyvin sovellukaan, voidaan ajatella, että kyseiset rikokset on mahdollista tehdä myös oikeushenkilön johdon ollessa osallisena taikka oikeushenkilön puolesta tai hyväksi.⁸¹ Oikeushenkilön rangaistusvastuusta on myös ympäristörikospuitepäätöksen täytäntöönpanon ja ympäristön suojelua rikosoikeudellisin keinoin koskevan Euroopan neuvoston yleissopimuksen hyväksymisen yhteydessä ehdotettu säädettäväksi soveltumaan rikoslain 21 luvun rikoksiin, kun rikos on tehty saattamalla, päästämällä tai jättämällä ainetta, säteilyä tai muuta sellaista ympäristöön.⁸² Ympäristön turmelemiseen liittyvä ehdotus ei kuitenkaan tullut esitetyssä muodossa voimaan.

Molemmat avaukset ovat seurausta kansainvälisistä puitepäätöksistä ja rikosoikeuden eurooppalaistumisesta. Oikeuskirjallisuudessa Pirjatanniemi on katsonut, että sen takia soveltamisalan laajenemisesta ei voida rikoslain 21 luvun rikosten osalta tehdä laajempia johtopäätöksiä. Pirjatanniemi on kuitenkin todennut, että terrorismipuitepäätökseen liittyvä ratkaisu on poikkeuksellisesta lainmuutosprosessista huolimatta merkittävä avaus oikeushenkilön rangaistusvastuun ymmärtämiselle laajemmin.⁸³ Terrorismipuitepäätöksestä ja ympäristörikospuitepäätöksen täytäntöönpanoon liittyvästä ehdotuksesta ilmenee, että suomalaisessa lainsäädäntötyössä suurin ongelma henkeen ja terveyteen liittyvien rikosten sisällyttämisessä oikeushenkilön rangaistusvastuun alaan on näiden rikostyyppien irrallisuus oikeushenkilöiden toiminnasta. Kuten edellä todettu, yksityisellä turvallisuusalalla voimakeinojen käytön yhteydessä tehdyt rikokset ovat kuitenkin vartijoitten ja

---

⁸¹ HE 188/2002 vp, s. 64–65.

⁸² HE 52/2005 vp, s. 63.

⁸³ Pirjatanniemi 2008, s. 657.

järjestyksenvalvojen työtehtävien kautta yhteydessä turvallisuusalan elinkeinoluvanhaltijoiden toimintaan.

Vaikka voimassa olevassa sääntelyssä oikeushenkilön rangaistusvastuusta ei ole säädetty voimakeinojen käytön liioitteluun liittyvissä rikostunnusmerkistöissä, nähdäkseni vammantuottamuksen, kuolemantuottamuksen tai pahoinpitelyn tunnusmerkistöihin ei sisälly sellaisia rikostyyppiin liittyviä erityispiirteitä, jotka aiheuttaisivat esteen niitten sisällyttämiselle oikeushenkilön rangaistusvastuun soveltamisalaan. Tarkempia perusteluita sille, miksi yhteisövastuu ei soveltuisi oikeushenkilön toiminnassa tapahtuviin RL 21 luvun rikoksiin, ei ole esitetty myöskään lain esitöissä tai oikeuskirjallisuudessa.

Oikeustieteellisessä keskustelussa esimerkiksi Tapani onkin esittänyt soveltamisalan laajentamista siten, että RL 9 lukuun sijoitettaisiin yleissäännös, jolla soveltamisala ulotettaisiin periaatteessa kaikenlaisiin rikoksiin. Soveltamisalaa rajaisivat joka tapauksessa oikeushenkilön rangaistusvastuun yleiset edellytykset sekä tekokontekstiin ja teon tunnusmerkistön mukaisiin tekotapoihin liittyvät seikat.⁸⁴ Oikeushenkilön rangaistusvastuun laajenemiskehitys ja yksityisen turvallisuusalan kasvu tukee myös osaltaan tarvetta sisällyttää myös ainakin vammantuottamus, kuolemantuottamus ja pahoinpitely yhteisövastuun alle.

2.2.3 Oikeushenkilön toiminnassa tehty rikos

Edellytyksenä oikeushenkilön rankaisemiselle on se, että rikos on tapahtunut rangaistukseen tuomittavan oikeushenkilön toiminnassa.⁸⁵ Rikoslain 9 luvun 3 §:ssä asetetaan edellytykset, joiden täytyessä rikos katsotaan oikeushenkilön toiminnassa tehdyksi. Rikosedellytyksen täytyminen edellyttää, että rikoksen tekijä on toiminut oikeushenkilön puolesta tai hyväksi ja hän kuuluu oikeushenkilön johtoon⁸⁶, on virka- tai työsuhteessa oikeushenkilöön⁸⁷ taikka oikeushenkilöstä muodollisesti itsenäinen osapuoli, joka on toiminut oikeushenkilön edustajalta saamansa toimeksiannon perusteella⁸⁸ (RL 9:3.1).

---

⁸⁴ OM 2020:22, s. 50-51.

⁸⁵ HE 95/1993 vp, s. 16.

⁸⁶ Johdon käsitteestä ks. tämän tutkielman s.29

⁸⁷ Työsuhteen tunnusmerkit on määritelty työsopimuslailla (55/2001).

⁸⁸ Toimeksiannon perusteella oikeushenkilön puolesta voi toimia esimerkiksi oikeushenkilön kirjanpitäjä, tilintarkastaja, asianajaja, pesänjakaja. (HE 95/1993 vp, s. 36)

Lain esitöiden mukaan oikeushenkilön puolesta toimiminen liitetään oikeuteen edustaa oikeushenkilöä (joko aseman tai erikseen annetun valtuutuksen perusteella) tai käyttää jossain asiassa oikeushenkilön päätösvaltaa. Lisäksi hallituksen esityksessä on mainittu, että oikeushenkilö puolesta voi toimia myös muu henkilö, jos hänelle on annettu tehtäväksi jokin rikollinen teko tai ainakin annettu ymmärtää, että teko hyväksytään oikeushenkilössä.⁸⁹

Jaatinen on katsonut, että oikeushenkilön puolesta toimiminen on kuitenkin ymmärrettävä suppeasti, ja pääsääntöisesti oikeushenkilön puolesta voivat toimia vain ne henkilöt, joilla on oikeushenkilön puolesta nimenkirjoitusoikeus ja joilla on oikeus tehdä itsenäisesti oikeushenkilöä suoraan velvoittavia oikeustoimia.⁹⁰ Tällöin oikeushenkilön puolesta toimiminen muistuttaa varallisuus oikeudellista edustusvaltaa asema- tai muun erillisen valtuutuksen perusteella.⁹¹ Yhdysvaltain oikeudessa oikeushenkilön puolesta toimimisen käsite on liitetty siihen, että rikoksentekijä on toiminut työsuhteensa puitteissa.⁹²

Suomalaisessa oikeuskirjallisuudessa oikeushenkilön puolesta toimimista ei toistaiseksi ole käsitelty siitä näkökulmasta, onko rikos tehty työsuhteen perusteella osoitettujen työtehtävien yhteydessä. Esityöt tai lain sanamuoto ei kuitenkaan suoraan aseta estettä tämän näkökulman soveltamiselle.

Voimakeinojen käyttöön liittyviin tilanteisiin oikeushenkilön puolesta toimiminen soveltuu suomalaisessa oikeustieteessä vallitsevan käsityksen mukaisesti huonosti, sillä yksityisiä turvallisuuspalveluita harjoittavien yritysten lakimääräinen johto lienee harvemmin mukana voimankäyttötilanteissa. Voimakeinojen käyttöön liittyvät tilanteet eivät myöskään ole luonteeltaan siinä määrin ennakoitavia tai suunnitelmallisia, että voitaisiin ajatella, että johto voisi antaa RL 4:6:n ylittävälle yksittäisille teoille nimenomaisen hyväksyntänsä. Toisaalta on mahdollista, että yleisellä tasolla tai rikoksiin puuttumatta jättämisen kautta yrityksen johto antaa ymmärtää lainvastaisen voimakeinojen käytön olevan työtehtävissä hyväksytty toimintatapa. Lain esitöiden ja oikeuskirjallisuudessa esitetyn perusteella oikeushenkilön

---

⁸⁹ HE 95/1993 vp, s. 35.

⁹⁰ Jaatinen 2000, s. 86.

⁹¹ Varallisuus oikeudellisesta edustusvallasta ks. esim. Saarnilehto – Annola 2018, s. 72–87.

⁹² Esim. Luskien 2020, s. 314.

puolesta toimiminen vaikuttaisi kuitenkin edellyttävän oikeushenkilöltä (eli sen laillisilta edustajilta) jonkinlaisen tahdonilmaisun rikoksen hyväksyttävyydestä.⁹³ Vaikka hyväksyntä voi olla myös implisiittistä, oikeushenkilön puolesta toimiminen edellyttäne, että rikos on jo etukäteen oikeushenkilön tiedossa tai ennakoitavissa. Toisaalta voimakeinojen käyttöön liittyviä rikoksia olisi mahdollista tulkita oikeushenkilön puolesta toimimisena, koska rikokset tehdään työtehtävien puitteissa. Toistaiseksi oikeushenkilön puolesta toimimista on kuitenkin tulkittu tätä rajoittuneemmin johdon edustusvallan näkökulmasta.

Oikeushenkilön hyväksi toimiminen ei vastaavalla tavalla liity muodolliseen toimivaltaan, vaan rikoksentekijän subjektiiviseen käsitykseen siitä, että oikeushenkilö saa teosta hyötyä.⁹⁴ Tällöin oikeushenkilön rangaistusvastuun muodostuminen edellyttää, että rikos on tehty oikeushenkilön intressien mukaisesti, eikä niitä vastaan.⁹⁵ Oikeushenkilöä ei siis voida rangaista esimerkiksi siihen itseensä kohdistuvasta rikoksesta tai sabotaasimielessä tehdystä rikoksesta. Lisäksi merkitystä on annettava oikeushenkilön puolesta tai hyväksi toimivan saamalle ohjeistukselle – jos rikoksentekijä on toiminut selkeästi saamansa ohjeistuksen vastaisesti, jonka noudattamista on riittävästi valvottu, oikeushenkilö ei ole rikosoikeudellisessa vastuussa sen tahdon vastaisesti tehdystä teosta.⁹⁶ Esityölausumasta voidaan kuitenkin päätellä, ettei oikeushenkilö voi puolustautua sillä, että teko on sen tahdonvastainen, mikäli rikoksentekijä on perustellusti kuvitellut toimivansa oikeushenkilön intressien mukaisesti, hänen ei ole toiminut suoraan saamansa ohjeistuksen vastaisesti, eikä oikeushenkilö ole valvonut hänen toimintaansa.

Jaatinen on kiinnittänyt tämän lisäksi huomiota myös oikeushenkilön organisaation suhtautumiseen rikoksen tekemiseen ja siihen, miten rikoksentekijä ymmärsi oikeushenkilön suhtautuvan rikokseen.⁹⁷ Jaatinen on yhdysvaltalaisista oikeuskirjallisuutta mukailleen katsonut, että oikeushenkilön puolesta tai hyväksi toimimista voidaan lähestyä myös organisaation toimintakulttuurin kautta. Tällöin jos rikos tehdään ns. toimintakulttuurin rohkaisemana tai

---

⁹³ Korkka-Knuts – Helenius – Frände 2020 s. 373.

⁹⁴ HE 95/1993 vp, s. 35. Ks. myös Jaatinen 2000, s. 87.

⁹⁵ HE 95/1993 vp, s. 16.

⁹⁶ HE 95/1993 vp, s. 35.

⁹⁷ Jaatinen 2000, s. 87.

sallimana, teko voidaan liittää oikeushenkilön vastuun perustavaan kontekstiin. Siten oikeushenkilön hyväksi toimimisessa voi olla kysymys joko johdon edellyttämistä itsessään laittomista oikeushenkilön toimintatavoista tai epäsuorasta ja vaikeasta havaittavasta vuorovaikutuksesta, kuten laittomiin toimiin puuttumattomuudesta tai huonosta informoinnista toimintaan liittyvästä sääntelystä.⁹⁸

Tällöin kyse ei kuitenkaan ole moite-edellytyksen yhteydessä tapahtuvasta organisaation huolimattomuuden arvioinnista, vaan siitä, että tekijä on ymmärtänyt lainvastaisen toimintansa olevansa oikeushenkilön hyödyksi tai toimivansa työtehtävissään oikeushenkilön hyväksymällä tavalla. Myös Korkka-Knuts on samansuuntaisesti pitänyt hyväksi toimimisessa oikeushenkilön saaman suoran hyödyn ohella olennaisena sitä, onko oikeushenkilön antanut sen edustajan implisiittisesti ymmärtää, että teko hyväksytään.⁹⁹ Tällaisesta tilanteesta voisi olla kyse silloin, kun liialliseen voimankäyttöön ei yksityisen turvallisuusalan yrityksessä ole puututtu, ja voimaa käytetään työtehtävissä runsaasti, jolloin vartija/järjestyksenvalvoja luulee toimivansa yrityksen sallimalla tavalla.

Tolvanen ja Rikander ovat katsooneet, että yksityisen turvallisuusalan toiminnassa tehdyt rikokset soveltuvat heikosti myös oikeushenkilön hyväksi määrittelyyn, sillä yritykset eivät hyödy taloudellisesti voimankäytön liioitteluun liittyvistä tuloksista.¹⁰⁰ Nähdäkseni kuitenkin lain sanamuoto tai esityöt eivät edellytä suoraa taloudellista hyötymistä, vaan ratkaisevaa esityölausuman perusteella on rikoksentekijän käsitys oikeushenkilön intressien mukaan toimimisesta. Vaikka rikosoikeudellinen tulkinta perustuu ensisijaisesti lain sanamuotoon,¹⁰¹ taloudellista hyötyä ei RL 9:3:n sanamuodossa edellytetä.

Lisäksi Tapani on tehnyt havainnon siitä, että oikeushenkilön hyväksi tekemisen käsite on laintulkinnassa muodostunut muutenkin yleiskielellisestä merkityksestä eriäväksi, sillä useimmiten oikeushenkilö ei lopulta hyödy rikoksista, joita sen toiminnassa tehdään, vaan rikoksen niin viralliset kuin epävirallisetkin seuraukset ovat sitä vastoin pääsääntöisesti

---

⁹⁸ Jaatinen 2000, s. 87–88.

⁹⁹ Korkka-Knuts – Helenius – Frände 2020, s. 374.

¹⁰⁰ Edilex 2023.

¹⁰¹ Tapani – Tolvanen – Hyttinen 2019, s. 162–163.

negatiiviset.¹⁰² Siksi katson, että oikeushenkilön hyväksi toimimisen vaatimus ei edellytä sitä, että oikeushenkilön kuuluisi saada rikoksesta itsessään taloudellista hyötyä, vaan tulokinnassa voidaan huomioida myös oikeushenkilön muut kuin taloudelliset intressit.

Kun arvioidaan rikosentekijän subjektiivista käsitystä, tulee antaa merkitystä rikosentekokontekstille sekä sallitun ja kielletyn voimakeinojen käytön väliselle rajanvedolle. Kuten edellä luvussa 2.2.1 todettu, voimakeinojen käytöstä tulee rangaistavaa, silloin, kun RL 4:6:n vastuuvapausperuste poistuu. Vaikka rikosentekijä ei kuvittelisi esimerkiksi pahoinpitelyn hyödyttävän työnantajaansa, rikosentekijällä voi olla käsitys, että hänen toimintansa on osa työtehtäviä, ja voimakeinojen käyttö on siten työnantajan intressien mukaista.

Yksityisen turvallisuusalan toiminta perustuu turvallisuuspalvelun tilaajan ja yksityisen turvallisuusalan elinkeinonharjoittajan väliseen toimeksiantosopimukseen, joten turvallisuuspalveluita tarjoavien yritysten toiminnassa vaikuttavat luonnollisesti myös toimeksiantajan intressit. Toimeksiantajan omaisuuden ja edun suojaamisen on havaittu näkyvän myös yksittäisten vartijoiden työtehtävien suorittamisen motiiveissa, sillä he ovat vastuussa toiminnastaan oikeuslaitoksen lisäksi myös henkilökohtaisesti työnantajalleen ja tämän asiakkaalle, eli toimeksiantajalle.¹⁰³ Vartijat ja järjestyksenvalvojat voivat tällöin joutua työssään siis joskus tasapainottelemaan turvallisuusalan elinkeinoluvan haltijan, toimeksiantajan ja lain ristiriitaisten vaatimusten välillä.¹⁰⁴ Koska keskeistä oikeushenkilön hyväksi toimimisen arvioinnissa on rikosentekijän oma käsitys siitä, että yritys hyötyy rikoksesta, myös toimeksiantajan toiveille¹⁰⁵ voidaan antaa merkitystä, kun punnitaan, mielsikö rikosentekijä lainvastaisen toimintansa olevan oikeushenkilön edun mukaista tai oikeushenkilössä hyväksyttyä.

---

¹⁰² OM 2020:22, s. 51.

¹⁰³ Mäkinen 2007, s. 40–42, 52.

¹⁰⁴ Hautamäki 2016, s. 37.

¹⁰⁵ Mäkisen tutkimuksessa vartijoiden kirjoituksista ilmeni, että toimeksiantajat saattavat välillä jopa suoraan edellyttää vartijoilta lainvastaista toimintaa: ”kyllä se on niin että vartijalla teetetään kaupakeskuksissa töitä joihin vartijalla ei ole laillisia oikeuksia”. Mäkinen 2007, s.41.

Työturvallisuusrikoksiin liittyen puolesta tai hyväksi – arviointia ei lain esitöissä, oikeuskäytännössä tai oikeuskirjallisuudessa ole tarkemmin juuri tehty. Esimerkiksi ratkaisussaan KKO 2014:20 korkein oikeus yksiselitteisesti totesi, että tapauksen työmaapäällikkö ja työnjohtaja olivat tehneet heidän syykseen luetut teot yhtiön työtehtäviä täyttäessään ja siis yhtiön puolesta ja hyväksi.

Lisäksi työrikosten sisällyttämistä oikeushenkilön rangaistusvastuun alle koskevassa hallituksen esityksessä työrikoksiin on katsottu liittyvän taloudellisia intressejä työoikeudellisten normien rikkomisen kautta.¹⁰⁶ Samankaltaista taloudellista hyötymistä voi ilmetä myös voimakeinojen käyttöön liittyvän valvonnan, ohjeistuksen ja riittävien resurssien laiminlyömisessä. Työrikoksissa on kuitenkin jo itsessään kyse johdon laiminlyönneistä työturvallisuusmääräysten noudattamisen huolehtimisesta ja usein myös oikeushenkilön puolesta toimimisesta, kun taas voimakeinojen käyttöön liittyvissä rikoksissa työnantajan laiminlyöntien merkitys on korkeintaan välillinen. Sen vuoksi suoraa rinnastusta siitä, että työtehtävien suorittamisen yhteydessä tapahtuneet rikokset voitaisiin aina katsoa yhteisövastuun perustavalla tavalla yhtiön toiminnassa tehdyiksi, ei voida tehdä.

Edellä mainittujen seikkojen perusteella voidaan kuitenkin tehdä varovainen päätelmä siitä, ettei rikoslain 9 luvun 3 §:stä muodostu suoraa estettä yhteisövastuun ulottamiselle myös voimakeinojen käyttöön liittyviin rikoksiin. Oikeushenkilön rangaistusvastuun soveltaminen olisi silloin mahdollista, kun turvallisuuspalveluita tarjoavaan yritykseen työsuhteessa oleva vartija tai järjestyksenvalvoja ylittää työtehtävissään voimakeinojen käytön sallitut rajat siinä käsityksessä, että vastaava toiminta on oikeushenkilön hyväksymää ja oikeushenkilön intressien mukaista esimerkiksi siten, että oikeushenkilö hyötyy kielletystä voimakeinojen käytöstä suhteessa asiakkaaseen esimerkiksi voimankäytön tuoman auktoriteetin tai pelotevaikutuksen kautta.

Kun vartijat ja järjestyksenvalvojat syyllistyvät voimakeinojen käytön liioitteluun liittyviin rikoksiin työtehtäviensä yhteydessä, rikokset ovat selkeästi työnantajana toimivan yhtiön toiminnassa tehtyjä. Tolvasen ja Rikanderin esittämälle tulkinnalle siitä, että yhteisövastuun soveltaminen edellyttäisi oikeushenkilön itse rikoksesta saamaa suoraa taloudellista hyötyä, ei

---

¹⁰⁶ HE 53/2002 vp, s. 25.

oikeuslähteistä ole löydettävissä vankkaa tukea. Oikeushenkilön hyväksi toimimisen käsite on sen sijaan ymmärrettävä ainakin taloudellisia intressejä laajemmin, sillä myöskään lain sanamuotoa ei ole rajattu vain taloudelliseen hyötyyn. Vaikka turvallisuusalan yritykset eivät suoraan taloudellisesti hyödy niitten toiminnassa tehdyistä pahoinpitelyistä, vammantuottamuksista tai kuolemantuottamuksista, rikoksentehtäjä voi mieltää aggressiivisen, ns. harmaalla alueella olevan toimintatavan tehokkaaksi tai jopa suotavaksi tavaksi puuttua toimeksiantajan tiloissa tapahtuvaan häiriökäyttäytymiseen. Myös yrityksen taloudellinen hyötyminen voidaan ymmärtää välillisesti, sillä työturvallisuusrikoksia vastaavasti yritykset saattavat saada merkittäviä säästöjä työntekijöiden riittävän ohjaamisen ja valvonnan laiminlyömisestä. Lisäksi turvallisuusalan elinkeinonharjoittajat voivat välillisesti taloudellisesti hyötyä siitä, että sen työntekijät toimivat toimeksiantajan toiveiden mukaisesti, vaikka toimeksiantajan toiveet olisivatkin lainvastaisia.

Edellä esitetyn perusteella katson, ettei oikeushenkilön puolesta tai hyväksi toimimisen edellytyksen täyttymiselle ole voimakeinojen käyttöön liittyvissä rikoksissa suoranaista kategorista estettä, sillä edellytys liittyy rikoksentehtäjän subjektiiviseen käsitykseen oikeushenkilön intressissä toimimisesta, eikä hyötymistä ole lain sanamuodossa rajattu suoraan taloudelliseen hyötyyn. Koska oikeuskirjallisuudesta ilmenevä laintulkinnallinen määritelmä eroaa kuitenkin jonkin verran hyväksi toimimisen yleiskielellisestä merkityksestä, rikosoikeudellisen tulkinnan lähtökohtana perustana tulisi olla käsitteen yleiskielellinen merkityssisältö ja rikosoikeudellisessa keskustelussa siitä on esitetty eriäviä tulkintoja, olisi oikeushenkilön puolesta tai hyväksi käsitteen täsmentäminen perusteltua, mikäli yksityisen turvallisuusalan elinkeinonharjoittajan toiminnassa tehdyt voimakeinojen käyttöön liittyvät rikokset sisällytettäisiin rangaistusvastuun alle. RL 9:3:n uudistamisella vältetään lain sanamuodosta aiheutuvat tulkinnalliset konfliktit, sillä pahoinpitelyjen, vammantuottamusten ja kuolemantuottamusten on vaikea osoittaa tuovan toiminnanharjoittajalle yleiskielellisessä merkityksessä ainakaan välitöntä hyötyä, eikä laintulkinnassa tulisi ajautua liian kauas lain sanamuodosta.

2.3 Moite-edellytys

2.3.1 Samastaminen

Moite-edellytystä ilmentävä lainkohta on rikoslain 9 luvun 2 §:ssä rangaistusvastuun edellytysten yhteydessä. Oikeushenkilö voidaan samastamisen perusteella tuomita

yhteisösakkoon, kun sen lakisääteiseen toimielimeen tai muuhun johtoon kuuluva taikka oikeushenkilössä tosiasiallista päätösvaltaa käyttävä on ollut osallinen rikokseen tai sallinut rikoksen tekemisen. Lain esitöissä on todettu, että yhteisövastuulla on erityisen suuri merkitys niissä tilanteissa, kun rikos johtuu oikeushenkilön ylimpien päätöksentekijöiden toiminnasta. Oikeushenkilön rangaistusvastuu ei siis edellytä minkään huolellisuus- tai varovaisuusvelvollisuuden rikkomista silloin, kun oikeushenkilön lakimääräiseen päättävään elimeen tai muuhun johtoon kuuluva henkilö on osallinen rikokseen.¹⁰⁷ Oikeushenkilön syyllisyys rikokseen rinnastetaan siten sen johtohenkilön syyllisyyteen, eikä huolimattomuutta erikseen tarvitse osoittaa, sillä johtohenkilön tekemä rikos osoittaa jo itsessään oikeushenkilön toiminnan moitittavuutta.¹⁰⁸

Oikeushenkilön johtoa ei lain esitöissä ole haluttu määritellä tarkkarajaisesti. Esitöissä johdon osalta on viitattu esimerkinomaisesti lakimääräisiin toimielimiin kuten yhdistyksen, säätiön tai osakeyhtiön hallitus, avoimen yhtiön osakkaat, kommandiittiyhtiön vastuunalaiset yhtiömiehet, hallintoneuvosto, toimitusjohtaja, yhtiökokouksen osanottajat ja tilintarkastajat sekä muissa erilaisia oikeushenkilöitä koskevissa säädöksissä mainitut vastaavat toimielimet. Lisäksi johtoon voidaan katsoa kuuluvaksi sellaiset muut päätöksentekijät, joiden toimivalta perustuu oikeushenkilön sisäisiin päätöksiin ja joilla on huomattavasti itsenäiset päätösvaltaa. Keskijohtoon kuuluvien esimiehiä ei kuitenkaan ole pääsääntöisesti haluttu sisällyttää vastuuta perustavalla tavalla oikeushenkilön johtohenkilöihin.¹⁰⁹ Esityölausuma tarkoittanee tutkimusaiheen kontekstissa sitä, etteivät esimerkiksi kentällä työskentelevät järjestyksenvalvojen esimiehet lukeudu edustamansa yhtiön johtoon.

Osallisuuden käsite on lain esitöiden mukaan ymmärrettävä laajasti. Näin johtohenkilö voi olla osallisena rikokseen niin rikoksentekijänä, tekijäkumppanina kuin yllyttäjänä tai avunantajanakin.¹¹⁰ Huomionarvoista kuitenkin on, että RL 5 luvun säännöksissä osallisuusvastuu edellyttää sekä myötävaikutukselta että rikokselta itseltään tahallisuutta. Korkka-Knuts ja Tapani ovat oikeuskirjallisuudessa kiinnittäneet huomiota siihen, että

---

¹⁰⁷ HE 95/1993 vp, s. 30.

¹⁰⁸ Korkka-Knuts – Helenius – Frände 2020, s. 377.

¹⁰⁹ HE 95/1993 vp, s. 30–31.

¹¹⁰ HE 95/1993 vp, s. 31.

oikeustila on osallisuuskäsitteeseen osalta epäselvä, sillä lain esitöissä viitataan niin tavanomaiseen RL 5 luvun osallisuuden käsitteeseen kuin sen laajaan tulkintaan. Korkeimman oikeuden ratkaisukäytännössä asiaan ei ole otettu suoraan kantaa. Korkka-Knuts on kuitenkin tulkinnut ratkaisua KKO 2008:33 ja hovioikeuskäytäntöä siten, että oikeushenkilön rangaistusvastuu voitaisiin mahdollisesti vallitsevan oikeustilan mukaan perustaa myös johtohenkilöiden tuottamuksellisiin rikoksiin.¹¹¹ Tätä arviota puoltavat oikeushenkilön rangaistusvastuun tavoitteet, oikeushenkilön ja sen johdon toimien samastaminen ja monien yhteisövastuun alaisten rikosten luonne tuottamuksellisina rikoksina.

Samastamisvastuu täyttyy myös silloin, kun oikeushenkilön johto on sallinut rikoksen. Rikoksen sallimiseen perustuva vastuu liittyy oikeushenkilön johdon velvollisuuteen järjestää oikeushenkilön toiminta lain mukaisesti ja toimia aktiivisesti sellaisten rikosten estämiseksi, mitä sen toiminnassa mahdollisesti tehdään.¹¹² Jotta oikeushenkilön johdon voidaan katsoa sallineen rikoksen, sen on täytynyt olla tietoinen siitä, että lakia rikotaan tai tullaan rikkomaan.¹¹³ Sallimista voidaan arvioida rikoksen ennakoitavuuskriteerin¹¹⁴ avulla, eli tällöin rikosten on täytynyt olla tyypillinen ja yleisen elämän kokemuksen perusteella tai johtohenkilölle tehtäviensä puolesta ennakoitavissa.¹¹⁵ Jotta oikeushenkilöä voidaan rangaista rikoksen sallimisesta, rikoksen täytyy myös olla sellainen, että johto olisi pystynyt estämään rikoksen.¹¹⁶

Koska oikeushenkilön johto on ymmärrettävissä suhteellisen suppeana joukkona sen päätäntävaltaa käyttäviä henkilöitä, samastamisvastuu soveltuu yleensä huonosti turvallisuuspalveluita tarjoavien yhtiöiden toiminnassa tehtyihin voimankäytön liioitteluun liittyviin rikoksiin. Voimakeinojen käyttöön liittyvät rikokset eivät myöskään ole siinä määrin

---

¹¹¹ Korkka-Knuts – Helenius – Frände 2020, s. 377–378; OM 2020:22 s. 57–58.

¹¹² Oikeushenkilön johtoon kuuluvan henkilön rikoksen sallimisessa on kyse epävarsinaisesta laiminlyöntirikoksesta, jossa johtohenkilö on laiminlyönyt velvoitensa rikosten tekemisen estämisestä. Sallimiseen perustuva rangaistusvastuu edellyttää, että johtohenkilön laiminlyönti estää rikos on moitittavuudeltaan vastaava, kuin rikoksen aktiivinen tekeminen. Ks. Jaatinen 2000, s. 95.

¹¹³ HE 95/1993 vp, s. 31.

¹¹⁴ Ks. seurauksen ennakoitavuuden kriteeristä yleisesti Nuutila 1996, s. 224–226.

¹¹⁵ Jaatinen 2000, s. 94.

¹¹⁶ HE 95/1993 vp, s. 31.

suunnitelmallisia, että johdon sallimisvastuu yksittäisen rikosteen kohdalla tulisi useinkaan kyseeseen siten, että johto olisi pystynyt ennakoimaan yksittäisen rikoksen tapahtumisen ja suoraan estämään sen. Koska samastamisvastuu perustuu tiukasti suppeaan joukkoon oikeushenkilössä merkittävää päätösvaltaa käyttäviä henkilöitä, olisi sallimisperusteisessa vastuussa lisäksi yksilöitävä se johtoon kuuluva henkilö, joka rikoksen on sallinut. Turvallisuuspalveluita tarjoavien yritysten kontekstissa samastamisvastuu voisi soveltua voimankäyttörikoksiin ainoastaan sellaisissa pienissä yrityksissä, joissa myös yhtiön johto osallistuu aktiivisesti vartiointi- tai järjestyksenvalvontatehtäviin.

2.3.2 Organisaatiohuolimattomuus

Oikeushenkilö tuomitaan yhteisösakkoon rikoslain 9 luvun 2 §:n perusteella myös, kun sen toiminnassa ei ole noudatettu vaadittavaa huolellisuutta ja varovaisuutta rikoksen ehkäisemiseksi. Oikeushenkilön huolimattomuuteen perustuva vastuumalli on siis samastamisvastuulle vaihtoehtoinen peruste kohdistaa oikeushenkilöön moite sen toiminnassa tapahtuneesta rikoksesta. Lain esitöissä oikeushenkilön huolimattomuuteen liittyvää moiteperustetta nimitetään isännänvastuuksi. Organisaatiohuolimattomuuteen perustuvassa vastuumallissa rikosentekijänä on joku muu kuin oikeushenkilön johtoon kuuluva henkilö eli esimerkiksi siihen työ- tai virkasuhteessa oleva henkilö. Oikeushenkilö on vastuussa rikoksesta, kun tekoon on vaikuttanut ainakin joiltain osin oikeushenkilölle asetettujen velvollisuuksien rikkominen kuten työntekijän riittävän perehdytyksen, ohjauksen tai valvonnan laiminlyöminen.¹¹⁷

Oikeushenkilön rikosoikeudellinen vastuu luonnollisen henkilön sen toiminnassa tekemästä rikoksesta ei vahingonkorvausoikeudellisen isännänvastuun tavoin ulotu sellaisiin tilanteisiin, joissa oikeushenkilön toiminta on normien mukaista ja sen toimintaan liittyvät tehtävät ja vastuut on järjestetty selkeästi. Jos oikeushenkilö on toiminut edellä mainittujen velvollisuuksiensa mukaisesti, on rikosentekijä yksin rangaistusvastuussa tekemästään rikoksesta. Oikeushenkilön rangaistusvastuuta ei siis voida perustaa sellaisille teoille, joissa rikosentekijä on toiminut oikeushenkilön aktiivisen ohjeistuksen ja valvonnan vastaisesti.¹¹⁸

---

¹¹⁷ HE 95/1993 vp, s. 3.

¹¹⁸ Korkka-Knuts – Helenius – Frände 2020, s. 388.

Oikeushenkilön vastuuta arvioitaessa on siis merkityksellistä, että 1) huolellisuusvelvoitetta on rikottu; 2) laiminlyönti on oikeushenkilön toiminnassa tehtyjen rikosten tunnusmerkistöön nähden kiellettyä riskinottoa ja 3) laiminlyönnin ja rikoksen välillä on syy-yhteys.¹¹⁹ Korkka-Knuts on katsonut, että oikeushenkilön syyllisyyttä voidaan jäsentää objektiivisen ja subjektiivisen huolellisuusvelvoitteen näkökulmasta. Organisaatiohuolimattomuutta arvioitaessa painottuu objektiivisen tunnusmerkistön mukaisuuden merkitys.¹²⁰

Objektiivisessa huolellisuusvelvoitteessa riittävän huolellisuuden standardit määräytyvät oikeushenkilötyypin, sen toimialuetta koskevien sääntelyn sekä organisaation sisäisten ja muun epävirallisten toimialakohtaisten normien mukaan.¹²¹ Erityisesti oikeushenkilön velvollisuutta ehkäistä omassa toiminnassaan sellaisia rikoksia, jotka liittyvät oikeushenkilön pääasiallisiin toimintamuotoihin, on lain esitöissä korostettu.¹²² Tutkimuskysymyksen kontekstissa keskeistä noudatettavaa normistoa ovat laki yksityisistä turvallisuuspalveluista, rikoslaki, työturvallisuuslaki, turvallisuusalan voimankäyttökoulutukset sekä yhtiöiden omat voimankäyttöön ja väkivallan uhkaan liittyvät ohjeistukset ja prosessit.

Lisäksi olennaista on, että liiketoiminta on järjestetty siten, että edellä mainittuja normeja noudatetaan. Huolelliseen toiminnan järjestämiseen kuuluu esimerkiksi oikeushenkilön henkilöstön huolellinen valinta, valvonta, ohjaus ja tarkoituksenmukainen tehtävien sekä vastuitten jako. Riittävän huolellisuuden standardi on suhteutettava siihen, mikä merkitys huolellisuusvelvoitteella on oikeushenkilön toiminnassa.¹²³ Huolellisuuden noudattamisen arvioinnissa tulee siis antaa merkitystä toiminnan riskipitoisuudelle ja toisaalta sille, mitkä rikokset ovat toiminnassa todennäköisiä.

Yksityisellä turvallisuusalalla voimakeinojen käyttö on osa työtehtäviä, joten siihen liittyvät rikokset ovat alan harjoittajien toiminnassa varsin todennäköisiä. Lisäksi voimakeinojen käytöllä puututaan sen kohteena olevien henkilöiden henkilökohtaiseen koskemattomuuteen,

---

¹¹⁹ Korkka-Knuts – Helenius – Frände 2020, s. 383; Korkka 2019, s. 317; Jaatinen 2000, s. 103–104.

¹²⁰ Korkka 2019, s. 317–335.

¹²¹ HE 95/1993 vp, s.32; Korkka-Knuts – Helenius – Frände 2020, s. 384.

¹²² HE 95/1993 vp, s.32.

¹²³ Jaatinen 2000, s. 102.

jolloin suojattava oikeushyvä edellyttää erityistä huolellisuutta toiminnan lainmukaisuuden varmistamisessa. Siksi turvallisuuspalveluita harjoittavilta yhtiöiltä on huolellisuusveloitteen puitteissa edellytettävä tehokkaita toimia erityisesti voimankäyttöön liittyvien rikosten ehkäisemisessä.

Myös sillä, miten toiminta on organisoitu, on merkitystä siinä, onko toiminnassa noudatettu riittävää huolellisuutta ja varovaisuutta. Mikäli oikeushenkilön henkilöstön tehtävät ja vastuualueet ovat epäselvät, vaaratilanteiden ja väärinkäytösten riski kasvaa ja valvonnan teho heikentyy. Oikeushenkilön rangaistusvastuun perusteluksi ei kuitenkaan riitä pelkästään se, että toiminta on huolimattomasti organisoitu, vaan rangaistusvastuu edellyttää, että kyetään nimenomaisesti osoittamaan mitä velvollisuuttaan oikeushenkilö on laiminlyönyt, miten kyseinen toiminta on eronnut huolellisesta toiminnasta ja laiminlyönnin syy-yhteys rikokseen.¹²⁴

Keskeistä organisaatiohuolimattomuuden arvioimisessa on, että oikeushenkilö huolehtii edustajansa riittävästi opastuksesta sen toiminnassa tehtäviin toimenpiteisiin.¹²⁵ Työnantajan velvollisuudesta antaa riittävää työntekijälleen työhön, työmenetelmiin, -olosuhteisiin, -välineisiin ja turvallisiin työtapoihin liittyvää perehdytystä, opastusta ja ohjausta on säädetty myös työturvallisuuslain 14 §:ssä. Riittävän perehdytyksen laiminlyöminen on siis oikeushenkilölle asetettujen velvollisuuksien rikkomista, josta oikeushenkilöön voidaan kohdistaa rikosoikeudellinen moite.

Ohjeistusta koskevista laintasoisista velvoitteista merkitystä voidaan oikeushenkilön huolimattomuutta koskevassa arvioinnissa antaa etenkin yksityisistä turvallisuuspalveluista annetun lain 83 §:lle, jonka mukaan ”turvallisuusalan elinkeinoluvan haltijalla on oltava sellaiset yleiset kirjalliset ohjeet, joiden avulla vartija ja järjestyksenvalvoja kykenevät suorittamaan vartioimis- ja järjestyksenvalvontatehtävänsä oikein ja turvallisesti (*toimintaohjeet*)”. Lisäksi turvallisuusalan elinkeinoluvan haltijalla tulee olla lisäksi ”erilliset vartioimisalue-, vartioimiskohde- tai toimialuekohtaiset toimintaohjeet, jos olot kohteessa sitä edellyttävät”. Toimintaohjeet on lain mukaan pidettävä nähtävillä toimipaikoilla sekä

---

¹²⁴ Korkka-Knuts – Helenius – Frände 2020, s.387.

¹²⁵ Korkka 2019, s. 319–320.

tarvittaessa vartioimisalueilla ja toimialueilla siten, että niillä työskentelevillä vartijoilla ja järjestyksenvalvojilla on mahdollisuus perehtyä niihin. Toimintaohjeiden olemassaololle, saatavuudelle ja sisällölle voitaisiin antaa merkitystä, kun arvioidaan, onko järjestyksenvalvojan tai vartijan liiallinen voimankäyttö johtunut turvallisuusalan elinkeinoluvan haltijan toiminnassa vaadittavan huolellisuuden tai varovaisuuden laiminlyömisestä.

Yksityistä turvallisuusalaa koskien merkityksellinen velvoite on myös työturvallisuuslain 24 §. Sen mukaan työssä, johon liittyy ilmeinen väkivallan uhka, työnantajan on laadittava menettelytapaohjeet, joissa ennakolta kiinnitetään huomiota uhkaavien tilanteiden hallintaan ja toimintatapoihin, joilla väkivaltatilanteen vaikutukset työntekijän turvallisuuteen voidaan torjua tai rajoittaa. Vaikka säännös liittyy työntekijän turvallisuuteen, väkivaltatilanteiden hallinta on olennaisessa osassa voimakeinojen RL 4:6.2:n mukaista käyttöä. Mikäli kyvyt väkivaltatilanteiden hallintaan ovat puutteelliset, saattaa voimakeinojen käyttöön oikeutettu tehdä herkemmin virhearvioita käytettyjen toimenpiteiden puolustettavuuden suhteen ja tällöin syyllistyä voimakeinojen käytön liioitteluun. Siten riittämätön perehdytys on turvallisuusriski niin työntekijälle itselleen kuin voimankäytön kohteellekin.

Malanderin yksityisen turvallisuusalan prekariaattitekijöitä koskevassa tutkimuksessa yksityisellä turvallisuusalalla työskenteleviltä vastaajilta kysyttiin, ovatko he saaneet perehdytyksen väkivaltatilanteiden hallintaan ja avun hälyttämiseen. Tutkimuksessa havaittiin, että yhteensä 17 %¹²⁶, eli melkein viidesosa vastaajista ei ollut saanut työnantajaltaan väkivaltatilanteisiin riittävää perehdytystä.¹²⁷

Tutkimustuloksia tarkasteltaessa on kuitenkin otettava huomioon, että laki yksityisistä turvallisuuspalveluista edellyttää voimankäyttövälineitä käyttäviltä vartijoilta ja järjestyksenvalvojilta erillistä voimankäyttövälineisiin liittyvän koulutuksen käymistä (18 § ja 49 §). Lisäksi samaiset pykälät velvoittavat vartioimisliike- tai järjestyksenvalvojatoimintaa harjoittavan turvallisuusalan elinkeinoluvan haltijan, jonka palveluksessa kannetaan

---

¹²⁶ 8 % vastaajista ilmoitti, ettei ollut saanut riittävää perehdytystä väkivaltatilanteitten hallintaan. 9 % vastaajista ei osannut sanoa, onko em. perehdytystä annettu. Jälkimmäisen ryhmän kohdalla voidaan siis tehdä johtopäätös, ettei perehdytystä ole ainakaan annettu siinä määrin selkeästi, että vastaajat mieltäisivät selkeästi sitä saaneensa.

¹²⁷ Malander 2018, s. 48.

voimankäyttövälineitä, järjestämään vähintään kerran vuodessa työntekijöilleen voimankäyttövälineiden kertauskoulutus tai valvomaan, että työntekijä muutoin suorittaa kyseisen kertauskoulutuksen. Lisäksi vartijan ja järjestyksenvalvojan koulutukseen sisältyy itsessään jonkin verran voimankäyttökoulutusta.

Malanderin tutkimukset ovat kuitenkin huolestuttavia, sillä niistä on havaittavissa, että merkittävä osa yksityisellä turvallisuusalalla työskentelevistä kokee suoritettavista pakollisista koulutuksista huolimatta väkivallan uhkaan liittyvä perehdytyksen puutteellisenä.

Tutkimustulosten perusteella voidaan siis tehdä varovainen tulkinta siitä, että kaikissa yksityisen turvallisuusalan yrityksissä ei noudateta tältä osin vaadittavaa huolellisuutta ja varovaisuutta henkeen ja terveyteen kohdistuvien rikosten ehkäisemiseksi.

Lisäksi huolellisen oikeushenkilön on huolehdittava riittävästä resursseista tehtävistä suoriutumiseen.¹²⁸ Yksityisen turvallisuusalan kontekstissa riittävät resurssit ilmenevät pääasiassa riittävän työvoiman muodossa. Mikäli turvallisuuspalveluissa työskentelevä sijoitetaan yksin sellaisiin tehtäviin, joissa häneen kohdistuu suuri väkivallan uhka,¹²⁹ lienee voimakeinojen käytön liioittelu esimerkiksi voimankäyttövälineisiin turvautumisen myötä todennäköisempää kuin silloin, kun näihin tilanteisiin mennään useamman henkilön voimin. Yhteisövastuu siten soveltuisi tutkimusaiheen yhteydessä myös sellaisiin tilanteisiin, joissa rikos on johtunut siitä, että työtehtäviin on sijoitettu selkeästi alimitoitettu määrä vartijoita / järjestyksenvalvoja.

Korkka-Knuts on sisällyttänyt oikeushenkilön vastuisiin myös huolehtia, että sen edustaja ymmärtää velvollisuutensa raportoida työhönsä liittyviä ongelmia oikeushenkilön tietoon. Yksityisen turvallisuusalan elinkeinonharjoittajan tulisi siis huolehtia, että esimerkiksi kentällä toimivat esihenkilöt tiedostavat olevansa velvollisia raportoimaan havaituista väärinkäytöksistä ja puuttumaan niihin. Lisäksi oikeushenkilön on valvottava edustajaansa, jotta oikeushenkilö tietää miten edustaja suoriutuu tehtävistään.¹³⁰ Valvonta- ja raportointijärjestelmän tulee huolellisessa toiminnassa kyetä vastaamaan toiminnan

---

¹²⁸ Korkka 2019, s. 319–320.

¹²⁹ Vastaavassa tilanteessa tosin on mahdollista, että vartija/järjestyksenvalvoja on rangaistusvastuusta vapaa RL 4:6.3:n anteeksiantoperusteen perusteella.

¹³⁰ Korkka 2019, s. 319–320.

olosuhteisiin nähden oikeasuhtaisella, perustellulla ja tarkoituksenmukaisella tavalla toiminnan laajuuteen ja todennäköisiin riskeihin.¹³¹

Yksityisen turvallisuusalan valvonta koostuu viranomaisvalvonnasta ja toimijoiden omavalvonnasta.¹³² Viranomaisvalvontaa koskevat säännökset ovat laissa yksityisistä turvallisuuspalveluista. Alan yleisestä ohjauksesta ja valvonnasta vastaa poliisihallitus (LYTP 84.1 §), joka myös hallinnoi alan elinkeinolupia sekä vastaavaksi hoitajaksi ja alan kouluttajaksi hyväksymisiä (LYTP 68 §, 74 §, 54 §, 56 § ja 58 §). Poliisilaitokset puolestaan vastaavat toimialueellaan käytännön toiminnan valvonnasta (LYTP 84.2 §) sekä vartijana, järjestyksenvalvojana ja turvasuojaustehtävissä työskentelevien lupavalvonnasta (LYTP 10 §, 35 § ja 61 §).

Osin myös yksityisten turvallisuuspalveluitten harjoittajan omavalvontaan liittyvistä velvollisuuksista on säädetty lailla. Omavalvonta koostuu yksityisistä turvallisuuspalveluista annetussa laissa elinkeinoluvan haltijan velvollisuudesta vastata toiminnan yleisistä edellytyksistä, vastaavan hoitajan velvollisuudesta vastata luvanhaltijan toiminnan lainmukaisuudesta¹³³ sekä yksittäisten työntekijän asemassa olevien vartijoiden, järjestyksenvalvojen ja turvasuojaajien vastuusta omista teoistaan.¹³⁴ Lakiin on säädetty muun muassa vartijan ja järjestyksenvalvojan velvollisuudesta laatia kiinniottamiseen tai voimakeinojen käyttöön johtaneista tapahtumista kirjallinen selvitys eli tapahtumailmoitus, jota elinkeinoluvan haltijan on säilytettävä vähintään kaksi vuotta ja joista toimeksiantajalla ja valvontaviranomaisella on oikeus saada tietoja (LYTP 8 § ja 33 §).

Lienee selvää, että mikäli oikeushenkilössä on rikottu sen toimintaan liittyviä lakisääteisiä velvollisuuksia, toiminnassa on todennäköisesti kyse rikosoikeudellisen vastuun perustavasta

---

¹³¹ HE 95/1993 vp, s. 31; Korkka-Knuts – Helenius – Frände 2020, s. 384.

¹³² Paasonen – Ellonen Edilex 2019, s. 3. Tarja Hautamäki on puolestaan käyttänyt yksityisen turvallisuusalan valvonnan jaotteluun sisäisen ja julkisen valvonnan käsitteitä (Ks. Hautamäki, 2016.)

¹³³ HE 22/2014 vp, s. 31: ”Vastaava hoitaja vastaisi edelleen nimenomaan siitä, että turvallisuusalan elinkeinoluvan haltijan liiketoiminnassa noudatettaisiin yksityisistä turvallisuuspalveluista annetun lain säännöksiä. Vastaava hoitaja ei siten vastaisi muiden elinkeinotoimintaa koskevien säännösten noudattamisesta liiketoiminnassa, ellei hän olisi samalla esimerkiksi turvallisuusalan elinkeinoluvan haltijana toimivan osakeyhtiön toimitusjohtaja.”

¹³⁴ Paasonen– Ellonen Edilex 2019, s. 3–4.

kielletystä riskinotosta.¹³⁵ Yksityisistä turvallisuuspalveluista annetun lain vastainen toiminta voi myös jo itsessään johtaa myös rangaistukseen vartiomisliikerikkomuksesta, järjestyksenvalvontarikkomuksesta, turvasuojausrikkomuksesta tai turvallisuuspalvelurikkomuksesta. Lisäksi silloin, kun velvoitteiden laiminlyöminen on mahdollistanut rikoksen tekemisen tai helpottanut sitä, se voisi perustaa oikeushenkilölle vastuun sen toiminnassa tehdystä rikoksesta.¹³⁶

Huolellisuusvelvoitteeseen voidaan kuitenkin lakisäätteisten vastuiden lisäksi sisällyttää myös valvonnan osalta myös muuta omavalvontaa. Tämänkaltaiseen merkitykselliseen valvontaan voidaan sisällyttää myös muita organisaation eri tasoisia toimintatapoja ja toimenpiteitä, joiden avulla organisaatiossa pyritään varmistumaan siitä, että toiminta on sen tavoitteiden ja sen antaman ohjeistuksen mukaista: Tehokkaalla sisäisellä valvonnalla väärinkäytöksiä sekä tahattomia virheitä, väärinymmärryksiä ja ylilyöntejä kyetään ehkäisemään ja tuomaan organisaation tietoon.¹³⁷ Tehokkaan valvonnan elementeiksi voidaan sisällyttää esimerkiksi valvonnan toimivaan ohjaukseen liittyvät seikat, oikeasuhtaisen riskien arvioimisen, toiminnan tosiasialliset valvontatoimenpiteet, valvontaan liittyvän tiedonkulun ja viestimisen sekä valvonnan seurannan.¹³⁸

Organisaation omavalvontaan liittyy olennaisesti myös organisaatiokulttuuri. Oikeuskirjallisuudessa organisaatiokulttuuria on tutkittu etenkin työturvallisuusrikoksiin vaikuttavan turvallisuuskulttuurin näkökulmasta.¹³⁹ Empiirisessä tutkimuksessa on todettu, että yksilön päätöksentekoon ja käyttäytymiseen vaikuttaa toiminnan sosiaalinen konteksti, minkä vuoksi Heli Korkka-Knuts on tutkinut oikeushenkilön rangaistusvastuun perustavaa organisaatiohuolimattomuutta tarkemmin yrityskulttuurin näkökulmasta.¹⁴⁰

---

¹³⁵ Jaatinen 2000, s. 103–104; Korkka 2019, s. 321.

¹³⁶ Jaatinen 2000, s. 109.

¹³⁷ Hautamäki 2016, s. 68. Ks. yleisellä tasolla Ratsula 2016, s. 19.

¹³⁸ Ratsula 2016, s. 95–145.

¹³⁹ Esim. Lähteenmäki – Alvesalo-Kuusi 2016, s. 121–139.

¹⁴⁰ Korkka-Knuts 2021, s. 1165–1166.

Koska yksityisen turvallisuusalan yritysten toimintakulttuurista on käyty yhteiskunnallista keskustelua, tutkimusaiheen kontekstissa onkin syytä mielenkiintoista tarkastella lyhyesti yrityskulttuurin merkitystä organisaatiohuolimattomuuden arvioinnissa. Yrityskulttuurilla (myös organisaatiokulttuuri, yrityksen toimintakulttuuri) tarkoitetaan yhtiön toimijoiden yhteisesti omaksumia ajattelua ja käyttäytymistä ohjaavia tiedostettuja ja tiedostamattomia normeja, uskomuksia, arvoja, rakenteita ja toimintatapoja yhtiön sisällä.¹⁴¹

Yrityskulttuuri voi vaikuttaa väärinkäytösten tapahtumiseen siten, että työntekijä voi pitää lainvastaisia toimintamalleja yhtiössä tai alalla hyväksyttävänä tai jopa toivottavana, mikäli yhtiön ilmapiiri hyväksyy laittoman tai muuten epäeettisen toiminnan.¹⁴² Etenkin yrityksen johtohenkilöiden suhtautumisella väärinkäyttöihin toimintaohjeiden ja niiden mukaisten arvojen noudattamiseen, on todettu olevan merkitystä niihin käsityksiin, millainen toiminta yhtiössä nähdään toivottavaksi taikka yleiseksi yhtiön toimintatavaksi ja miten työntekijät toiminnassaan käyttäytyvät.¹⁴³

Yhdysvalloissa organisaation lainvastaisuuksiin kannustavalle toimintakulttuurille on eräissä vastuumalleissa, joita myöhemmin luvussa 3.4. käsitellen, annettu merkitystä jopa oikeushenkilön rangaistusvastuun perusteena. Yrityskulttuuriin on suomalaisessa lainsäädännössä puolestaan epäsuorasti viitattu yhteisösakon mittaamisen osalta.¹⁴⁴ RL 9:6.2:ssa yhteisösakon suuruuteen vaikuttavina seikkoina otetaan huomioon muun ohella ”osoittaako oikeushenkilön velvollisuuksien rikkominen piittaamattomuutta lain säännöksistä tai viranomaisten määräyksistä”. Lain esitöissä piittaamattomuuden käsitettä on täsmennetty siten, että sillä tarkoitetaan ensinnäkin oikeushenkilössä vallitsevaa yleistä asennetta oikeusjärjestyksen asettamiin vaatimuksiin ja viranomaisten antamiin määräyksiin ja ohjeisiin. Tällöin velvollisuuksien rikkomista on arvioitava ankarammin, jos rikos ilmentää yhteisön piirissä vallitsevaa kielteistä asennetta oikeusjärjestykseen.¹⁴⁵ Esityölausumasta

---

¹⁴¹ Korkka-Knuts 2021, s. 1165; Luukka 2019, s. 15–33.

¹⁴² Korkka-Knuts 2021, s. 1174–1175; Sutherland 1983, s. 245.

¹⁴³ Korkka-Knuts 2021, s. 1175–1176; Ratsula 2016, s.255; Shover – Hochstetler 2002.

¹⁴⁴ Korkka-Knuts 2021, s. 1183.

¹⁴⁵ HE 95/1993 vp, s. 41.

voidaan päätellä, että oikeushenkilössä vallitsevat asenteet ja toimintakulttuuri liittyvät olennaisesti huolimattomuuden moitittavuuteen ja vastuuarviointiin.

Organisaation toiminnan huolellisuuden tarkastelemisessa voidaan antaa merkitystä sille, miten yrityksessä suhtaudutaan lainvastaiseen toimintaan itsessään. Sen ohella huomiota voidaan kiinnittää siihen, miten yrityksessä suhtaudutaan muihin huolellisen toiminnan standardeihin – esimerkiksi valvontaan.¹⁴⁶ Välinpitämätön suhtautuminen valvontaan tai siinä paljastuviin virheisiin voi edesauttaa väärinkäytösten tapahtumista ja luoda mielikuvan siitä, että ne sallitaan,¹⁴⁷ kuten julkisuudessa olleessa tapauksessa¹⁴⁸ vaikuttaa uutisoinnin perusteella käyneen. Huolimattomuuteen rinnastettava heikko organisaatiokulttuuri ei kuitenkaan sellaisenaan ole rikosoikeudellisen rangaistusvastuun peruste, vaan huolellisuusvelvoitteiden laiminlyöminen on täytynyt myötävaikuttaa rikoksen tekemiseen.¹⁴⁹

Oikeushenkilön rangaistusvastuuta koskevissa lain esitöissä myötävaikutusta voidaan arvioida kysymällä, onko velvollisuuksien rikkominen tai laiminlyönti selvästi lisännyt rikoksen tekemisen mahdollisuutta. Rangaistusvastuun perustava syy-yhteys on olemassa, kun rikoksen riski on laiminlyönnin perusteella olennaisesti kasvanut. Riskin kohoamisen olennaisuuden osalta lain esitöissä on viitattu yleiseen elämäkokemukseen.¹⁵⁰ Jaatinen on muotoillut esitöissä esitetyn syy-yhteys-vaatimuksen siten, että myötävaikutus on riittävää silloin, kun huolellisuusvelvoitteen noudattaminen olisi riittävällä todennäköisyydellä estänyt vahinkoseurauksen (eli rikoksen).¹⁵¹ Korkka-Knuts puolestaan on liittänyt syy-yhteysarviointiin myös laiminlyönnin välttämättömyyden arvioimisen kaikkien rikoksen tapahtumiseen vaikuttavien seikkojen kokonaisuudessa. Laiminlyöntien ja rikosten välinen syy-yhteysarviointi on kuitenkin yleensä luonteeltaan hypoteettista, jolloin täyttä varmuutta

---

¹⁴⁶ Valvonnan ohjausympäristöllä tarkoitetaan sitä ympäristöä, jossa valvontaa toteutetaan. Ohjausympäristöön sisältyy mm. ohjauskulttuuri eli johdon ja henkilöstön asenteet ja toimintaperiaatteet sisäistä valvontaa ohtaen sekä muita valvonnan elementtejä eli sääntöjä ja ohjeita, tiedonkulkua sekä tapaa reagoida virheisiin ja väärinkäytöksiin. Sisäisen valvonnan ohjauskulttuurista ks. Ratsula 2016, s. 95–106.

¹⁴⁷ Gronewold – Gold – Salterio 2013, s. 189–208; Korkka-Knuts 2021, s. 1178; Scholten – Ellemers 2016, s. 372–375.

¹⁴⁸ HS 28.12.2022; Yle 29.12.2022.

¹⁴⁹ Korkka-Knuts 2021, s.1179.

¹⁵⁰ HE 95/1993 vp, s. 33.

¹⁵¹ Jaatinen 2000, s. 110.

siitä, että oikeushenkilön huolellisuus olisi estänyt rikoksen tapahtumisen, ei Korkka-Knutsin mukaan voida vaatia.¹⁵²

Syyllisyysperiaate kuitenkin edellyttää objektiivisen huolellisuusarvioinnin ohella huomioitavan myös teon subjektiivisesta syyksiluettavuutta. Rikosoikeudelliseen vastuuseen asettaminen edellyttää syyllisyysperiaatteen mukaisesti, että teko on luettavissa tekijälleen syyksi joko tahallisenä taikka tuottamuksellisenä.¹⁵³ Oikeushenkilön rangaistusvastuuta koskevissa esitöissä syyllisyyden subjektiivisen puolen arviointi on sivuutettu toteamalla, että syyllisyysperiaatteen rajoittaminen koskemaan vain yksilöllistä rikosoikeudellista vastuuta on epätarkoituksenmukaista, ja ”rikosoikeudellinen syyllisyysperiaatekin on sisällöltään määriteltävä yhteiskunnallisen kehitystarpeen edellyttämällä tavalla.”¹⁵⁴ Oikeushenkilön rangaistusvastuuta koskevassa sääntelyssä syyllisyyden subjektiivista puolta ei siten ole tarkemmin tarkasteltu.¹⁵⁵

Korkka on kuitenkin organisaatiohuolimattomuutta käsittelevässä analyysissään todennut, että oikeushenkilön vastuun näkökulmasta syyllisyysperiaate edellyttää teon rangaistavuudelta myös sitä, että oikeushenkilön puolesta toimineilla on ollut kyky ja mahdollisuus noudattaa huolellisen toiminnan standardeja, eikä ole osoitettavissa, ettei oikeushenkilön olisi pitänytkaan mieltää rikoksen mahdollisuutta huolellisuusvelvoitteen vastaisesti toimiessaan.¹⁵⁶ Oikeushenkilön subjektiivista huolimattomuutta ei kuitenkaan voida täysin erottaa objektiivisesta huolimattomuusvelvoitteesta, sillä oikeushenkilöllä on velvollisuus olla tietoinen toimintaansa liittyvistä riskeistä ja toiminnan lainmukaisuuteen liittyvistä velvollisuuksista. Siksi niissä tilanteissa, joissa objektiivista huolellisuusvelvoitetta on rikottu, kynnys subjektiivisen huolimattomuuden täyttymättä jäämiseen lienee korkealla.¹⁵⁷

---

¹⁵² Korkka 2019, s.326–327.

¹⁵³ HE 44/2002 vp, s. 69.

¹⁵⁴ HE 95/1993 vp, s. 5.

¹⁵⁵ Korkka 2019, s. 329; Korkka-Knuts – Helenius – Frände 2020, s. 396.

¹⁵⁶ Korkka 2019, s. 335. Ks. ja vrt. tämän tutkielman 3.4.3. ja Laufer 1994.

¹⁵⁷ Korkka 2019, s. 335.

Yhdistettynä tutkimusaiheen kontekstiin yrityskulttuuri, jossa ylimitoitettuun voimakeinojen käyttöön suhtaudutaan yleisesti hyväksyvästi voisi olla nähtävissä oikeushenkilön rangaistusvastuun perusteena, kun organisaatiossa on laiminlyöty lainvastaiseen toimintaan puuttuminen tai sen valvonta. Rangaistavuuden perusteena voisi hyvin olla myös riittämätön henkilöstömitoitus niissä työtehtävissä, jossa väkivallan uhka on suuri, taikka valvontaan ja ohjeistukseen liittyvien lakisääteisten velvoitteiden tai alemman asteisten alaa ohjaavien normien rikkominen. Edellä mainittujen velvoitteiden laiminlyöntien olemassaolo ja syy-yhteys rikokseen tulisi kuitenkin kyetä oikeushenkilön rankaisemiseksi osoittamaan.

Lisäksi syyllisyysmoitteessa on huomioitava myös teon subjektiivinen puoli eli oliko oikeushenkilöllä käytännössä toisintoimimismahdollisuutta, jolla rikos olisi ollut vältettävissä. Syyllisyysperiaate edellyttää myös sen arvioimista, oliko oikeushenkilön puolesta toimivilla kyky ja mahdollisuus mieltää huolimattomasta toiminnasta johtuva rikoksen riski. Koska voimakeinojen käyttö on osa alan työtehtäviä, yksityisen turvallisuusalan elinkeinonharjoittajan lienee kuitenkin vaikeaa osoittaa, ettei sillä ollut mahdollisuutta ymmärtää toiminnassaan väkivaltarikosten riskiä, jos se on edellä mainitusti laiminlyönyt riittävän huolellisuuden noudattamisen.

3 Oikeushenkilön rangaistusvastuun sääntelymallit

Yhdysvalloissa

3.1 Oikeushenkilön rangaistusvastuun tausta

Yhdysvalloissa oikeushenkilön rangaistusvastuulla on pitkät perinteet, ja sen juuret juontuvat englantilaisen oikeuden opeille jo 1800-luvulta lähtien.¹⁵⁸ Yhdysvaltain tapaoikeudelle perustuva common law-oikeusjärjestelmä on varsin kotimaisesta oikeudestamme eriävä, ja esimerkiksi syyllisyysperiaatteeseen suhtaudutaan jäljempänä esitetyn perusteella löyhemmin, minkä vuoksi Yhdysvaltain oikeudesta esitetyt havainnot eivät ole suoraan sovellettavissa Suomeen. Vastuuoppeja tarkasteltaessa on siten otettava huomioon myös järjestelmätason erot. Yhdysvaltain oikeus muodostuu liittovaltion oikeudesta (federal law) sekä osavaltioiden oikeudesta (state law). Suurin osa rikossyytteistä nostetaan osavaltioiden tuomioistuimissa.¹⁵⁹

---

¹⁵⁸ Jaatinen 2000, s.33.

¹⁵⁹ Allens Arthur Robinson 2008, s.29.

Liittovaltion oikeudessa taas käsitellään rikoksia, jotka ylittävät kahden tai useamman osavaltion rajat, ja jotka rikkovat liittovaltion lakeja.¹⁶⁰

Huomionarvoista järjestelmätason eroissa on, että Yhdysvalloissa myös pahoinpitelyrikoksia voidaan käsitellä laajalti myös siviilioikeudellisissa menettelyissä. Samaa rikosta voidaan käsitellä vahingonkorvausten osalta siviilioikeudellisissa menettelyissä ja toisaalta rikosoikeudellisten seuraamusten osalta rikosprosessissa, ja näissä voidaan erilaisen näyttökynnyksen vuoksi päätyä samassa asiassa myös eri lopputuloksiin.¹⁶¹ Käsitellen oikeushenkilön rangaistusvastuuta vertailun rinnastettavuuteen liittyvistä syistä ainoastaan rikosprosessin kannalta. Aihetta käsiteltäessä on kuitenkin pidettävä mielessä, että tutkielmassa käsiteltävät rikokset ovat laadultaan sellaisia, että kaikki rikokset eivät todennäköisesti päädy ollenkaan rikosprosessiin, vaan merkittävä osa niistä käsitellään siviiliprosessissa vahingonkorvausten kautta, ja siinä oikeushenkilön syyllisyyteen liittyvä problematiikka ei ole samalla tavoin läsnä.

Oikeushenkilön rangaistusvastuu hahmottuu liittovaltion oikeudessa ja osavaltioiden oikeudessa hieman eri tavalla, ja rangaistusvastuun edellytykset vaihtelevat myös eri osavaltioiden kesken.¹⁶² Tutkimusaiheen kontekstissa keskeiset rikokset ovat yleensä osavaltioiden oikeudessa käsiteltäviä rikoksia. En pidä tarkoituksenmukaisena käsitellä tässä tutkielmassa rangaistavuuden edellytyksiä eri osavaltioissa yksitellen, vaan analysoin osavaltioiden oikeuden yleisluontoisesti kokonaisuutena. Analysoin kuitenkin tässä tutkielmassa lyhyesti myös liittovaltion oikeudessa vallitsevaa vastuumallia, sillä se on ensimmäisenä vastuumallina toiminut kaikkien muitten vastuumallien pohjana.

Ensimmäiset oikeushenkilön rangaistusvastuuta koskevat ratkaisut Yhdysvalloissa koskivat julkisyhteisöiden, julkisomisteisten yhtiöiden tai julkisia tehtäviä hoitavien yhtiöiden rikosvastuuta yleistä haittaa aiheuttavista laiminlyönneistä ja väärinkäytöksistä.¹⁶³ Oikeushenkilön rikosoikeudellista vastuuta perusteltiin siviilioikeudessa yleisesti

---

¹⁶⁰ Farnsworth 2010, s. 185.

¹⁶¹ Farnsworth 2010, s. 138–139.

¹⁶² Allens Arthur Robinson 2008, s.29.

¹⁶³ Edgerton 1927, s. 827–828; Elkins 1976, s. 89–97; s. Khanna 1996, s.1480–1482.

hyväksytyllä isännänvastuulla, eikä oikeushenkilön rikosoikeudelliselle rangaistusvastuulle nähty estettä, koska oikeushenkilöt olivat jo pitkään olleet vahingonkorvausvastuussa niitten puolesta toimivien luonnollisten henkilöiden teoista.¹⁶⁴

Vähitellen soveltamisala laajeni oikeuskäytännössä yleistä haittaa aiheuttavista tuottamuksellisista rikoksista muihinkin tuottamuksellisiin rikoksiin.¹⁶⁵ Vastuun ei kuitenkaan katsottu soveltuvan tahallisiin rikoksiin, koska tuomioistuimet katsoivat, ettei oikeushenkilöllä keinotekoisesti muodostettuna kokonaisuutena ole mieltä ja siten kykyä tahallisuuden edellyttämään tietoiseen tahdonmuodostukseen tai rikolliseen tarkoitukseen.¹⁶⁶ Lisäksi katsottiin, että jotkut rikolliset teot ovat niin kaukana yhtiön tarkoituksesta, toimialasta ja tehtävistä, ettei niitä voida luontevasti katsoa yrityksen tekemiksi.¹⁶⁷

Jo vuonna 1909 soveltamiskäytäntöön tuli kuitenkin olennainen muutos, kun Supreme Court katsoi ratkaisussaan *New York Central & Hudson River Railroad Co. v. United States*, että on olemassa paljon rikoksia, joissa yritystoiminnassa toimitaan tahallisesti lain vastaisesti, ja oikeushenkilön rankaiseminen on perusteltua yritystoiminnassa tapahtuvien väärinkäytösten kontrolloimiseksi.¹⁶⁸ Tahallisuuteen ja sen ilmentämään syyllisyyteen liittyvä problematiikka ratkaistiin oikeuskäytännössä siten, että oikeushenkilön alettiin katsoa toimivan sen edustajien ja työntekijöitten kautta, ja siten oikeushenkilön tahdonmuodotusta alettiin arvioida sen puolesta toimivien luonnollisten henkilöitten tarkoituksen, motiivien ja tahallisuuden välityksellä.¹⁶⁹ Oikeushenkilön rikosoikeudellista vastuuta perusteltiin rinnastamalla se siviilioikeudelliseen isännänvastuuperiaatteeseen, eikä oikeushenkilön rikosoikeudellisen syyllisyysarvioinnin katsottu eroavan oikeushenkilölle esimerkiksi sen työntekijöiden tekemistä väkivaltarikoksista aiheutuvan vahingonkorvausvastuun arvioimisesta.¹⁷⁰

---

¹⁶⁴ Brickey 1982, s. 408 ja siinä mainitut oikeustapaukset.

¹⁶⁵ Brickey 1982, s. 410 ja siinä mainitut oikeustapaukset; Khanna 1996, s. 1482.

¹⁶⁶ Brickey 1982, s. 411, *The States vs. The Morris and Essex Railroad Company* (1852).

¹⁶⁷ Brickey 1982, s. 411. Vrt. tämän tutkielman luvussa 2.2.2 kotimaisessa oikeudessa käsitelty rikostyyppeihin liittyvä argumentaatio.

¹⁶⁸ Brickey 1982, s. 412-414; Khanna 1996, s. 1482.

¹⁶⁹ *People v. Rochester Railway Light Co* (1909), s. 104; Clark 1979, s. 913.

¹⁷⁰ Brickey 1982, s. 408.

Oikeuskäytännön muutoksen myötä tuomioistuimet alkoivat soveltaa oikeushenkilön rangaistusvastuuta lähes kaikkiin rikostyyppeihin paitsi vakavimpiin väkivaltarikoksiin, esimerkiksi murhaan ja raiskaukseen, joiden on katsottu erityisesti edellyttävän olennaisesti luonnollisen henkilön ”pahaan tarkoitusta” tai luonnollista henkilöä fyysisesti tekemään rikoksen.¹⁷¹ Oikeushenkilön rangaistusvastuun alaa ei siis ole Yhdysvalloissa rajattu rikostyyppikohtaisesti lain tasolla, ja oikeushenkilöiden on nykyään katsottu voivan syyllistyä myös tapon ja kuolemantuottamuksen kaltaisiin henkirikoksiin.¹⁷² Yhdysvalloissa siten oikeushenkilön rangaistusvastuuta voidaan tarvittaessa soveltaa myös esimerkiksi pahoinpitelyrikoksiin.

Yhdysvalloissa oikeushenkilön rangaistusvastuuta on perinteisesti perusteltu sen pelotevaikutuksella rikosten ennaltaehkäisemiseksi.¹⁷³ Yhdysvaltalaisessa oikeuskirjallisuudessa oikeushenkilön rikosoikeudellisesta vastuusta on esitetty useita erilaisia malleja ja teorioita. Organisaatorakenteiden monimutkaistuminen ja yhä suurempien oikeushenkilöiden yleistymisen, organisaatioteorioitten kehittyminen sekä poikkitieteellisen keskustelun lisääntyminen on pakottanut oikeustieteellistä keskustelua siirtymään yksinkertaisista, oikeushenkilön syyllisyyttä yksittäisten henkilöiden syyllisyyden näkökulmasta lähestyvistä teorioista organisaatiokeskeisempiin teorioihin.

Pääajatus uusimmissa vastuumalleissa on, että suuri organisaatio on siinä vaikuttavien yksilöiden ohella myös yhdistelmä erilaisia asenteita ja vastuuasemia, jotka vaikuttavat ja jopa määrittelevät siinä olevien yksilöiden ajattelua ja käytöstä.¹⁷⁴ Self-identity -malleissa oikeushenkilön toimintaa lähestytään sen toimintakulttuurin tai toimintatapojen kautta. Oikeushenkilö mielletään itsessään rikoksentekijäksi ja syyllisyysmoitetta lähestytään oikeushenkilön toimintakulttuurin näkökulmasta. Oikeushenkilö on rangaistusvastuussa

---

¹⁷¹ Brickey 1982, s. 414; Khanna 1996, s. 1484.

Oikeushenkilön rangaistusvastuun soveltuvuudesta murhaan on kuitenkin esitetty oikeuskirjallisuudessa eriäviä näkemyksiä ks. esim. Hovi 2020, s. 25.

¹⁷² *Lehigh Valley R. Co. v. United States* (1917); Brickey 1982, s.415; Harlow 2011, s. 131–135 ja siinä mainitut oikeustapaukset.

¹⁷³ Korkka-Knuts 2022, s. 5; Simpson 2002, s. 5, 9–10,

¹⁷⁴ Lederman 2000, s.686.

sellaista rikoksista, jotka ovat seurausta organisaation moitittavasta toiminnasta.¹⁷⁵ Self-identity -mallit eivät kuitenkaan ole osa Yhdysvaltojen lainsäädäntöä, vaan ne ovat tarkkarajaisten, suoraan sovellettavien normien sijaan oikeustieteellisessä keskustelussa kehiteltyjä yleistasoisia teorioita ja ajatusmalleja, joita voidaan hyödyntää sääntelyn kehittämisessä.¹⁷⁶

Olen tähän tutkielmaan valinnut erilaisia tutkimuskohteen kannalta mielenkiintoisia vastuumalleja, joita amerikkalaisessa oikeuskirjallisuudessa on esitetty. Muita mielenkiintoisia vastuumalleja, jotka tarkoituksenmukaisuussyistä jäävät tämän tutkielman käsittelyn ulkopuolelle ovat esimerkiksi *proactive corporate fault* -malli¹⁷⁷, *reactive corporate fault* -malli¹⁷⁸, *corporate policy* -malli¹⁷⁹ sekä anonyymiin syyllisyyteen liittyvä *collective knowledge* -malli¹⁸⁰. Proactive corporate fault -mallin olen rajannut tämän tutkielman ulkopuolelle siksi, että se on ikään kuin sekoitus suomalaista organisaatiohuolimattomuutta ja toimintakulttuuriin perustuvia self-identity -malleja. PCF-malli ei siten tuo tähän tutkielmaan olennaisesti uutta argumentaatiota. Reactive corporate fault -mallia taas pidän suomalaisen rikosoikeuteen soveltumattomana, sillä se keskittyy oikeushenkilön toimintaan rikosteen jälkeen. Corporate policy -mallia puolestaan on kotimaisessa oikeuskirjallisuudessamme hyödynnetty Jaatisen toimesta,¹⁸¹ ja se muistuttaa niin paljon käsiteltäviä corporate ethos- ja corporate character -malleja, ettei sen käsitteleminen niiden ohella ole tarkoituksenmukaista. Anonyymiin syyllisyyteen liittyvään problematiikkaan vastaava collective knowledge puolestaan jää sisällöllisesti tutkimukseni rajausten ulkopuolelle. Kaikkia tämän tutkielman ulkopuolelle rajattuja malleja yhdistää se, etteivät ne sisällöllisesti palvele tutkimusintressiä tutkittavaksi valittuja malleja vastaavasti.

---

¹⁷⁵ Lederman 2000, s.694–695.

¹⁷⁶ Lederman 2000, s. 700.

¹⁷⁷ Harvard Law Review 1979.

¹⁷⁸ Fisse 1983.

¹⁷⁹ French 1984.

¹⁸⁰ Ragonizo 1995.

¹⁸¹ Jaatinen 1998, s. 176–178; Jaatinen 2000, s. 49–51.

3.2 Respondeat superior

Oikeushenkilön rangaistusvastuu perustuu Yhdysvaltain liittovaltion oikeudessa sekä useiden osavaltioiden oikeusjärjestelmissä *respondeat superior* -malliin. Respondeat superior -malli pohjautuu siviilioikeudesta lainatulle isännänvastuulle eli ajatukselle organisaation, kuten työnantajan vastuusta sen edustajien ja työntekijöiden toimivaltansa puitteissa tekemistä teoista.¹⁸² Respondeat superior -mallia sovellettiin ensimmäisen kerran oikeuskäytännössä vuonna 1909 tapauksessa *New York Central & Hudson River Railroad Co. v. United States*, jossa rautatieyhtiön katsottiin olevan rikosoikeudessa vastuussa sen apulaisliikennepäällikön laittomista teoista. Tuomioistuin viittasi perusteissaan vahingonkorvausoikeudelliseen isännänvastuuseen, ja katsoi oikeushenkilön rikosoikeudellisen vastuun olevan luonnollinen jatkumo sen siviilioikeudelliselle vastuulle. Tuomioistuin sovelsi isännänvastuuta ensi kerran rikosoikeuteen, ja ulotti vastuun myös sellaisiin tilanteisiin, joissa työntekijät toimivat vastoin heille annettuja ohjeita.¹⁸³

Respondeat superior -malli on säilynyt pääpiirteittään samansisältöisenä New York Central -ratkaisusta lähtien. Oikeushenkilö on rangaistusvastuussa respondeat superior -mallin perusteella kahden ehdon täytyessä: rikoksenteijä on toiminut työsuhteensa/toimivaltansa puitteissa ja tarkoituksenaan tuottaa rikoksella hyötyä oikeushenkilölle.¹⁸⁴ Nykyisessä oikeuskäytännössä hyötymistarkoitus on ymmärretty väljästi, eikä sen täytyminen edellytä oikeushenkilön tosiasiallista hyötymistä rikoksesta. Edellytyksen on katsottu täyttyvän niissäkin tapauksissa, joissa todellisuudessa teko aiheuttaa konkreettista vahinkoa oikeushenkilölle, kunhan teosta olisi voinut koitua oikeushenkilölle potentiaalista hyötyä.¹⁸⁵ Mikäli rikoksenteijän esimiehet ovat olleet tietoisia rikoksesta, eivätkä siitä huolimatta ole pyrkineet estämään rikoksen tekemistä, vastuun on katsottu täyttyvän myös ilman, että tekijä on tavoitellut teolla oikeushenkilölle hyötyä.¹⁸⁶ Oikeushenkilön syyllisyys ymmärretään siten suomalaista käsitystä väljemmin.

---

¹⁸² Luskin 2020, s. 306–307.

¹⁸³ *New York Central & Hudson River Railroad Co. v. United States* (1909), s. 490-494; Luskin 2020, s. 308.

¹⁸⁴ Esim. *Standard Oil Co v. United States* (1962), s. 268.

¹⁸⁵ Luskin 2020, s. 312; Thomas 2021, s. 210.

¹⁸⁶ *Continental Baking Company v. United States* (1960), s. 149; French 1982, s. 181.

Respondeat superior -malli muistuttaa suomalaisessa oikeuskirjallisuudessa esitettyä samastamisvastuuta, sillä se ei edellytä oikeushenkilön laiminlyöntiä tai muuta huolimattomuutta. Oikeushenkilön puolesta toimivien henkilöiden piiri on kuitenkin respondeat superior -mallissa huomattavasti laajempi, ja vastuu syntyy myös tavallisten työntekijöiden oikeushenkilön toiminnassa tekemistä rikoksista ilman, että oikeushenkilön toiminta on itsessään ollut moitittavaa. Oikeushenkilön puolesta tai hyväksi toimiminen ymmärretään kuitenkin amerikkalaisessa mallissa huomattavasti löyhemmin. Oikeushenkilö on vastuussa jopa teoista, jotka työntekijä tai muu oikeushenkilön edustaja on tehnyt esimiestasolta saamiensa nimenomaisten ohjeiden vastaisesti ja vaikka oikeushenkilö kykenisi näyttämään huolehtineensa kaikista kohtuudella edellytettävistä toimista rikosten ja väärinkäytösten ehkäisemiseksi.¹⁸⁷

Vanhimmat vastuumallin oikeutusta koskevat perustelut ovat liittyneet ajatukseen isäntänsä kontrollissa työskentelevästä palvelusväestä, jotka toimivat isännän intressissä. Koska palvelijat hoitavat isännän asioita ja isäntä hyötyy heidän toiminnastaan, isännän vastuu ulottuu myös heidän tekemiinsä oikeudenloukkauksiin. Vastuumallia on perusteltu myös työntekijän ja työnantajan samastamiseen liittyvällä teorialla, jossa työnantajan vastuu on liitetty huolelliseen työntekijöiden valintaan. Siviilioikeudessa isännänvastuuta on perusteltu myös työnantajaorganisaation työntekijää paremmalla taloudellisella kyvyllä vastata työntekijän aiheuttamista vahingoista. Rikosoikeudessa vastuumallia on New York Central -tapauksesta lähtien perusteltu tuomioistuinkäytännössä oikeushenkilön rangaistusvastuusta seuraavalla pelotevaikutuksella, jonka on ajateltu motivoivan organisaatioita väärinkäytösten valvomiseen ja ennaltaehkäisemiseen.¹⁸⁸

Respondeat superior -mallin ongelmana kuitenkin on, ettei se itsessään kannusta organisaatioita rikosten ennaltaehkäisemiseen, sillä oikeushenkilön toimet ja tehokkaatkin käytännöt väärinkäytösten estämiseksi ovat vastuuarvioinnissa merkityksettömiä, jos rikos on tapahtunut. Respondeat superior -malliin perustuva järjestelmä ei ota vastuuarvioinnissa huomioon oikeushenkilön panosta esimerkiksi *compliance*-ohjelmien tai tehokkaan valvonnan suhteen, joten se rankaisee oikeushenkilöä yksittäisen työntekijän rikollisesta toiminnasta, vaikkei oikeushenkilön oma toiminta olisi moitittavaa ja rikoksentekijä olisi

---

¹⁸⁷ New York Central & Hudson River Railroad Co. v. United States (1909), s. 493; Luskin 2020, s. 312.

¹⁸⁸ Luskin 2020, s. 309–311. Ks. myös siinä mainittu kirjallisuus ja oikeustapaukset.

toiminut oikeushenkilön ohjeistuksen vastaisesti.¹⁸⁹ Lisäksi respondeat superior -malli hyväksyy teoriassa oikeushenkilön rankaisemisen myös siihen itseensä kohdistuvista rikoksista, esimerkiksi siihen kohdistuvasta sabotaasista.¹⁹⁰

Lisäksi respondeat superior -mallin ongelmana on katsottu olevan, että vastuun esiedellytyksenä on aina luonnollisen henkilön rikosvastuu. Vastuumalli ei siten tunnista esimerkiksi anonyymien syyllisyyden tilanteita, joissa tekijää ei löydetä tai sellaisia tilanteita, jossa rikos on seuraus useamman henkilön teoista tai laiminlyönneistä. Lisäksi ongelmallisia ovat tilanteet, jossa suomalaista tahallisuuden käsitettä muistuttava ”mens rea” eli rikollinen tietoisuus puuttuu rikoksentehtäjältä, eikä häntä voida siksi saattaa rikosoikeudelliseen vastuuseen, vaikka esimerkiksi organisaation johto olisi ollut tietoinen teon oikeudenvastaisuudesta ja kaikista tahallisuuden edellyttämistä seikoista.¹⁹¹ Edellä mainitut tilanteet lienevät tutkimusaiheen kontekstissa harvinaisia, sillä pahoinpitelyrikoksissa tekijän yksilöinti on yleensä helppoa, ja rikosvastuun tahallisuus- tai tuottamusedellytys yleensä voimankäytössä täyttyy, kun RL 4:6:n asettamat rajat on ylitetty. Yleisellä tasolla kuitenkin edellä mainitut ongelmat ovat respondeat superior -mallia kattavammin huomioituna suomalaisessa oikeushenkilön rangaistusvastuuta koskevassa lainsäädännössä.

Respondeat superior -mallin vahvuutena on sen yksinkertainen ja laaja sovellettavuus.¹⁹² Voimakeinojen käytön liioitteluun liittyviin rikoksiin malli soveltuu kuitenkin nähdäkseni heikosti, sillä vaikka henkeen ja terveyteen kohdistuva rikos olisi tehty työtehtäviin liittyvän toimivallan puitteissa, oikeushenkilön hyväksi toimimisen vaatimus kohtaa saman problematiikan kuin kotimaisessa oikeudessammekin. Lisäksi respondeat superior -malli on rikosoikeudellisen syyllisyysperiaatteen näkökulmasta ongelmallinen, koska se mahdollistaa syyllisyysmoitteen kohdistamisen oikeushenkilöön myös sellaisissa tilanteissa, joissa oikeushenkilö on tehnyt parhaansa estääkseen sen toiminnassa tehtäviä rikoksia.¹⁹³ Oikeushenkilön rangaistusvastuuta ei ole perusteltua kohdistaa yksittäisten rikosten johdosta

---

¹⁸⁹ Thomas 2021, s. 215.

¹⁹⁰ United States v. Sun-Diamond Growers of California (1998), s.961–964; Thomas 2021, s.216.

¹⁹¹ Tarkemmin tilanteista, jotka jäävät respondeat superior -doktriinin ulkopuolelle ks. Thomas 2021, s. 232–236, 239–243, 260–263.

¹⁹² Samansuuntaisesti Hovi 2020, s. 29.

¹⁹³ Syyllisyysperiaatteesta suhteessa oikeushenkilön rangaistusvastuuseen ks. HE 95/1993 s. 4–5.

sellaisiin yhteisöihin, jotka toimivat huolellisesti, lainmukaisesti ja pyrkivät toimimaan rikoksia ennaltaehkäisevästi.

3.3 Model Penal Code

Toinen tunnetuimmista oikeushenkilön rangaistusvastuun malleista Yhdysvalloissa on American Law Instituten kehittämän Model Penal Coden (MPC) osa 2.07. Model Penal Code on eräänlainen mallirikoslaki, jonka tarkoituksena oli systematisoida ja koota yhteen oikeuskäytännössä syntyneitä olemassa olevia rikosoikeudellisia periaatteita ja selkeyttää sääntelyä.¹⁹⁴ Oikeushenkilön rangaistusvastuuta koskevan osan 2.07:n tarkoituksena oli täsmentää epäyhtenäisesti kehittynyttä yhteisövastuuta ja luoda yleisiä periaatteita vastuun muodostamiseen.¹⁹⁵ Model Penal Codella on ollut yhtenäistävä vaikutus Yhdysvaltain rikosoikeudelle, sillä merkittävä osa osavaltioista on ottanut mallilaista vaikutteita rikosoikeuteensa tai ottaneet osia siitä suoraan lainsäädäntöönsä.¹⁹⁶

Model Penal Code sisältää kolme erilaista vastuuperustetta, joiden mukaisesti oikeushenkilö voidaan tuomita rangaistukseen. Ensinnäkin oikeushenkilö on rangaistusvastuussa MPC:ssä kielletyistä teoista sekä sellaisista muun lain perusteella rangaistavaksi säädettyistä teoista, joista ilmenee, että tunnusmerkistön tarkoituksena on oikeushenkilön rikosoikeudellinen vastuu. Lisäksi vastuun edellytyksiin sisältyy respondeat superior -mallia vastaava elementti, jonka mukaan rikosentekijän täytyy olla oikeushenkilön puolesta työsuhteen tai muun vastaavan aseman perusteella toiminut henkilö, joka on tehnyt rikoksen toimivaltansa puitteissa.¹⁹⁷ MPC-malli vastaa kuitenkin respondeat superior -malliin esitettyyn kritiikkiin vastuuvapautusperusteella, jonka mukaan oikeushenkilö voi kuitenkin välttää vastuun *due*

---

¹⁹⁴ Farnsworth 2010, s. 186.

¹⁹⁵ Brickey 1988, s. 629.

¹⁹⁶ Brickey 1988, s. 629–632; Farnsworth 2010, s. 186; Jaatinen 2000, s. 34, alaviite 104.

¹⁹⁷ MPC Section 2.07(1)(a): “A corporation may be convicted of the commission of an offense if the offense is a violation or the offense is defined by a statute other than the Code in which a legislative purpose to impose liability on corporations plainly appears and the conduct is performed by an agent of the corporation acting in behalf of the corporation within the scope of his office or employment, except that if the law defining the offense designates the agents for whose conduct the corporation is accountable or the circumstances under which it is accountable, such provisions shall apply.”

diligence, mikäli se osoittaa, että oikeushenkilön johtoon kuuluva valvontavastuussa oleva esimies osoittaa toimineensa riittävän huolellisesti rikoksen estämiseksi.¹⁹⁸

Ensimmäisessä vastuumallissa on samoja piirteitä kuin suomalaisessa organisaatiohuolimattomuuteen perustuvassa vastuussa,¹⁹⁹ mutta lähestymistapa on käänteinen: kun kotimaisessa mallissamme syyttäjän on osoitettava oikeushenkilön huolellisuus- tai varovaisuusvelvoitteen laiminlyöminen, MPC 1(a) siirtää todistustaakan huolellisuusvelvoitteiden mukaisesti toimimisesta oikeushenkilölle itselleen.²⁰⁰

Lähestymistapa lieneekin suomalaisessa oikeudessa omaksutun syyttömyysolettaman vastainen. Lisäksi vastuuvapauslauseke sisältää poikkeuksen, jonka mukaan oikeushenkilö ei kuitenkaan vapaudu vastuusta, jos se ristiriidassa jonkin tietyn lain tarkoituksen kanssa.²⁰¹

Toiseksi oikeushenkilön rikosoikeudellisen vastuun perustaa oikeushenkilöille asetettujen lakisääteisten velvollisuuksien laiminlyöminen.²⁰² Lainkohta ei kuitenkaan ota kantaa siihen, keiden oikeushenkilössä toimivien henkilöiden laiminlyönnit johtavat vastuuseen.²⁰³

Tällaisissa rikoksissa myöskään oikeushenkilön hyötymistarkoitusta ei tarvitse osoittaa.²⁰⁴ Vastuuperuste on kuitenkin mielestäni perusteltu ilmankin potentiaalisen tekijäryhmän täsmentämistä, sillä oikeushenkilöä itseään voidaan nähdäkseni pitää rikosentekijänä, kun kyseessä on sille asetettujen lakisääteisten velvollisuuksien laiminlyöminen tai rikkominen.

Viimeisenä Model Penal Codeen sisällytettynä vastuumallina on samastamisperusteinen vastuu: rikos on tehty oikeushenkilön johdon valtuuttamana, käskystä tai pyynnöstä taikka joku oikeushenkilön johtoon kuuluva on tehnyt tai sallinut rikoksen asemaansa perustuvan

---

¹⁹⁸ MPC Section 2.07(5): "In any prosecution of a corporation or an unincorporated association for the commission of an offense included within the terms of Subsection (1)(a) or Subsection (3)(a) of this Section, other than an offense for which absolute liability has been imposed, it shall be a defense if the defendant proves by a preponderance of evidence that the high managerial agent having supervisory responsibility over the subject matter of the offense employed due diligence to prevent its commission. This paragraph shall not apply if it is plainly inconsistent with the legislative purpose in defining the particular offense."

¹⁹⁹ Samansuuntaisesti Hovi 2020, s. 31.

²⁰⁰ Harvard Law Review 1979, s. 1256.

²⁰¹ MPC Section 2.07(5).

²⁰² MPC Section 2.07(1)(b): "A corporation may be convicted of the commission of an offense if: the offense consists of an omission to discharge a specific duty of affirmative performance imposed on corporations by law."

²⁰³ Brickey 1988, s. 597.

²⁰⁴ Hefendehl 2000, s. 292.

toimivallan puitteissa.²⁰⁵ Johtohenkilön käsite on täsmennetty mallilakiin siten, että johtohenkilönä on pidettävä sellaista henkilöä, jolla on sen kaltaisia velvollisuuksia, että hänen osallisuutensa rikokseen voidaan olettaa ilmentävän oikeushenkilön toimintaperiaatteita.²⁰⁶ Käytännössä kyse kolmannessa vastuuperusteessa on tahallisuutta edellyttävistä rikoksista, joihin oikeushenkilön rangaistusvastuun ulottaminen ei ole kaikissa tapauksissa tarkoituksenmukaista.²⁰⁷ Vastuu syntyy kuitenkin, jos oikeushenkilön johdon osallisuuden katsotaan ilmentävän oikeushenkilön syyllisyyttä.

Model Penal Codessa on siis rajattu rangaistavuuden ulkopuolelle sellaiset rikostunnusmerkistöt, joissa oikeushenkilön rangaistusvastuusta ei ole erikseen säädetty, ellei oikeushenkilön johdon myötävaikutusta rikokseen pystytä osoittamaan. MPC-mallia on kritisoitu muun muassa siitä, että se mahdollistaa yrityksen hyötymisen työntekijän rikoksesta ilman, että yritys joutuisi siitä rikosoikeudelliseen vastuuseen.²⁰⁸

Lisäksi monissa rikostyypeissä vastuu perustuu ainoastaan oikeushenkilön johdon toimintaan, ja oikeushenkilö pystyy siten välttämään vastuun, mikäli johdon osallisuutta ei saada osoitettua. Suurissa organisaatioissa on mahdollista, ettei suoraa vuorovaikutusta johdon ja ruohonjuuritason työntekijöiden välillä ole juuri lainkaan, jolloin johdon tietämättömyys käytännön toiminnasta on varsin todennäköistä. Johdon kannattaakin siksi pitäytyä mahdollisimman tietämättömänä niistä toiminnan osa-alueista, joissa väärinkäytöksiä saattaa tapahtua.²⁰⁹ Vastuumallista aiheutuva asetelma on siten nurinkurinen, koska juuri osa-alueet, joissa rikoksen todennäköisyys on suuri, ovat niitä, joissa erityisen huolellisuuden ja varovaisuuden noudattaminen olisi johdon osalta perusteltua rikosten ehkäisemiseksi. Oikeushenkilön rangaistusvastuun toteennäyttäminen on myös vaikeaa, sillä sen lisäksi, että syyttäjän on näytettävä toteen oikeushenkilön toiminnassa tehty rikos itsessään, sen on

---

²⁰⁵ MPC Section 2.07(1)(c): "A corporation may be convicted of the commission of an offense if the commission of the offense was authorized, requested, commanded, performed or recklessly tolerated by the board of directors or by a high managerial agent acting in behalf of the corporation within the scope of his office or employment."

²⁰⁶ MPC Section 2.07(4)(c): "high managerial agent" means an officer of a corporation or an unincorporated association, or, in the case of a partnership, a partner, or any other agent of a corporation or association having duties of such responsibility that his conduct may fairly be assumed to represent the policy of the corporation or association."

²⁰⁷ Model Penal Code § 2.07(1)(a); Hefendehl 2000, s. 291.

²⁰⁸ Harvard Law Review 1979, s.1253.

²⁰⁹ Harvard Law Review 1979, s.1254

kyettävä myös todistamaan johtohenkilön aktiivinen myötävaikutus rikoksen tekemiseen.²¹⁰ Malli on siten myös ankarampi pienille oikeushenkilöille taikka sellaisille organisaatioille, joissa vuorovaikutusta johdon ja muun henkilöstön välillä on tavallista enemmän.²¹¹

Lisäksi MPC -malli rinnastaa oikeushenkilön toimintakulttuurin suoraan oikeushenkilön johdon aktiiviseen toimintaan rikoksentehtäjänä. Malli ei kuitenkaan suurimmassa osassa perinteisistä tahallisista rikoksista mahdollista rankaisemista oikeushenkilön johtohenkilöiden laiminlyöntien perusteella tai rikosten ehkäisemiseen liittyvän valvontaan tai ohjeistukseen liittyvän välinpitämättömän suhtautumisen vuoksi, jotka yhtä lailla luvussa 2.3.2 todetusti ilmentävät oikeushenkilön toimintakulttuuria.

Koska voimakeinojen käyttöön liittyvät rikokset ovat luonteeltaan sellaisia, että ne tuskin sisältyisivät sellaisiin rikoksiin, joiden tunnusmerkistöstä ilmenee säännöksen tarkoituksena olevan oikeushenkilön rikosoikeudellinen vastuu, MPC-malli kohtaa voimakeinojen käyttöön liittyvissä rikoksissa samat ongelmat kuin suomalainen samastamisvastuu. Turvallisuusalan elinkeinonharjoittajan vastuu voisi tulla ainoastaan kyseeseen Model Penal Coden 1(b)-kohdan sille asetettujen lakisäätteisten velvollisuuksien rikkomisesta. Nähdäkseni Model Penal Codeen sisältyvä erottelu 1(a) ja 1(c) kohtiin kuuluvien rikostyyppien välillä on tarpeeton, koska jo toimivallan tai työsuhteen puitteissa toimiminen eli ”scope of employment” -edellytys rajaa riittävästi rangaistusvastuun ulkopuolelle sellaiset rikokset, joihin oikeushenkilön toiminnan yhteydessä ei ole käytännössä mahdollista syyllistyä.²¹² Toisaalta, jos rikos ei liity työtehtäviin ja oikeushenkilön toimintaan, syytä kohdistaa moite yksilövastuun ohella oikeushenkilöön on vaikea löytää.

Vaihtoehtoisesti kolmatta soveltamisperustetta voisi olla tarkoituksenmukaista muuttaa siten, ettei johdon suoraa osallisuutta edellytettäisi, mutta teko olisi rangaistava, kun teon voidaan katsoa edustavan oikeushenkilön yleistä negatiivista toimintakulttuuria eli toimintatapoja, arvoja tai asenteita. MPC Section 2.07 1 (c) säännöksen tarkoituksena lienee vastata ”mens rea” -problematiikkaan oikeushenkilön kyvyttömyydestä tietoiseen tahdonmuodostukseen tai

---

²¹⁰ Harvard Law Review 1979, s.1253–1254.

²¹¹ Harvard Law Review 1979, s.1255.

²¹² Vrt. Jaatinen 1998, s. 174.

rikolliseen tarkoitukseen.²¹³ Oikeushenkilön syyllisyyttä voitaisiin kuitenkin lähestyä koko organisaatorakenne huomioden siten, että rikosentekijän tai rikokseen osallisen korkea hierarkkinen asema olisi vain yksi syyllisyyttä ilmentävä tekijä, eikä oikeushenkilön syyllisyys korreloisi pelkästään johtohenkilöiden syyllisyyden kanssa.²¹⁴ Esittämilleni muutoksilla MPC-mallin avulla oikeushenkilön rangaistusvastuulla pystyttäisiin puuttumaan laajemmin erityyppisiin rikoksiin.

3.4 Self-identity -mallit

3.4.1 Corporate ethos

Pamela Bucyn kehittämä *corporate ethos* -malli on yksi eniten amerikkalaisessa oikeuskirjallisuudessa esiintyneistä vaihtoehtoisista sääntelymalleista. Corporate ethos -malli lähestyy oikeushenkilön syyllisyyttä huolimattoman ja rikoksiin kannustavan toimintakulttuurin eli eetoksen²¹⁵ kautta.²¹⁶ Toimintakulttuuria lähestytään moniulotteisesti oikeushenkilön hierarkian ja siihen liittyvien velvoitteiden, tavoitteiden ja toimintatapojen kautta. Lisäksi toimintakulttuurissa voidaan huomioida oikeushenkilön panos lainmukaiseen toimintaan liittyvän ohjeistukseen ja valvontaan, aikaisempi tausta samanlaisissa väärinkäytöstilanteissa ja siihen reagoiminen, suhtautuminen toiminnan lainmukaisuuden varmistamiseen ja lakia rikkoneille työntekijöille asetetut seuraamukset.²¹⁷

Bucyn kehittämän vastuumallin mukaan oikeushenkilön rangaistusvastuun edellytykset täyttyvät, kun näytetään, että oikeushenkilöllä on toimintakulttuuri, joka kannustaa sen edustajia rikolliseen toimintaan.²¹⁸ Mikäli tämänkaltaista toimintakulttuuria ei voida osoittaa, on oikeushenkilö rangaistusvastuusta vapaa.²¹⁹ Vastuuta lähestytään siis ensiksi yleisesti tarkastelemalla organisaation toimintakulttuuria, jonka jälkeen tarkastellaan, onko siinä

---

²¹³ Hefendehl 2000, s. 290–291.

²¹⁴ Samansuuntaisesti Laufer 1994, s. 714–715.

²¹⁵ Vaikka ”corporate ethos” kääntyy suomeksi suoraan ”oikeushenkilön eetokseksi”, suomalaisessa oikeuskirjallisuudessa vastuumallin yhteydessä on käytetty oikeushenkilön toimintakulttuurin käsitettä, jota pidän myös itse eetos-sanaa täsmällisempänä. Ks. Hovi 2020, s. 36; Jaatinen 1998, s. 172; Koskela 2022, s. 29.

²¹⁶ Bucy 1991, s. 1128.

²¹⁷ Bucy 1991, s. 1101, 1146.

²¹⁸ Bucy 1991, s. 1121.

²¹⁹ Bucy 1991, s. 1162–1163.

lainvastaiseen toimintaan rohkaisevia piirteitä. Edellä mainitun lisäksi on osoitettava, että oikeushenkilön toiminnassa on tehty rikos.²²⁰

Tutkimuskysymysten kannalta corporate ethos -mallin keskeisin anti on siinä, miten se jäsentää oikeushenkilön ja rikoksentekijän välistä suhdetta eli oikeushenkilön toiminnan käsitettä. Corporate ethos -malli ei rajaa vastuuta ja siten oikeushenkilön toiminnan käsitettä ainoastaan toimivallan tai työsuhteen puitteissa tehtyihin rikoksiin, vaan se suhtautuu toimintakulttuuriin ikään kuin oikeushenkilön valtuutuksena rikolliseen tekoon. Sen vuoksi toimintakulttuurista johtuvat teot on siten aina tehty oikeushenkilön toiminnassa ja tällöin oikeushenkilön vastuun perustavissa olosuhteissa.²²¹ Corporate ethos -mallin yhteisövastuu ei edellytä myöskään sitä, että teko on tehty oikeushenkilön hyväksi tai tarkoituksena tuottaa hyötyä oikeushenkilölle.²²²

Corporate ethos vastaa respondeat superior -mallin ja MPC-mallin ongelmiin. Respondeat superior -mallin tavoin corporate ethos -malli ei rankaise sellaisia oikeushenkilöitä, joiden toiminnassa ei itsessään ole syytä kohdistaa niihin rikosoikeudellinen moite. Corporate ethos -malli MPC-mallin vastaisesti taas kannustaa oikeushenkilön johtoa asianmukaiseen valvontaan ja ohjaukseen. Oikeushenkilön toimintakulttuuria ei myöskään corporate ethos -mallissa rinnasteta pelkän oikeushenkilön johdon toimintaan, eikä malli edellytä johdon aktiivista myötävaikutusta.²²³ Oikeushenkilöä itseään kohdellaan mallissa rikokseen osallisena yksittäisten johtohenkilöiden sijaan, ja malli ottaa huomioon monien yhteisössä toimivien henkilöiden toiminnan tai laiminlyöntien yhteisvaikutuksen. Corporate ethos -mallin vahvuuksiin kuuluu myös, että se kohtelee oikeushenkilöitä yhdenvertaisesti ja teon rangaistavuus syntyykin oikeushenkilön moitittavasta toiminnasta, eivätkä rangaistavuuden edellytykset liity tiukasti yksittäisiin henkilöihin taikka näiden tietoisuuteen tai

---

²²⁰ Bucy 1991, s. 1121–1149; Jaatinen 1998, s. 172–174.

²²¹ Bucy 1991, s. 1149–1150; Jaatinen 1998, s. 174.

²²² Bucy 1991, s. 1150.

²²³ Bucy 1991, s. 1157.

myötävaikutukseen.²²⁴ Corporate ethos -malli tunnistaa erilaiset organisaatorakenteet, eikä se siten kohtele mitään tiettyä organisaatiotyyppiä muita ankarammin.²²⁵

Moiteperusteen osalta corporate ethos -malli muistuttaa suomalaisen järjestelmän organisaatiohuolimattomuuteen perustuvaa vastuumallia, sillä molemmat rakentuvat ajatukselle organisaation velvollisuudesta järjestää toimintansa huolellisesti ja lainmukaisesti. Lähtökohtana malleissa on se, ettei huolellisesti toimintansa järjestäneitä oikeushenkilöitä rangaista turhaan. Lisäksi huolellisuusvelvoitteen täyttämisen arviointi perustuu samankaltaisten tosiseikkojen tarkastelemiseen kuin corporate ethos -mallin toimintakulttuurin tarkastelu.

Corporate ethos -mallin ongelma on kuitenkin sen abstraktius ja epätäsmällisyys. Vaikka Bucy on pyrkinyt kehittämään toimintakulttuurin määrittämiseen vaiheittaiset kriteerit,²²⁶ rajanveto rikoksia riittävästi estävän ja rangaistukseen johtavan toimintakulttuurin välillä voi olla vaikeaa. Koska corporate ethos -malli perustuu individualistiseen käsitykseen jokaisen organisaation sille luonteenomaisesta ainutlaatuisesta toimintahengestä,²²⁷ malli ei sisällä tarkkoja konkreettisia sääntöjä rikosvastuun synnyttävän toimintakulttuurin määrittelyyn, eikä siinä siis ole tarkemmin yksilöity, mitkä toimintakulttuuriin liittyvät tosiseikat johtavat tietyssä tilanteessa oikeushenkilön rangaistukseen.²²⁸ Vaikka mallin yleisluonteisuus ja laaja sovellettavuus kuuluvat toisaalta sen vahvuuksiin, pidän sen epämääräisyyttä ongelmallisena etenkin laillisuusperiaatteen edellyttämän epätäsmällisyyskiellon ja syyllisyysperiaatteen kannalta. Vastuuta ei siten tulisi perustaa heikon toimintakulttuurin käsitteen varaan ilman, että säännöksessä määritellään tarkemmin, minkälainen toiminta oikeushenkilössä on kiellettyä. Käytännössä toimintakulttuuriin perustuva rangaistusvastuu voisi tulla kyseeseen ainoastaan sellaisissa tilanteissa, jossa toimintatavat jo itsessään rikkovat lakia.

Lisäksi mallista aiheutuu väistämättä näyttöongelmia, sillä lainvastaisuuksiin kannustavaa ilmapiiriä voi olla vaikea osoittaa esimerkiksi sellaisissa tilanteissa, jossa oikeushenkilön

---

²²⁴ Hovi 2020, s.37.

²²⁵ Vrt. MPC-malli.

²²⁶ Bucy 1991, s. 1121–1149; Jaatinen 1998, s. 172–174.

²²⁷ Bucy 1991, s. 1123; Jaatinen 1998, s.172.

²²⁸ Ragozino 1995, s. 442.

kirjalliset compliance-ohjelmat, strategiat ja toimintaohjeet ovat näennäisesti asianmukaisia, mutta niillä ei ole vaikutusta käytännön toiminnassa. Bucy ei kuitenkaan ole itse pitänyt ongelmallisena oikeushenkilöihin kohdistuvien rikostuomioiden vähenemistä tai sitä, että corporate ethos -mallin mukainen punninta on tuomioistuimille muita rangaistusvastuumalleja työläämpää. Bucy sen sijaan on katsonut perusteettomien tuomioiden määrän laskun pikemminkin mallin vahvuudeksi.²²⁹

Corporate ethos -malli on nykyaikaisen organisaatiokäsityksen ilmentymä, ja se soveltuu erityisesti suuriin ja hajautuneisiin organisaatioihin, joissa rikokset yksittäisten johtohenkilöiden toimien sijaan ilmentävät riskienhallinta- ja toimintatapoihin liittyviä puutteita.²³⁰ Corporate ethos -mallin perusajatus soveltuu hyvin myös yksityisellä turvallisuusalalla voimakeinojen käytön liioittelun yhteydessä tehtyihin rikostunnusmerkistöihin. Mallissa oikeushenkilöä rangaistaan ainoastaan niistä rikoksista, jotka ovat olleet sen syytä eli sen implisiittisten tai eksplisiittisten toimien seurausta, eikä oikeushenkilö joudu vastuuseen sen työntekijöiden täysin henkilökohtaisista motiiveista tehdyistä rikoksista, kun oikeushenkilö ei ole niihin vaikuttanut. Yksityisellä turvallisuusalalla tehtävät rikokset ovat luonteeltaan sellaisia, että ne voivat olla niin työtehtävien yhteydessä vääristä toimintatavoista johtuvia ylilyöntejä kuin yksittäisen luonnollisen henkilön henkilökohtaiseen harkintaan perustuvia tahallisia tai tuottamuksellisia väkivallantekoja, esimerkiksi epäonnistunut maahanvienti verrattuna lyöntiin nyrkillä. On sen vuoksi tärkeää, että oikeushenkilöä voidaan rangaista ainoastaan sellaisista rikoksista, jotka ilmentävät sen syyllisyyttä ja joihin se on vaikuttanut.

Malli ei ole suoraan sovellettava, mutta sen teoria ja perustelut ovat vakuuttavia varsinkin väärinkäytösten ehkäisyn näkökulmasta. Oikeushenkilön yleisen ilmapiirin, toimintakulttuurin, toimintatapojen ja toimintaetiikan huomioiminen yhteisövastuun yhteydessä on perusteltua etenkin silloin, kun samassa yrityksessä tehdään lyhyellä aikavälillä useita samankaltaisia rikoksia.²³¹ Corporate ethos -malli vastaa epätäsmällisyydestään huolimatta aikaisempiin malleihin liittyvään tahallisuusproblematiikkaan, ja poistaa siten

---

²²⁹ Bucy 1991, s.1180.

²³⁰ Tolvanen 2009, s. 340.

²³¹ Esim. Joulukuussa 2022 paljastunut erään turvallisuuspalveluita tarjoavan yhtiön järjestyksenvalvojiin liittyvä rikoskokonaisuus. Poliisi 2.1.2023

tarpeen rinnastaa oikeushenkilön toiminta sen johtohenkilöiden toimiin.²³² Mallista on siten mahdollista hakea vaikutteita kotimaiseen oikeuteen ainakin sen osalta, miten oikeushenkilön toiminta eli rikoksen ja oikeushenkilön välinen suhde ymmärretään.

3.4.2 Corporate character

Corporate character -teoria on ikään kuin corporate ethoksen sisarmalli, jossa oikeushenkilön syyllisyyttä lähestytään sen yksilöllisen toimintakulttuurin kautta.²³³ Myös corporate character-mallissa oikeushenkilön laittomuuksiin kannustavat toimintatavat toimivat ikään kuin rikosvastuun esiedellytyksenä.²³⁴ Oikeushenkilön rangaistusvastuuta tarkastellaan yksilövastuusta irrallisena, eikä oikeushenkilön rangaistukseen tuomitseminen siten edellytä luonnollisen henkilön rankaisemista.²³⁵

Corporate character -teorian mukaan oikeushenkilö on rikosoikeudellisessa vastuussa, jos sillä on laitton toimintatapa, jonka mukaisesti sen edustajat toimivat. Kun tällainen toimintatapa johtaa rikokseen, sen voidaan katsoa ilmentävän oikeushenkilön syyllisyyttä yksittäisen työntekijän syyllisyyden sijaan. Laittomat toimintatavat voivat olla suoraan oikeushenkilön johdon edellyttämiä taikka epäsuoran vuorovaikutuksen tulosta tai senkaltaisia laillisia toimintatapoja, joiden voidaan kohtuudella ennakoida johtavan jossain vaiheessa oikeushenkilöä hyödyttävään rikokseen. Tämänkaltaista epäsuoraa vuorovaikutusta voi olla esimerkiksi työntekijöiden palkitseminen tai kurinpitotoimien laiminlyöminen heidän aikaisemmin tekemistään lainvastaisista teoista.²³⁶ Rangaistavat toimintatavat eivät siis edellytä sitä, että ne ovat suoraan laittomia taikka niihin on virallisesti kehoitettu, vaan riittää, että tietyn toimintatavan voidaan kohtuudella ennakoida johtavan rikokseen. Oikeushenkilö syyllistyy rikokseen, kun sen toiminnassa on käytössä tietty toimintatapa tai käytäntö, joka on kausaalisisä syy-yhteydessä rikokseen.²³⁷

---

²³² Bucy 1991, s. 1181.

²³³ Moore 1992, s. 768.

²³⁴ Lederman 2000, s. 694

²³⁵ Lederman 2000, s. 681.

²³⁶ Jaatinen 1998, s. 175; Moore 1992, s. 768.

²³⁷ Moore 1992, s. 769.

Moore on katsonut, että corporate character -malli tuo tällöin tuottamuksen uudeksi oikeushenkilön rangaistusvastuuperusteeksi.²³⁸ Katson kuitenkin, että tämän vastuuperusteen kohdalla oikeushenkilön syyllisyyttä lähestytään jopa eräänlaisen objektiiviseen todennäköisyystahallisuuden²³⁹ kautta: oikeushenkilöön voidaan kohdistaa rikosoikeudellinen moite, jos on yleisesti ennakoitavissa, että joku sen toimintatavoista johtaa tiettyyn rikokseen. Toisaalta törkeän tuottamuksen ja todennäköisyystahallisuuden raja on häilyvä, ja tahallisuus riippuu niin rikoksen luonteesta kuin sen todennäköisyyden asteestakin. Keskeisintä lienee, voidaanko toiminnan olettaa johtavan tietyn henkilön tekemään yksilöityyn rikokseen vai lainvastaiseen toimintaan ylipäätään.

Vaihtoehtoisena vastuuperusteena corporate character -mallissa on MPC-mallista tuttu samastamisvastuu: rikos on tehty oikeushenkilön johdon valtuuttamana, käskystä tai pyynnöstä taikka joku oikeushenkilön johtoon kuuluva on tehnyt tai sallinut rikoksen asemaansa perustuvan toimivallan puitteissa. Samastamisperusteen sisällyttämistä corporate character -malliin on perusteltu sillä, että johtoon kuuluvan henkilön tekemä rikos ilmentää sellaisenaan yrityksen yleisiä toimintatapoja ja johto henkilön rikollisen teon todennäköisenä seurauksena on laittoman toimintatavan jatkaminen.²⁴⁰ Mitä korkeampi johto henkilö rikos tekijä on, sitä todennäköisemmin hän edustaa oikeushenkilön toimintaa myös yleisesti.²⁴¹

Kolmas vaihtoehtoinen vastuuperuste corporate character -mallissa liittyy oikeushenkilön toimintakulttuurin huolimattomuuteen. Oikeushenkilön toiminta on rikosoikeudellisesti moitittavaa, kun se implisiittisesti sallii rikoksen. Oikeushenkilön hyväksyntä rikokselle voi ilmetä esimerkiksi, kun oikeushenkilö jättää puuttumatta väärinkäytökseen sen havaitsemisen jälkeen, tai jos oikeushenkilössä on taustaa samankaltaisista rikoksista.²⁴²

---

²³⁸ Moore 1992, s. 768.

²³⁹ Esim. Tapani – Tolvanen – Hyttinen 2019, s. 278–279.

²⁴⁰ Moore 1992, s. 769.

²⁴¹ Moore 1992, s.769. Epäsuorasti johdon osallisuuden on katsottu lisäävän oikeushenkilön toimintakulttuurin moitittavuutta hierarkkisuuden kautta myös corporate ethos -mallissa. Ks. Bucy 1991, s.1129, 1152.

²⁴² Moore 1992, s. 769–770.

Corporate character -malliin on katsottu sisältyvän automaattisesti vaatimus oikeushenkilön hyväksi toimimisesta, sillä syyllisyys perustuu organisaation vuorovaikutteisiin päätöksentekoprosesseihin, jotka korvaavat yksilön tahdonautonomian. Siksi Mooren mukaan sellaiset teot, jotka luonnollinen henkilö on tehnyt hyötyäkseen niistä itse tai oikeushenkilön vahingoksi, eivät voi kuulua yhteisövastuun alle, sillä ne eivät mitään todennäköisimmin ole seurausta oikeushenkilön yleisistä toimintatavoista.²⁴³

Corporate character -malli on hyvin corporate ethos -mallia vastaava²⁴⁴, sillä yritys on molemmissa vastuussa ainoastaan, jos on osoitettavissa sellainen toimintakulttuuri tai toimintatapa, mikä eksplisiittisesti tai implisiittisesti oli oikeushenkilössä hyväksytty, ja syy-yhteydessä rikokseen.²⁴⁵ Oikeushenkilön yhteys rikokseen muodostuu siten sen omien toimintatapojen kautta, eli rikos on osa oikeushenkilön toimintaa, jos se on seurausta sen toimintatavoista.

Koska perusajatus on malleissa samanlainen, myös niitten vahvuudet ja heikkoudet ovat yleisellä tasolla suunnilleen samoja. Kuten corporate ethos -malli, corporate character -malli rankaisee oikeushenkilöitä oikeudenmukaisesti niitten syyllisyyden mukaisesti. Lisäksi vastuumalli kannustaa oikeushenkilöitä kehittämään ja ylläpitämään tehokkaita tapoja rikosten ehkäisemiseksi ja rangaistus toimii pelotteena oikeushenkilöille lainvastaisen toiminnan seurauksista.²⁴⁶ Corporate character -malli on myös hieman corporate ethos -mallia täsmällisemmin määritelty, sillä siinä on osoitettava tietyn toimintatavan olemassaolo, joka on osa oikeushenkilön päivittäistä toimintaa, ja joka on sellaista kiellettyä riskinottoa, minkä voidaan todeta johtavan rikoksen tekemiseen.²⁴⁷

Corporate character -malli sopii hyvin yksityisellä turvallisuusalalla tehtyihin voimakeinojen käytön liioitteluun liittyviin rikoksiin, sillä siinä turvallisuusalan elinkeinonharjoittajan vastuu

---

²⁴³ Moore 1992, s. 770.

²⁴⁴ Vrt. myös Frenchin corporate policy -malli: French 1984, s. 31-47; Jaatinen 1998, s. 176–178.

²⁴⁵ Lederman 2000, s. 695.

²⁴⁶ Moore 1992, s. 793–796.

²⁴⁷ Vrt. suomalaisen organisaatiohuolimattomuuden tarkastelu, jossa on yksilöitävä tietyn huolellisuus- tai varovaisuusvelvoitteen laiminlyöminen, todettava sen luonne kiellettynä riskinottona ja sen olevan syy-yhteydessä rikokseen.

tulisi kyseeseen silloin, kun aggressiivinen tai liioiteltu voimakeinojen käyttö kuuluu siinä hyväksytyihin toimintatapoihin. Turvallisuusalan elinkeinonharjoittajaa ei siis tässäkään mallissa rangaista yksittäistapauksista, jotka eivät ole osa sen toimintaa tai muuten liity tai johdu sen moitittavista toimintatavoista.

Ongelmallista mallissa tutkimuskohteen kannalta on kuitenkin kotimaisen oikeuden tapaan vaatimus siitä, että rikos täytyy olla tehty oikeushenkilön hyödyksi, sillä perinteisen näkemyksen mukaan pahoinpitelyjen, vammantuottamusten tai kuolemantuottamusten on vaikea ajatella suoraan hyödyttävän oikeushenkilöä.²⁴⁸ Lienee selvää, ettei oikeushenkilöä tule rangaista sellaisista rikoksista, jotka kohdistuvat siihen tai joiden tarkoituksena on aiheuttaa vahinkoa oikeushenkilölle tai jotka on tehty puhtaasti muista henkilökohtaisista motiiveista. Katson kuitenkin, että oikeushenkilön vahingoittamistarkoituksessa ja sen hyväksi toimimisessa on paljon harmaata aluetta, johon myös voimakeinojen käytön liioitteluna tehdyt rikokset sisältyvät. Tältä osalta corporate ethos -mallin lähestymistapa on parempi, sillä oikeushenkilön toimintakulttuurin on vaikea nähdä sisältävän sellaisia elementtejä, jotka ovat suoraan sen intressien vastaisia. Esimerkiksi välinpitämättömyydestä johtuvat (ja oikeushenkilön implisiittisesti sallimat) toimintatavat voivat olla hyvinkin oikeushenkilöiden toiminnassa yleisiä ja ilmentää oikeushenkilön toiminnan moitittavuutta, vaikkeivat ne varsinaisesti hyödyttäisikään oikeushenkilöä.

3.4.3 Oikeushenkilön konstruktiiivinen syyllisyys

Lauferin ”konstruktiiivisen oikeushenkilön syyllisyyden” -malli pyrkii hahmottamaan oikeushenkilön syyllisyyttä täsmentämällä tahallisuuden ja tuottamuksen käsitteitä oikeushenkilön toiminnassa. Konstruktiiivinen syyllisyys perustuu Lauferin kritiikille muitten esitettyjen vastuumallien kyvyttömyydestä havaita tahallisuuden ja tuottamuksen eri muotoja, jotka rikosoikeuden vakiintuneessa systematiikassa ovat olennainen osa moraalista syyllisyyttä.²⁴⁹ Lauferin mukaan Yhdysvaltain oikeudessa vallitsevat respondeat superior- ja MPC-mallit ovat yhteisösyllisyyden kannalta epätarkoituksenmukaisia, sillä niissä

---

²⁴⁸ Ks. kuitenkin tämän tutkielman luvussa 2.2.3. esitetty punninta

²⁴⁹ Laufer 1994, s.703.

oikeushenkilön yksittäisen henkilön subjektiivista tahdonmuodostusta pidetään oikeushenkilön tahdon tunnusmerkkinä.²⁵⁰

Corporate ethos- ja corporate character -malleja Laufer taas pitää ongelmallisina, koska niissä tahallisuuden tai tuottamuksen asteella ei ole merkitystä oikeushenkilön syyllisyyden arvioinnissa, ja tahallisuuden arviointi sivuutetaan siis toimintakulttuuriin perustuvassa syyllisyyden punninnassa kokonaan. Lisäksi oikeushenkilön syyllisyyttä on edellä mainituissa malleissa lähestyttävä Lauferin mukaan oikeushenkilön subjektiivisesta näkökulmasta, jolloin oikeushenkilön ”mens reaa” on käytännössä mahdoton osoittaa.²⁵¹

Oikeushenkilön konstruktivisen syyllisyyden mallissa oikeushenkilö on rangaistusvastuussa silloin, kun näytetään, että oikeushenkilön toiminnassa on tehty rikos, joka ilmentää oikeushenkilön syyllisyyttä. Rikos on tehty oikeushenkilön toiminnassa, kun rikos on oikeushenkilön tekemä tai seurausta siitä. Jos teosta voidaan oikeushenkilön koon, monimutkaisuuden, muodollisuuden, toimivuuden, päätöksentekoprosessin ja rakenteen perusteella kohtuudella olettaa, että oikeushenkilön edustajan teko on oikeushenkilön toimintaa, se voidaan katsoa oikeushenkilön tekemäksi.²⁵²

Lauferin systematiikassa oikeushenkilön syyllisyyttä ei tarvitse lähestyä täysin oikeushenkilön tahdonmuodostuksen subjektiivisesta näkökulmasta, vaan syyllisyyttä voidaan arvioida tosiseikkojen ja olosuhteiden perusteella suhteessa yleisluonteisiin standardeihin ja subjektiivisiin todisteisiin. Parhaassa mahdollisessa arvioinnissa oikeushenkilön tahdonmuodostusta voidaan lähestyä sekä sen tosiasiallisen tietoisuuden että perusteltujen päätelmien avulla. Konstruktivisen syyllisyyden ydinkysymykset ovat 1) oliko oikeushenkilön toiminta tietyissä olosuhteissa objektiivisesti arvioiden tahallista, tarkoituksellista, tietoista, välinpitämätöntä tai huolimatonta? ja 2) olisiko kooltaan, rakenteeltaan ja monimuotoisuudeltaan vastaava oikeushenkilö keskimäärin ollut tietoinen vahingon riskistä? Tahdonmuodostuksen objektiivisten kriteerien ohella

---

²⁵⁰ Bishop 1892, s. 255–256; Laufer 1994, s.689.

²⁵¹ Laufer 1994, s. 692–693.

²⁵² Laufer 1994, s. 682.

syällisyysarvioinnissa voidaan hyödyntää tahallisuudesta, tuottamuksesta tai niitten puutteesta esitettyjä rikoksen tosiseikkoihin liittyviä subjektiivisia todisteita.²⁵³

Yhdysvaltalaisessa rikosoikeudessa syällisyys jaetaan moitittavuuden perusteella useampaan asteeseen. Niin sanotussa ensimmäisen asteen syällisyudessa tietyn toiminnan tahallisuutta lähestytään tietoisien tahdonmuodostuksen näkökulmasta tai pyrkimyksestä ryhtyä tiettyyn käytökseen tietoisena, että se saattaa johtaa rikoksiin. Oikeushenkilön konstruktivisessa syällisyudessa tahallisuutta puoltavat seuraavat seikat: 1) oikeushenkilön toiminta- ja menettelytavat suoraan tai välillisesti edistävät tai kannustavat lainvastaisuuksiin sen toiminnassa, 2) toiminnassa ilmenee pyrkimys hyväksyä ja vahvistaa lain rikkomista, ja 3) toiminnassa sanallisesti tai sanattomasti valtuutetaan, annetaan lupa tai suostumus tai tukea lainvastaisiin tekoihin. Näitä seikkoja tietyn rikoksen teon olosuhteissa arvioidaan suhteessa toiminnaltaan, kooltaan ja rakenteeltaan vastaavaan oikeushenkilöön eli olisiko vastaava oikeushenkilö objektiivisesti arvioiden tehnyt rikoksen näissä olosuhteissa tahallaan.²⁵⁴

Oikeushenkilö tekee rikoksen tahallaan myös silloin, kun oikeushenkilöllä on tietoisuus teosta, sen olosuhteista tai lopputuloksesta, ja se on sallinut tai suvainnut sen tapahtumisen. Tietoisuuteen perustuvan toisen asteen tahallisuus eroaa ensimmäisen asteen tahallisuudesta oikeushenkilön suhtautumisen perusteella. Ensimmäisen asteen tahallisuudessa oikeushenkilö pyrkii tarkoituksellisesti rikokseen itse, toisen asteen tahallisuudessa se on tietoinen teosta, sen olosuhteista ja sen johtavan todennäköisesti rikokseen, mutta tietoisesti jättää puuttumatta tekoon eli sallii sen. Tällöin tietoisuudesta, sallimisesta ja tahtotilasta annettujen todisteiden perusteella on punnittava objektiivisesti, olisiko vastaavanlainen oikeushenkilö keskimäärin voinut olla tietoinen ollut tietoinen teon luonteesta ja olosuhteisiin liittyvistä riskeistä.²⁵⁵

Myös tuottamus on Yhdysvaltain oikeudessa jaettu kahteen tyyppiin: piittaamattomuuteen (*recklessness*) ja huolimattomuuteen (*negligence*). Käytän tässä tutkielmassa selkeyden vuoksi tuottamuksen yhteydessä edellä mainittujen sijasta suomalaisessa rikosoikeudessa vakiintuneita törkeän tuottamuksen ja tuottamuksen käsitteitä. Törkeästä tuottamuksesta on

---

²⁵³ Laufer 1994, s. 704–705.

²⁵⁴ Laufer 1994, s. 718.

²⁵⁵ Laufer 1994, s. 719–720.

Lauferin mallin mukaan kyse silloin, kun oikeushenkilön toiminnassa otetaan tietoinen riski vahingon aiheutumisesta.²⁵⁶ Törkeän huolimattomaan toimintaan liittyy huomattavaa piittaamattomuutta ja oikeuttamaton vahingonriski. Törkeän tuottamuksen elementtejä voidaan arvioida rikoksen luonteen ja teko-olosuhteiden näkökulmasta kysymällä, tulisiko oikeushenkilön piittaamattomuus johtaa sen tuomitsemiseen? Tällöin keskeisenä arvioinnin kohteena ovat toiminnan riskit, sen mahdolliset oikeutukset ja onko tuomio ansaittu. Tuottamusta jälleen verrataan vastaaviin oikeushenkilöihin eli olisiko vastaava oikeushenkilö samoissa olosuhteissa havainnut rikokseen liittyvää toimintaa koskevat riskit.²⁵⁷

Konstruktivisen syyllisyyden mukaan huolimaton syyllisyys eli tuottamus täyttyy, kun oikeushenkilö tahattomasti ottaa riskin huomattavan ja oikeudettoman riskin, joka sen olisi pitänyt huomata. Tuottamuksen tapauksessa oikeushenkilön tietoisuutta ei tarvitse osoittaa, vaan riittää, että oikeushenkilön ottama riski on rikoksen kannalta huomattava ja oikeudenvastainen. Jos rikoksen riski on jäänyt oikeushenkilöltä havaitsematta, oikeushenkilö on rikkonut sitä koskevia huolellisuusvelvoitteita olennaisesti. Tuottamuksen täytyminen edellyttää, että oikeushenkilön toiminnan on oltava huolimaton suhteessa keskimääräiseen vertailukelpoiseen oikeushenkilöön.²⁵⁸

Lauferin mallin tarkoituksena on soveltaa oikeushenkilön rangaistusvastuuseen rikosoikeudessa jo olemassa olevia syyksiluettavuutta koskevia periaatteita.²⁵⁹

Oikeushenkilön konstruktivisen syyllisyyden malli onkin hyvin yhteensopiva syyksiluettavuuteen liittyvien rikosoikeuden yleisten oppien systematiikan kanssa.²⁶⁰

Vastuumalli vastaa muita malleja yksityiskohtaisemmin oikeushenkilön tahdonmuodostukseen liittyvään problematiikkaan, sillä se huomioi oikeushenkilön toiminnan moitittavuuden eri asteet, ja siinä on täsmällisesti määritelty oikeushenkilön toiminnan

---

²⁵⁶ Jaatinen on suomalaisessa oikeuskirjallisuudessa kääntänyt yhdysvaltalaisen oikeuskirjallisuuden ”recklessness”-termin tahallisuudeksi. Katson kuitenkin, että paras vastine kotimaisessa oikeudessa on törkeän tuottamuksen käsite, sillä sellaiset tapaukset, joissa rikoksen tunnusmerkistön täytyminen on varmaa tai todennäköistä, sisältyvät toisen asteen tahallisuuden alle. Lisäksi Lauferin esittämä ”recklessness” vastaa melko hyvin RL 3:7.2:n törkeän tuottamuksen määritelmää. Ks. Jaatinen 1998, s.178–180.

²⁵⁷ Laufer 1994, s. 721–722

²⁵⁸ Laufer 1994, s. 722–723.

²⁵⁹ Laufer 1994, s. 674.

²⁶⁰ Skupski 2011, s. 302.

kannalta edellytykset syyksiluettavuuden eri muodoille. Oikeushenkilön konstruktiivisen syyllisyyden malli tunnistaa organisaatorakenteet osana oikeushenkilön päätöksentekoa, ja täten erottaa sen luonnollisen henkilön rikoksen tekemiseen liittyvästä tahdonmuodostuksesta.

Konstruktiivisen syyllisyyden mallista kuitenkin puuttuu konkretia, sillä vaikka Laufer useaan otteeseen viittaa sellaisiin objektiivisiin kriteereihin, joiden avulla sitä, onko rikos tehty oikeushenkilön toiminnassa tai oikeushenkilön tahallisuutta, tietoisuutta, piittaamattomuutta ja huolimattomuutta voidaan lähestyä, mallissa näitä ei ole tarkemmin määritelty.

Tuomioistuinten mallia koskeva soveltamiskäytäntö ei olisi lainkaan ennakoitavissa, sillä mallissa ei ole määritelty mitään kiintopisteitä, joiden perusteella voitaisiin arvioida, milloin rikoksen voidaan kohtuudella olettaa olevan oikeushenkilön toimintaa. Jotta malli voitaisiin sisällyttää osaksi lainsäädäntöä, tulisi ne tilanteet, milloin rikos on oikeushenkilön toiminnassa tehty, määritellä tarkemmin.²⁶¹

Lisäksi samankaltaisen keskimääräisen oikeushenkilön näkökulma on hankalasti hahmotettava. Vaikka yksilön toimintaa voidaan melko ongelmattomasti arvioida huolellisen toimijan standardin kannalta, organisaatorakenteet voivat olla siinä määrin monimutkaisia, että tahallisuuden arvioiminen oikeushenkilön tahdonmuodostuksen näkökulmasta on vaikeaa. Organisaation toiminta voi olla seurausta lukuisten eri yksilöiden teoista, laiminlyönneistä, vuorovaikutuksesta ja hierarkkisesta rakenteesta, joten oikeushenkilön tahdonmuodostus pitää luonnollisesti sisällään kaikkien siinä vaikuttavien ihmisten intressit, käsitykset ja tiedot. Sen vuoksi myös vastaavan oikeushenkilön tietoisuuteen liittyvät syyksiluettavuuden kriteerit vaativat vielä täsmentämistä.²⁶²

Mallin oikeushenkilön toiminnan moitittavuuden jäsentäminen kestää lainopillista tarkastelua muita self-identity -malleja paremmin, ja objektiivisten kriteerien sisällyttäminen oikeushenkilön toiminnan tarkasteluun poistaa siihen liittyvät näyttöongelmat.

Oikeushenkilön konstruktiivinen syyllisyys tunnistaa lisäksi organisaatorakenteitten vaikutuksen oikeushenkilön ja sen edustajien päätöksenteossa. Konstruktiivisen syyllisyyden

---

²⁶¹ Skupski 2011, s. 303

²⁶² Skupski 2011, s. 307–308. Skupskin kritiikki kuitenkin perustuu osittain amerikkalaiseen jury-järjestelmään, sillä Skupskin mukaan maallikkotuomareiden voi olla vaikea ymmärtää jo ylipäättään sitä, että oikeushenkilöllä, puhtaasti aineettomalla olennolla, voi olla tietoisuus.

mallin objektiivisia kriteerejä tarkentamalla malli olisi varsin käyttökelpoinen myös yksityisellä turvallisuusalalla tehtyihin rikoksiin, ja mallin konkretisoimiseen voitaisiin hyödyntää esimerkiksi corporate ethos- ja corporate character -mallien kriteeristöä. Yleisin syyksilukemisperuste voimakeinojen käyttöön liittyviin rikoksiin olisi Lauferin mallissa olisi tuottamuksen eri muodot, sillä yksityisen turvallisuusalan elinkeinoluvanhaltijan on omassa intressissään vaikea ajatella suoraan kehottavan rikollisiin tekoihin taikka sallivan pahoinpitelyrikoksia.

4 Oikeushenkilön rangaistusvastuun tunnusmerkistön laajentaminen ja sen ongelmat

Luvussa 2 havaittiin, että oikeushenkilön rangaistusvastuu soveltuu yleisellä tasolla yksityisen turvallisuusalan elinkeinonharjoittajan toiminnassa tehtäviin voimakeinojen käyttöön liittyviin rikoksiin moite-edellytyksen täyttymisen eli samastamiseen tai organisaatiohuolimattomuuteen perustuvan vastuun osalta. Yksityisen turvallisuusalan elinkeinonharjoittajan toiminnassa tehtävissä voimakeinojen käyttöön liittyvissä rikoksissa kuitenkin ongelmallisia ovat voimassa olevassa rikoslaissa RL 9:3:n rikosentekijän ja oikeushenkilön välisen suhteen sanamuoto sekä se, ettei henkeen ja terveyteen kohdistuvia rikoksia ole rikoslaissa säädetty kuuluvaksi niihin rikoksiin, joihin oikeushenkilön rangaistusvastuu soveltuu.

RL 9:3:n mukaan rikos katsotaan oikeushenkilön toiminnassa tehdyksi, jos sen tekijä on toiminut oikeushenkilön puolesta tai hyväksi ja hän kuuluu oikeushenkilön johtoon tai on virka- tai työsuhteessa oikeushenkilöön taikka on toiminut oikeushenkilön edustajalta saamansa toimeksiannon perusteella. Oikeuskirjallisuudessa oikeushenkilön puolesta toimiminen on ymmärretty suppeana²⁶³, ja lain esitöissä se on liitetty niihin toimijoihin, joilla on laillinen oikeushenkilön edustusoikeus.²⁶⁴ Vaikka hallituksen esityksen perusteella oikeushenkilö puolesta voi toimia myös muu henkilö, jos rikos on annettu hänelle tehtäväksi tai annettu ymmärtää, että teko hyväksytään oikeushenkilössä,²⁶⁵ lienee melko

---

²⁶³Ks. esim. Jaatinen 2000, s. 86.

²⁶⁴ HE 95/1993 vp, s. 35.

²⁶⁵ HE 95/1993 vp, s. 16, 35.

epätodennäköistä, että oikeushenkilön lailliset edustajat olisivat antaneet tiettyyn voimakeinojen käyttöön liittyvään rikokseen hyväksyntänsä.

Oikeushenkilön hyväksi toimiminen puolestaan on liitetty edellä todetusti rikoksentehtäjän subjektiiviseen käsitykseen siitä, että oikeushenkilö saa teosta hyötyä eli, että rikos on tehty oikeushenkilön intressien mukaisesti, eikä niitä vastaan.²⁶⁶ Vaikka olen luvussa 2.1 oikeuskirjallisuudessa esitetyn sekä työturvallisuusrikoksiin perustuvan oikeuskäytännön osalta katsonut, ettei oikeushenkilön hyväksi toimiminen suoraan edellytä oikeushenkilön rikoksesta saamaa taloudellista hyötyä, olisi RL 9:3:n säännöstä sen sanamuodosta johtuvien tulkintaongelmien välttämiseksi tarkoituksenmukaista täsmentää, mikäli voimakeinojen käyttöön liittyvät rikokset halutaan sisällyttää oikeushenkilön rikosoikeudellisen vastuun alle.

Oikeushenkilön toiminnassa tehtyjen rikosten ymmärtäminen puolesta tai hyväksi edellytysten kautta on perusteltua siksi, ettei oikeushenkilöä rangaista esimerkiksi siihen kohdistuneista, luonnollisen henkilön puhtaasti omassa intressissään tai sabotaasimielessä tehdyistä rikoksista. Rangaistusvastuun ulkopuolelle jäävät kuitenkin sellaiset rikokset, joissa johto ei ole osallinen, johdon osallisuus on vaikeasti osoitettavissa ja joista ei välttämättä ole oikeushenkilölle suoraa hyötyä, mutta jotka on tehty oikeushenkilön toiminnassa organisaatiossa yleisesti hyväksytyjen toimintatapojen tai toimintakulttuurin mukaisesti. Myös yhteiskunnallisessa keskustelussa on noussut esiin, että ainakin kentällä toimivat esihenkilöt ovat Helsingin Sanomien ja Ylen saamien tietojen mukaan usein tietoisia yksityisellä turvallisuusalalla tapahtuvista väkivaltaisuuksista, mutta lainvastaiselle käytökselle saatetaan antaa hiljainen hyväksyntä.²⁶⁷ Tällöin kyse ei liene lain edellyttämällä tavalla suoranaisesti johdon sallimisesta, mikäli kentällä työskentelevillä esihenkilöillä ei luvussa 2.3.1. todetusti ole merkittävää itsenäistä päätösvaltaa, vaan kyse on nimenomaan hiljaisesti hyväksytyistä lainvastaisista toimintatavoista.

Amerikkalaisessa oikeuskirjallisuudessa on esitetty lukuisia eri vastuumalleja, joissa oikeushenkilön toiminta ymmärretään ikään kuin oikeushenkilön tahdonmuodostuksena toimivan oikeushenkilön toimintakulttuurin kautta. Organisaatiohuolimattomuudessa arvioidaan oikeushenkilön syyllisyyttä ja toiminnan moitittavuutta samankaltaisista lähtökohdista kuin amerikkalaisissa self-identity malleissa. Self-identity-malleista

---

²⁶⁶ HE 95/1993 vp, s. 35; Jaatinen 2000, s. 87.

²⁶⁷ HS 28.12.2022; Yle 29.12.2022.

tutkimusaiheen kontekstissa saatava merkittävin lisäarvo liittyykin siihen, miten niissä jäsennetään oikeushenkilön ja rikosentekijän suhdetta eli sitä, milloin rikos katsotaan olevan oikeushenkilön toimintaa. Oikeushenkilössä yleiset toimintatavat nähdään ikään kuin oikeushenkilön antamana valtuutuksena rikoksen tekemiseen ilman kenenkään tietyn johto henkilön suoraa myötävaikutusta.

Kuten todettu, teon moitittavuuden arvioiminen ei voimassa olevassa sääntelyssä asetu ongelmalliseksi tutkimuskysymysten kannalta. Amerikkalaisessa oikeuskirjallisuudessa esitetyissä malleissa oikeushenkilön syyllisyysmoitteeseen suhtaudutaankin Lauferin esittämän kritiikin mukaisesti melko löyhästi, minkä vuoksi kotimainen organisaatiohuolimattomuuden malli soveltuu oikeushenkilön toiminnan moitittavuuden arviointiin yhdysvaltalaisia malleja paremmin. Self-identity-mallit vastaavat kuitenkin hyvin oikeushenkilön ja rikosentekijän suhteeseen liittyvään problematiikkaan, kun ne hyväksyvät oikeushenkilön implisiittisesti hyväksymät toimintatavat sen toiminnan osaksi. Syyllisyysperiaatteen kannalta olennaisemmaksi muodostuu moite-edellytyksen arvioiminen, jonka täyttymistä oikeushenkilön rankaiseminen edellyttää. Siksi self-identity-mallien omaksuminen sellaisenaan ei olisi perusteltua, eikä RL 9:2:n rangaistavuuden edellytyksiä ole tarvetta muuttaa. Oikeushenkilön ja rikosentekijän välistä suhdetta koskevan säännöksen osalta katson, että RL 9:3:n säännöstä voitaisiin täydentää esimerkiksi Mooren corporate character -mallia mukaillen.

Edellä esitetyn perusteella esitän, että RL 9:3:n säännöstä tulisi tutkimusaiheen kontekstissa täsmentää seuraavasti:

3 § Rikosentekijän ja oikeushenkilön välinen suhde

Rikos katsotaan oikeushenkilön toiminnassa tehdyksi, jos sen tekijä on toiminut oikeushenkilön puolesta, hyväksi tai oikeushenkilössä yleisesti hyväksytyjen toimintatapojen mukaisesti ja hän kuuluu oikeushenkilön johtoon tai on virka- tai työsuhteessa oikeushenkilöön taikka on toiminut oikeushenkilön edustajalta saamansa toimeksiannon perusteella

Oikeushenkilön laittomien toimintatapojen olemassaolon osoittaminen todennäköisesti aiheuttaisi jonkin verran näyttöongelmia. Merkityksellinen ja varsin perusteltu lähestymistapa oikeushenkilön yleisesti hyväksyttävien toimintatapojen arviointiin voisi kuitenkin olla oikeushenkilön mahdollinen historia samankaltaisista rikoksista. Tällöin sellaiseen

toimintaan, jossa rikoksessa ei ole enää kyse yksittäisestä väärinkäytöksestä, olisi mahdollista puuttua. Yhtiön toimintatapojen olemassaolon arvioinnissa näyttöarvoa voitaisiin antaa myös rikoksen jälkeisille tapahtumille eli sille, miten rikokseen on reagoitu.²⁶⁸

Syy, miksi henkeen ja terveyteen kohdistuvia rikoksia ole sisällytetty niihin rikoksiin, joihin oikeushenkilön rangaistusvastuu soveltuu, lienee ajatuksessa, ettei henkeen ja terveyteen kohdistuvia rikoksia ole mahdollista tehdä oikeushenkilön toiminnassa. Koska voimakeinojen käyttö kuitenkin liittyy yksityisellä turvallisuusalan oikeushenkilön toimintaan, myös sen liioitteluun liittyviin rikoksiin syyllistyminen lienee mahdollista oikeushenkilön toiminnassa.

Vaikka henkeen ja terveyteen kohdistuvaa rikosta ei ole mahdollista tehdä ilman luonnollista henkilöä rikoksenteijänä, voimassa oleva järjestelmä ei muutenkaan kohtele oikeushenkilöä rikoksenteijänä, vaan vastuun perusteena on aina luonnollisen henkilön oikeushenkilön toiminnassa tekemä rikos. Siksi en näe ongelmallisena myöskään sitä, että henkeen ja terveyteen kohdistuvat rikokset eivät ole luonteeltaan sellaisia, jossa oikeushenkilöä voitaisiin pitää suoraan rikoksenteijänä. Voimakeinojen käyttöön liittyvien rikosten sisällyttäminen oikeushenkilön rangaistusvastuun alle ei heikentäisi yksilövastuun merkitystä, sillä oikeushenkilön rankaiseminen ei rikoslain perusteella estä luonnollisen henkilön rankaisemista samasta rikoksesta.²⁶⁹ Lisäksi oikeushenkilön rangaistusvastuu edellyttäisi luonnollisesti myös muiden RL 9 luvussa asetettujen edellytysten täyttymistä, ja oikeushenkilö olisi rangaistusvastuussa ainoastaan niistä rikoksista, joissa sen oma toiminta on samastamisen tai organisaatiohuolimattomuuden perusteella ollut moitittavaa.

Edellä esitetyn perusteella ehdotan, että rikoslain 21 luvun loppuun sisällytettäisiin seuraava säännös:

Niiltä osin, kun pahoinpitely, vammantuottamus tai kuolemantuottamus on liittynyt 4 luvun 6 §:n 2 momentissa säädettyjen voimakeinojen käytön rajojen ylittämiseen, sovelletaan niihin, mitä oikeushenkilön rangaistusvastuusta säädetään.

---

²⁶⁸ Organisaatiohuolimattomuuden arvioinnissa rikoksen jälkeiselle toiminnalle on annettu merkitystä ratkaisussa KKO 2013:56. Ks. ratkaisun arviointia Korkka-Knuts – Helenius – Frände 2020, s.392-393, jossa todetaan, että rikoksen jälkeisillä tapahtumilla on lähinnä yhtiön toimintatapoihin liittyvää näyttöarvoa.

²⁶⁹ Markkula 2022, s. 14; Nissinen 1997, s. 31.

Vaihtoehtoinen keino muuttaa oikeushenkilön rangaistusvastuuta koskevaa sääntelyä siten, että siihen sisältyisi myös yksityiselle turvallisuusalalle tyypilliset väärinkäytökset, olisi poistaa kokonaan RL 9:1:n maininta yhteisöosakkoon tuomitsemasta, ”jos se on tässä laissa säädetty rikoksen seuraamukseksi”. Vastaavaa soveltamisalan laajentamista on ehdottanut oikeushenkilön rangaistusvastuuta koskevassa selvityksessään myös Tapani.²⁷⁰ En kuitenkaan tässä tutkielmassa ole perehtynyt oikeushenkilön rangaistusvastuun soveltuvuuteen muissa, kuin voimakeinojen käyttöön liittyvissä pahoinpitely-, vammantuottamus- ja kuolemantuottamusrikoksessa. Siksi ilman syvempää tutkimista on vaikea sanoa, miten yhteisösakko soveltuu esimerkiksi rikosoikeuden yleisten oppien kannalta rangaistukseksi muissa rikoksissa kuin tutkimuskohteeseen sisältyvissä rikoksissa sekä niissä rikoksissa, joista se on jo säädetty seuraamukseksi. Myös se, minkälaisia seurauksia yhteisövastuun soveltamisella kaikkiin rikostyyppeihin olisi, vaatii laajempaa tutkimusta. Puollan siis tässä tutkielmassa edellä mainittua täsmällisempää ja varovaisempaa lähestymistapaa.

Oikeushenkilön rangaistusvastuuta koskevat yleisperustelut²⁷¹ soveltuvat nähdäkseni hyvin myös voimakeinojen käyttöön liittyviin rikoksiin; 1) yksityisen turvallisuusalan laajenemisen ja sille delegoidun julkisen vallan myötä alalla tapahtuvilla rikoksilla on suuri yhteiskunnallinen merkitys, 2) yksilövastuu ei ota huomioon turvallisuusalan elinkeinonharjoittajan toiminnan tai laiminlyöntien merkitystä rikokselle, 3) pelkkään yksilöön kohdistuvat rangaistukset eivät aina ole oikeudenmukaisessa suhteessa työtehtävien yhteydessä tehtyihin rikoksiin, 4) rikosoikeudessa on jo yleisesti hyväksyttyä, että yhteiskunnallinen moite kohdistetaan myös organisaatioon, jonka toiminnassa rikos on tehty, 5) oikeushenkilön rangaistusvastuun voidaan olettaa rikoksia yleisestävästi ohjaavan oikeushenkilön tarpeita järjestää toimintansa lain mukaisesti. Lisäksi työturvallisuusrikosten yhteydessä esitetty perustelu siitä, että huolellisen toiminnan laiminlyömiseen voi liittyä merkittäviä taloudellisia intressejä, soveltuu myös tutkimusaiheen kontekstissa.²⁷²

Kenties merkittävimmät oikeushenkilön rangaistusvastuun laajentamista vastaan puhuvat perustelut liittyvät siihen, voiko oikeushenkilö syyllistyä henkeen ja terveyteen kohdistuvaan rikokseen. Vastaperusteluina voidaan esittää, että oikeushenkilöä ei tulisi rangaista rikoksista,

---

²⁷⁰ OM 2020:22, s. 50–52.

²⁷¹ Ks. HE 93/1995 vp, s. 4; KM 1973:70, 62–66; 253–254.

²⁷² HE 53/2002 vp, s. 24.

jotka usein tehdään henkilökohtaisista motiiveista ja se, onko rikos tehty henkilökohtaisista syistä vai organisaatiokulttuurin ohjaamana, on mahdoton osoittaa. On mahdollista myös ajatella, että oikeushenkilöön yksilön ohella kohdistuva rangaistusseuraamus heikentäisi yksilöön kohdistuvan moitteen merkitystä. Katson kuitenkin, että oikeushenkilön rangaistusvastuun soveltamisedellytykset ovat Suomessa esimerkiksi Yhdysvaltoihin verrattuna niin tiukat, ettei oikeushenkilöön kohdistuvat oikeudenvastaiset tuomiot ole kovin todennäköisiä. Suomalaisessa lainsäädännössä on tälläkin hetkellä tarkasti määritelty, milloin rikos on tehty oikeushenkilön toiminnassa ja milloin rangaistavuuden edellytykset täyttyvät. Syyttäjän onkin näytettävä toteen joko oikeushenkilön johdon osallisuus tai oikeushenkilön huolellisuusvelvoitteen rikkominen sekä sen syy-yhteys rikokseen.²⁷³ Vaikka soveltamisalaa laajennettaisiin tai oikeushenkilön toiminnan käsitettä täsmennettäisiin esittämälläni tavalla, sääntelytekniikan täsmällisyydellä pystytään nähdäkseni takaamaan lainkäytön ennakoitavuus ja rangaistavuuden oikeutus.

Lisäksi on mahdollista argumentoida, että yksityisistä turvallisuuspalveluista annetussa laissa on jo edellä todetusti säädetty erilaisista rangaistusseuraamuksista lain asettamien velvoitteiden rikkomisesta ja lisäksi rikoksiin kyetään tehokkaasti puuttumaan yksilövastuun kautta. Yksityisellä turvallisuusalalla ilmenneiden väärinkäytösten vuoksi seuraamukset näyttäytyvät kuitenkin riittämättöminä lainvastaisten tekojen ehkäisyyn.²⁷⁴

5 Johtopäätökset

Oikeushenkilön rangaistusvastuu perustuu oikeushenkilöiden yhteiskunnallisen merkityksen kasvulle ja jokaisen yhteiskunnan jäsenen velvollisuudelle järjestää toimintansa lain asettamien vaatimusten mukaisesti. Oikeushenkilön rikosoikeudellisen vastuun on katsottu ohjaavan oikeushenkilöitä aktiivisuuteen sen toiminnassa tapahtuvien lainvastaisuuksien ehkäisemiseksi.²⁷⁵ Näiden periaatteiden voidaan katsoa soveltuvan myös yksityiselle turvallisuusalalle tilanteessa, jossa nykyisen lainsäädännön keinot todetaan riittämättömäksi turvallisuusalalla tapahtuvien rikosten kontrollointiin.

---

²⁷³ Vastaavasti OM 2020:22, s.51.

²⁷⁴ Ks. myös yleisesti oikeushenkilön rangaistusvastuuta vastaan esitetyt argumentit HE 93/1995 vp s. 4.

²⁷⁵ HE 95/1993 vp, s. 3–4; Tolvanen 2009, s. 345; Korkka-Knuts 2022, s. 7.

Suora kategorinen este oikeushenkilön rangaistusvastuun soveltamiselle voimakeinojen käytön liioitteluna tehtyihin rikoksiin on, ettei henkeen ja terveyteen kohdistuvia rikoksia ole erillisellä säännöksellä sisällytetty niihin rikostyyppeihin, joihin sovelletaan oikeushenkilön rangaistusvastuuta koskevaa sääntelyä. Este oikeushenkilön rangaistusvastuun soveltamiselle voimakeinojen käyttöön liittyviin rikoksiin tulee nykysääntelyssä siten jo rikosedellytyksen täyttymättä jäämisestä. Tässä tutkielmassa kuitenkin todettiin, että oikeuskirjallisuudessa ja lain valmisteluasiakirjoissa esitetyt perustelut sille, miksi oikeushenkilön rangaistusvastuuta koskevaa sääntelyä ei tulisi soveltaa henkeen ja terveyteen kohdistuviin rikoksiin, liittyvät siihen, ettei niitten ole aikaisemmin nähty olevan yhteydessä oikeushenkilöiden toimintaan. Yksityisen turvallisuusalan toimintaympäristö muodostaa kuitenkin pätevän poikkeuksen, sillä ainakin vammantuottamuksen, kuolemantuottamuksen ja pahoinpitelyn tunnusmerkistöjen osalta henkeen ja terveyteen kohdistuva voimakeinojen käyttö on osa alan toimintaa.

Rangaistavaa tunnusmerkistön mukaisesta toiminnasta tulee silloin, kun voimakeinojen käytössä on ylitetty RL 4:6:ssa asetetut rajat, eikä voimakeinojen käyttöä koskevaa vastuuvapautusperustetta voida siten soveltaa tekoon. Tällöin täyttyy myös oikeushenkilön rangaistusvastuun esiedellytyksenä oleva luonnollisen henkilön tekemä rikosvastuu. Tässä tutkielmassa oikeushenkilön rangaistusvastuun soveltuvuutta on tutkittu ainoastaan edellä mainittujen tunnusmerkistöjen osalta, sillä esimerkiksi raiskauksen tai erityistä raakuutta ja julmuutta edellyttävän murhan tunnusmerkistöihin ei liity vastaavia oikeushenkilön toimintaan liittyviä yhtäläisyyksiä, ja siksi oikeushenkilön rangaistusvastuun tarkasteleminen kaikkien henkeen ja terveyteen kohdistuvien rikosten osalta ei ole tarkoituksenmukaista.

Tässä tutkielmassa on todettu, että oikeushenkilön puolesta tai hyväksi -toimimisen edellytys ei Tolvasen ja Rikanderin esittämän²⁷⁶ vastaisesti asetu tämänhetkisessä sääntelyssä suoranaiseksi esteeksi oikeushenkilön rangaistusvastuun soveltamiselle voimakeinojen käytön liioitteluna tehtyihin rikoksiin. Oikeushenkilön hyväksi toimiminen ei edellytä suoraa taloudellista hyötyä, sillä oikeuskirjallisuudessa on katsottu laintulkinnallisen määritelmän eroavan yleiskielellisestä merkityksestä siten, että edellytys liittyy rikosentekijän

---

²⁷⁶ Edilex vierashuone 11.1.2023.

subjektiiviseen käsitykseen oikeushenkilön intressissä toimimisesta.²⁷⁷ Merkitystä oikeushenkilön hyötymiseen liittyvien käsitysten arvioinnissa voidaan antaa myös välilliselle hyödylle ja esimerkiksi toimeksiantajan esittämille toiveille sekä rikoksentehtäjän saamalle voimakeinojen käyttöä koskevalle ohjeistukselle, mikä voi perustella rikoksentehtäjän käsitystä oikeushenkilölle saavutettavasta hyödystä.

Oikeushenkilön puolesta toimimista on toistaiseksi tulkittu suppeasti, mutta lain sanamuoto tai esityöt eivät estä myöskään esimerkiksi Yhdysvalloissa omaksuttua laajempaa tulkintaa, jossa puolesta toimimista arvioidaan siitä näkökulmasta, liittyikö rikos työsuhteen perusteella osoitettuihin työtehtäviin. Oikeushenkilön johdon voidaan katsoa myös sallineen rikokset, jos se on jättänyt puuttumatta vastaaviin väärinkäytöksiin. Tukea puolesta tai hyväksi arvioinnin mahdolliselle tulkinnalliselle väljyydelle voidaan hakea myös työrikoksia koskevasta oikeuskäytännöstä, jossa korkein oikeus on ratkaisussaan KKO 2014:20 sivuuttanut puolesta tai hyväksi arvioinnin toteamalla, että rikoksentehtäjät olivat tehneet rikokset työtehtäviä täyttäessään eli yhtiön puolesta ja hyväksi.

On kuitenkin perusteltua, että puolesta tai hyväksi toimimiseen liittyviä tulkinnallisia ongelmia vähennetään täsmentämällä rikoksentehtäjän ja oikeushenkilön suhdetta siten, että oikeushenkilön toiminnaksi voitaisiin ymmärtää myös ne rikokset, jotka RL 9:3:ssa mainittu henkilö on tehnyt oikeushenkilössä yleisesti hyväksytyjen toimintatapojen mukaisesti. Oikeushenkilön toiminnan käsitteen täydentämisessä voitaisiin tukeutua Yhdysvalloissa esitettyihin self-identity -malleihin, joissa oikeushenkilön ymmärretään toimivan siinä yleisesti hyväksytyjen toimintatapojen ja toimintakulttuurin välityksellä.

Moite-edellytyksen, eli RL 9:2:n rangaistavuuden edellytysten osalta samastamisperusteinen vastuu lienee voimakeinojen käyttöön liittyvissä rikoksissa harvinaista, sillä oikeushenkilön johdon osallisuus voimakeinojen käyttöön liittyviin rikoksiin ei ole kovin todennäköistä. Johdon osallisuus sallimisen kautta on toki mahdollista, mikäli johto on ollut tietoinen, että lakia rikotaan tai tullaan rikkomaan.

---

²⁷⁷ HE 95/1993 vp, s. 35; OM 2020:22, s. 51; Jaatinen 2000, s. 87; Korkka-Knuts – Helenius – Frände 2020 s. 373–374.

Organisaatiohuolimattomuuteen perustuva vastuu soveltuu kuitenkin hyvin voimakeinojen käyttöön liittyviin rikoksiin toiminnan moitittavuuden arvioinnin perustana. Yksityisen turvallisuusalan elinkeinonharjoittajaa voitaisiinkin siten perustellusti rangaista esimerkiksi sille asetettujen lakisääteisten velvoitteiden rikkomisesta, riittävän valvonnan ja ohjauksen laiminlyömisestä, henkilöstön huolimattomasta valinnasta, riittämättömästä resursoinnista ja epämääräisestä vastuitten jaosta johtuvista rikoksista. Myös oikeushenkilön lainvastaisuuksia edistävään toimintakulttuuriin, eli miten oikeushenkilössä suhtaudutaan huolellisen toiminnan standardeihin, syy-yhteydessä olevista rikoksista olisi tarkoituksenmukaista rangaista oikeushenkilöä Korkka-Knutsin esittämien sekä Yhdysvalloissa kehitettyjen self-identity -malleissa esitettyjen perusteluiden nojalla. Tutkimusaiheen kontekstissa rangaistavaa voisi olla oikeushenkilön välinpitämätön suhtautuminen liioiteltuun voimakeinojen käyttöön esimerkiksi siihen puuttumattomuuden ja aikaisemman vastaavan rikoshistorian perusteella. Oikeushenkilön piittaamattomuus lain säännöksistä eli lainvastaisuuksia edistävä toimintakulttuuri, voidaan huomioida ainakin yhteisösakon mittaamisessa ankaroittavana tekijänä.

Yhdysvalloissa oikeushenkilön rangaistusvastuulla on pitkät perinteet, eikä liittovaltion tasolla ole erikseen määritelty, mihin rikostyyppeihin rangaistusvastuu soveltuu. Rangaistusvastuun soveltumista tiettyyn rikokseen arvioidaan siten tapauskohtaisesti, mitä pidän perusteltuna näkökulmana. Yhdysvalloissa voimassa olevan respondeat superior -mallin mukainen vastuu ei kuitenkaan erota toisistaan oikeushenkilön huolellista ja huolimattomaa toimintaa, vaan oikeushenkilö on vastuussa jopa niistä rikoksista, jotka se on pyrkinyt estämään. Malli ei siten ole yleispreventiivisesti kovin tehokas. Lisäksi respondeat superior -mallin on todettu olevan ongelmallinen syyllisyysperiaatteen kannalta.

Osavaltioiden oikeudessa laajalti omaksuttu Model Penal Coden oikeushenkilön rangaistus vastuuta koskeva malli puolestaan jakautuu kolmeen vaihtoehtoiseen rangaistavuuden perusteeseen. Oikeushenkilö on vastuussa teoista, jotka on erikseen MPC:ssä tai muussa laissa säädetty sellaisiksi, joihin oikeushenkilön rangaistusvastuu soveltuu, mikäli se ei erikseen osoita, että se on toiminut huolellisesti rikoksen estämiseksi. Oikeushenkilö on myös rikosoikeudellisessa vastuussa, jos se rikkoo sille asetettuja lakisääteisiä velvollisuuksia. Muista kuin edellä mainituista rikoksista oikeushenkilö on vastuussa sen johtoon kuuluvan henkilön osallisuuden perusteella. Model Penal Code ei sovellu voimakeinojen käytössä tehtyihin rikoksiin paitsi niissä tilanteissa, joissa kyse on turvallisuusalan

elinkeinonharjoittajalle asetettujen velvollisuuksien rikkomisesta. Nämä tilanteet toisaalta sisältyvät jo organisaatiohuolimattomuuden kautta suomalaiseen nykysääntelyyn. Model Penal Code myös kannustaa oikeushenkilön johtoa tietämättömyyteen, sillä monissa rikostyypeissä oikeushenkilö välttää vastuun, jos johdon osallisuutta ei pystytä osoittamaan. Myös Model Penal Code on suomalaiseen oikeusjärjestelmään soveltumaton syyllisyysperiaatteen ja syyttömyysolettaman näkökulmasta.

Amerikkalaisessa oikeuskirjallisuudessa esitetyt self-identity -mallit huomioivat parhaiten organisaatorakenteiden, organisaation sisäisen vuorovaikutuksen ja niistä muodostuvan toimintakulttuurin merkityksen oikeushenkilön toiminnassa tehdyille rikoksille. Self-identity -mallit huomioivat muita tarkastelemiani malleja paremmin oikeushenkilön oman toiminnan siihen kohdistettavan syyllisyysmoitteen perusteena. Self-identity -malleihin sisältyy mielenkiintoista, nykyaikaista, organisaatioteorioihin perustuvaa argumentaatiota, ja oikeushenkilön toiminnan käsitettä, sen tahdonmuodostusta, syyllisyyttä ja toiminnan moitittavuutta on niissä pyritty jäsentelemään oikeushenkilön toimintakulttuurin kautta, joka vaikuttaa organisaatiossa toimivien henkilöiden tekoihin.

Self-identity -mallit soveltuvat hyvin voimakeinojen käytön liioittelun arviointiin oikeushenkilön rikosoikeudellisen vastuun kannalta. Self-identity -mallit eivät kuitenkaan ole Yhdysvaltain oikeudessa laintasoisia, eivätkä epätasomallisuutensa vuoksi suoraan lainsäädännöksi soveltuvia. Mallit ovat kuitenkin oikeushenkilön rangaistusvastuun laajentamiseen liittyvissä keskusteluissa tutustumisen arvoisia ja self-identity -malleja voidaanakin teoreettisella tasolla ja argumentatiivisena tukena hyödyntää lainsäädännön kehittämistyössä.

Self-identity -mallien keskeisin lisäarvo tämänhetkiselle suomalaiselle sääntelylle on edellä todetusti se, miten niissä jäsennetään oikeushenkilön ja rikoksentekijän välistä suhdetta eli sitä, onko rikos tehty oikeushenkilön toiminnassa. Corporate ethos ja corporate character -malleissa oikeushenkilön yleisiin toimintatapoihin tai toimintakulttuuriin suhtaudutaan ikään kuin oikeushenkilön antamana valtuutuksena rikoksen tekemiseen. Näkökulma on perusteltu silloin, kun rikos on tehty osana työtehtäviä, linjassa yrityksessä vallitsevien toimintatapojen kanssa ja rikoksentekijä on ollut siinä käsityksessä, että oikeushenkilö hyväksyy toiminnan. Lisäksi Lauferin konstruktivisen syyllisyyden mallissa oikeushenkilöllistä tahallisuutta ja

tuottamusta lähestytään edistyksellisesti, minkä vuoksi siitä voidaan hyötyä myös suomalaisessa oikeustieteellisessä keskustelussa.

Luvussa 4 todetusti katson, että mikäli yksityisellä turvallisuusalalla tehdyt rikokset halutaan sisällyttää osaksi oikeushenkilön rangaistusvastuunalaisia rikoksia, RL 9:3:n säännöstä olisi tarkoituksenmukaista täydentää seuraavasti tulkintaongelmien välttämiseksi:

3 § Rikoksenteijän ja oikeushenkilön välinen suhde

Rikos katsotaan oikeushenkilön toiminnassa tehdyksi, jos sen tekijä on toiminut oikeushenkilön puolesta, hyväksi tai oikeushenkilössä yleisesti hyväksytyjen toimintatapojen mukaisesti ja hän kuuluu oikeushenkilön johtoon tai on virka- tai työsuhteessa oikeushenkilöön taikka on toiminut oikeushenkilön edustajalta saamansa toimeksiannon perusteella

Lisäksi rikoslain 21 luvun loppuun tulisi sisällyttää seuraava säännös:

Oikeushenkilön rangaistusvastuu

Niiltä osin, pahoinpitely, vammantuottamus tai kuolemantuottamus on liittynyt 4 luvun 6 §:n 2 momentissa säädettyjen voimakeinojen käytön rajojen ylittämiseen, sovelletaan niihin, mitä oikeushenkilön rangaistusvastuusta säädetään.

Tässä tutkielmassa oikeushenkilön rangaistusvastuun soveltuvuutta on käsitelty ainoastaan voimakeinojen käyttöön liittyvien pahoinpitely-, vammantuottamus- ja kuolemantuottamusrikosten osalta. Tutkimustulosten perusteella olisi kuitenkin mielenkiintoista tutkia syvällisemmin, miten oikeushenkilön rangaistusvastuuta koskevaan sääntelyyn vaikuttaisi, jos oikeushenkilön rangaistusvastuuta koskevan erillissäännöksen edellytys poistettaisiin kokonaan eli sitä sovellettaisiin kaikkiin rikoslain rikostunnusmerkistöihin, mikäli rikos olisi tehty oikeushenkilön toiminnassa ja muiden vastuuedellytysten täytyessä.

Tässä tutkielmassa ei ole myöskään empiirisesti tutkittu, mikä merkitys yksityisellä turvallisuusalalla vallitsevalla toimintakulttuurilla tai yksityisen turvallisuusalan elinkeinonharjoittajan voimakeinojen käyttöön liittyvillä asenteilla, ohjeistuksilla ja valvonnalla on voimakeinojen käytön liioitteluna tehtyjen rikosten yleisyyteen.

Kriminologinen tutkimus yksityisellä turvallisuusalan toimintakulttuuriin etenkin voimakeinojen käyttöön liittyvien asenteiden osalta olisikin mielenkiintoinen jatkotutkimuskohde.

Tämän tutkielman lähtökohta on ollut puhtaasti rikosoikeudellinen, eikä siksi ole tarkemmin selvittänyt muita mahdollisia keinoja yksityisen turvallisuusalan ongelmiin puuttumiseen. Sisäministeriön yksityisen turvallisuusalan ohjausta, valvontaa, koulutusta ja mahdollisten lakimuutosten tarvetta arvioiva selvitys tulee mahdollisesti sisältämään myös relevanttia informaatiota muiden mahdollisten keinojen arvioimiseksi. Muut kuin rikosoikeudelliset keinot yksityisen turvallisuusalan ongelmiin ovat myös tarkoituksenmukainen tutkimuskohde tässä tutkielmassa esitetyn vaihtoehtoina.